

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΚΑΙ ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ
ΜΕΣΑ

**Η κατασκευή της ταυτότητας του
πρόσφυγα μέσα από την ανάλυση
περιεχομένου ειδησεογραφικών
sites**

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΒΟΛΤΑΙΡΑ (Α.Μ. 9983201535016)

ΕΠΙΒΛ. ΚΑΘ.: ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ

*Διπλωματική εργασία που κατατίθεται ως μέρος των
απαιτήσεων του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στην
Πολιτική Επικοινωνία και Νέα Μέσα*

Αθήνα

Φεβρουάριος, 2017

Ευχαριστίες

Πρώτα απ' όλα, θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής εργασίας μου, Καθηγητή κ. Δημήτριο Χαραλάμπη, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια της δουλειάς μου. Επίσης, ευχαριστώ την μητέρα μου Δήμητρα Βολταίρα για την κατανόησή της, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια των τελευταίων μηνών της προσπάθειάς μου καθώς και τους φίλους μου για την υποστήριξη τους. Αφιερώνω αυτή την εργασία στον πατέρα μου, Σπύρο Βολταίρα.

Πηνελόπη Βολταίρα

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	2
Εισαγωγή.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΜΜΕ και Κοινή Γνώμη.....	9
1.1. Η μελέτη για την επίδραση των ΜΜΕ και η διαμόρφωση της κοινής γνώμης.....	9
1.2. Σύγχρονες θεωρίες: η Πλαισίωση της είδησης.....	12
1.3. Τα Νέα Μέσα και η ψηφιακή εποχή.....	17
1.3.1. Ψηφιακότητα (Digitality).....	18
1.3.2. Διαδραστικότητα (Interactivity).....	19
1.3.3. Υπερκειμενικότητα (hypertextuality).....	20
1.3.4. Εικονικότητα (Virtuality).....	21
1.3.5. Δικτύωση (Networking).....	21
1.3.6. Προσομοίωση (Simulation).....	22
1.4. Είδηση στην εποχή του Διαδικτύου.....	23
1.4.1. Δημοσιογράφοι στην εποχή του Διαδικτύου.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Στερεότυπα, ταυτότητες, διαπολιτισμικές συγκρούσεις.....	25
2.1. Στερεότυπο και «εθνική εικόνα».....	25
2.1.1. Στερεότυπα.....	25
2.1.2. Η δημιουργία της εθνικής εικόνας.....	26
2.2. Θεωρίες διαπολιτισμικών συγκρούσεων.....	27
2.2.1. Η ρεαλιστική θεωρία (RGCT Theory).....	27
2.2.2. Face Negotiation Theory.....	31
2.3. Ταυτότητα και ομάδα.....	32
2.3.1. Αποδοτικότητα της ταυτότητας και αμοιβαιότητα: Η θεωρία PCT.....	32
2.3.2. Το «συνεχές του Tajfel».....	35
2.3.3. Απειλούμενες ταυτότητες.....	37
2.3.4. Στρατηγικές προστασίας και διαχείρισης της απειλούμενης ταυτότητας.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Δημόσιος Λόγος, Οικονομική και Προσφυγική Κρίση.....	44
3.1. Μιλώντας για την ελληνική οικονομική κρίση.....	44
3.2. Προσφυγική κρίση και δημόσιος λόγος.....	46
3.2.1. Εισαγωγικά στοιχεία.....	46
3.2.2. Προσφυγική κρίση και media.....	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Έρευνα	53
4.1. Στόχος και σκοποί της έρευνας	53
4.2. Μεθοδολογία	54
4.3. Τρόπος Ανάλυσης Δεδομένων	55
4.4. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση συναφών ερευνών	57
4.4.1. Η έρευνα της Μ.Γιαννακάκη	61
4.4.2. Η έρευνα της Ch. Vasilaki	63
4.4.3. Η έρευνα της Μ.Κωστάλα	64
4.4.4. Η έρευνα των Fotopoulos και Kaimaklioti.....	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Παρουσίαση αποτελεσμάτων.....	70
5.1. Αποτελέσματα από το iefimerida.gr	70
5.2. Αποτελέσματα από το zougla.gr	75
5.3. Αποτελέσματα από το protothema.gr	82
5.4. Αποτελέσματα από το makeleio.gr	89
5.5 Αποτελέσματα από το newsit.gr	93
Συμπεράσματα	98
Βιβλιογραφία	107

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται η ταυτότητα και η εικόνα του πρόσφυγα μέσα από τα κυρίαρχα ελληνικά ΜΜΕ, στην κορύφωση της προσφυγικής κρίσης το 2016. Πράγματι το πλαίσιο στο οποίο πραγματοποιήθηκε η εργασία είναι ένα νέο πεδίο που οξύνει αντιφάσεις και κινήσεις που δεν είχαμε δει στο παρελθόν με τέτοια ένταση. Τα νέα ποιοτικά στοιχεία μοιάζουν να συσσωρεύονται συνεχώς και ως εκ τούτου η ποσοτικά αυξημένη πάκτωσή τους πιθανολογούμε ότι θα φέρει και νέες ποιοτικές αλλαγές όσον αφορά τη δημιουργία ταυτοτήτων, ειδικά για τις ευπαθέστερες κοινωνικές ομάδες και το πώς αυτές θα παρουσιάζονται στα ευρύτερα κοινωνικά σύνολα από τα ΜΜΕ.

Ειδικότερα για το προσφυγικό ζήτημα, βρισκόμαστε σε μια κατάσταση τουλάχιστον ενδιαφέρουσα, από τη σκοπιά του ρόλου των ΜΜΕ αλλά κυρίως από τη σκοπιά των γεγονότων. Από το 2015, εκατομμύρια πρόσφυγες εγκατέλειψαν τις πατρίδες τους στη Συρία, το Αφγανιστάν, το Ιράκ και αλλού και προσπαθούν να βρουν ασφάλεια και μια ευκαιρία για καλύτερη ζωή στην Ευρώπη. Αυτό το φαινόμενο μοιάζει να κορυφώνεται μέσα στο 2016 αν και τα στοιχεία δεν είναι ακόμα ολοκληρωμένα. Αυτή η μαζική μετανάστευση έχει ασκήσει πολλή πίεση, όχι μόνο στις ευρωπαϊκές χώρες, αλλά και στις χώρες που επηρεάζονται άμεσα από την απειλή του ISIS και τα αποτελέσματα του εμφύλιου πολέμου στη Συρία. Μιλάμε για χώρες όπως η Τουρκία, ο Λίβανος κ.ο.κ. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθεί αλλά ως σήμερα δε φαίνεται να έχει καταφέρει να επιβάλει μια ενιαία στρατηγική ή μια κοινή πολιτική στα κράτη-μέλη της, για να ανταποκριθούν στην προσφυγική κρίση, έτσι, θεώρησε ότι ενέχει μεγάλη σημασία η συνεργασία και η επικοινωνία της Τουρκίας με τις χώρες της ΕΕ, ακριβώς γιατί η Τουρκία έχει στρατηγική τοποθεσία για την εξέλιξη των προσφυγικών ροών στην Ευρώπη. Η συμφωνία που επιτεύχθηκε τον Μάρτιο του 2016 είναι σε μια κατεύθυνση εξορθολογισμού και διαμοιρασμού των προσφυγικών ροών. Το αποτέλεσμα είναι η ΕΕ να εξαρτάται από την Τουρκία ώστε να δημιουργήσει και να διατηρήσει ένα σχέδιο που θα κρατήσει περισσότερους πρόσφυγες έξω από την Ευρώπη.

Αυτή η διαδικασία που τώρα βρίσκεται σε έκρηξη δεν είναι καινούρια. Ο Φαρμακίδης (2012) έχει επισημάνει, ότι το φαινόμενο που συζητάμε σοβεί από τις αρχές του 2000, όταν *«η μετανάστευση συνέχισε να λειτουργεί ως παράξενο υποκατάστατο της (ανύπαρκτης) διεθνούς αλληλεγγύης και δικαιοσύνης: η υποχρέωση αποζημίωσης των καταληστευμένων αποικιών και των μη ανεπτυγμένων χωρών «διεκδικήθηκε» από τον*

μετανάστη μέσα από την ελπίδα να απολαύσει καλύτερους όρους ζωής και εργασίας στην αναπτυσσόμενη Δύση και να συντηρεί συχνά την οικογένειά του στην χειμαζόμενη πατρίδα του. Τα δυτικά κράτη από τη μεριά τους προσάρμοσαν τη θεσμική στρατηγική τους ακόμα περισσότερο προς όφελός τους: πλάι στην κατηγορία του «προσωρινώς φιλοξενούμενου» δημιούργησαν την κατηγορία του «παράνομου». Αυτή η διεργασία συσώρευσε στις κοινωνίες της Ευρώπης ένα υλικό από στερεότυπα και προκαταλήψεις, που έφτασαν να γίνονται αντιδραστικές αντιλήψεις στα όρια του ρατσιστικού λόγου (εθνικά καθαρά κράτη) αλλά και διάφορες ρητορικές σύγκρουσης πολιτισμών, ορίων αντοχής οικονομιών κοκ. Αυτές οι αντιλήψεις οξύνθηκαν ακόμα περισσότερο με την έλευση της οικονομικής κρίσης.

Η Ελλάδα δεν μπορούσε να μείνει έξω από όλη αυτή τη διεργασία. Στην πραγματικότητα, η Ελλάδα ούσα χώρα μετάβασης (transit) λόγω θέσης και γειτνίασης με την Τουρκία, έζησε από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 με μεγαλύτερη ένταση τον ανισομερή τρόπο με τον οποίο εντάθηκε το μεταναστευτικό φαινόμενο από χώρες της Αφρικής και της Ασίας. Ένα βασικό ζήτημα για τη χώρα είναι ότι είχε πολύ πρόσφατα ξαναπεράσει ένα κύμα μετανάστευσης, μετά την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων το 1990 και ειδικά της Αλβανίας.

Τα παραπάνω έρχονται προς επίρρωση μιας ανάγνωσης ότι διάφορα ζητήματα που εδράζονται στην κοινωνία έρχονται να αποκτήσουν την τελική τους μορφή –σε κάθε συγκεκριμένη περίοδο- μέσα από τον τρόπο που παρουσιάζονται από τα ΜΜΕ. Θεωρούμε δηλαδή πώς το ερώτημα αν υφίσταται κοινή γνώμη και πώς διαμορφώνεται έχει πλέον οριστικά απαντηθεί και πώς εξετάζουμε πλέον τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους τα ΜΜΕ επιδρούν στη διαμόρφωση των προτιμήσεων και προτεραιοτήτων του κοινού. Με αυτό το σκεπτικό, θέλοντας να εξετάσουμε πιο ενδελεχώς το ζήτημα της διαμόρφωσης ταυτοτήτων των προσφύγων, διαρθρώσαμε την εργασία μας σε δύο – εννοούμενα- μέρη. Το θεωρητικό και το ερευνητικό.

Το θεωρητικό μέρος ξεκινά από το πρώτο κεφάλαιο. Εδώ πραγματευόμαστε τα κυρίαρχα επιστημονικά ερωτήματα που απασχολούν τη σύγχρονη θεωρία για τα ΜΜΕ και την κοινή γνώμη. Γίνεται μια περιοδολόγηση και παρουσίαση των βασικών θεωριών που εμφανίστηκαν τον 20^ο αιώνα και ολοκληρώνεται αυτή η παρουσίαση με τη σύγχρονη θεωρία της πλαisiώσης. Η πλαisiώση είναι το βασικό θεωρητικό εργαλείο με το οποίο θα προχωρήσουμε στην ανάλυση περιεχομένου των ευρημάτων της έρευνάς μας και γι' αυτό την παρουσιάζουμε αναλυτικά. Αντίστοιχα, το πρώτο κεφάλαιο ολοκληρώνεται με μια αναλυτική παρουσίαση της επιστημονικής συζήτησης γύρω από τα Νέα Μέσα και την

ψηφιακή εποχή. Γίνεται ενδελεχής ανάλυση όλων των χαρακτηριστικών που ορίζουν τα Νέα Μέσα και το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με το τι σημαίνει είδηση και δημοσιογραφία στην εποχή του Διαδικτύου.

Το δεύτερο κεφάλαιο είναι το θεωρητικό υπόβαθρο του βασικού μας ερευνητικού ερωτήματος. Η αναζήτηση του τρόπου δημιουργίας μιας ταυτότητας απαιτεί μια διευρυμένη ανάλυση, η οποία ξεκινά από το τι ορίζεται ως στερεότυπο και «εθνική εικόνα». Είναι τα σημαντικά στοιχεία πάνω στα οποία χτίζονται οι λογικές της διαπολιτισμικής σύγκρουσης. Ο λόγος για τον οποίο κατευθύνουμε προς τα εκεί το ερευνητικό μας μέρος, είναι γιατί θεωρούμε ότι υπάρχει μια διευρυμένη κοινωνική αντίληψη ότι το προσφυγικό ζήτημα είναι ζήτημα σύγκρουσης πολιτισμών, ενώ γύρω από το προσφυγικό ζήτημα έχουν εκφραστεί πολύ συχνά και από διάφορα επίσημα χείλη, ρατσιστικές και ξενοφοβικές αντιλήψεις. Έχοντας αυτή την αίσθηση και θέλοντας να δούμε αν τελικά τα ΜΜΕ με τον τρόπο που κατασκευάζουν την εικόνα του πρόσφυγα επιτείνουν μια ξενοφοβική λογική, εστιάζουμε στις δύο βασικές θεωρίες διαπολιτισμικών συγκρούσεων: Τη ρεαλιστική θεωρία (RGCT Theory) και την Face Negotiation Theory. Αυτές οι θεωρίες μας βοηθούν να αντιληφθούμε γιατί ένα πλαίσιο που παρουσιάζει τους πρόσφυγες ως απειλή, δημιουργεί συγκεκριμένα αντανάκλαστικά που σχετίζονται με τις λεγόμενες «απειλούμενες ταυτότητες» (κάποιος δηλαδή να νιώθει ότι θα χάσει ισχυρά ταυτοτικά και συγκροτητικά στοιχεία του εαυτού του). Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με τις στρατηγικές που ακολουθεί το άτομο ή η ομάδα όταν θέλει να διαχειριστεί την ταυτότητά του και τον τρόπο που αυτή εμφανίζεται.

Το τρίτο κεφάλαιο αποτελεί μια ανάλυση του τρόπου με τον οποίο ο Δημόσιος Λόγος στοιχίζεται και παρουσιάζει την οικονομική και την προσφυγική κρίση. Θεωρούμε πολύ σημαντικό – και επειδή τα ΜΜΕ αποτελούν τμήμα και διαμορφωτές του δημόσιου λόγου- να παρουσιάσουμε το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο τα ΜΜΕ έρχονται να προβάλλουν τις σχετικές ειδήσεις, καθώς αυτό τροφοδοτεί με συγκεκριμένα προκατασκευασμένα σχήματα-απόψεις την κοινωνία και τα ΜΜΕ επιλέγουν, με τη σειρά τους, να φωτίσουν συγκεκριμένες όψεις κάθε φορά, αυτών των στοιχείων.

Το τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας μας αποτελεί το ερευνητικό μέρος. Επιλέξαμε να συγκεντρώσουμε την έρευνά μας σε ένα κεφάλαιο για να έχει συνοχή και να εμφανίζεται περισσότερο «συμπαγής» στον αναγνώστη. Το κεφάλαιο ξεκινά από τους σκοπούς και το στόχο της έρευνας που είναι να καταγραφεί ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η είδηση της προσφυγικής κρίσης στα νησιά του Αιγαίου και στην Αθήνα αλλά κυρίως να καταγραφεί

ο τρόπος με τον οποίο δομείται και παρουσιάζεται η εικόνα του πρόσφυγα και να ελέγξουμε αν αυτή η εικόνα προσομοιάζει με μια ειδική συνθήκη απειλής της ισχυρής εθνικής ταυτότητας. Μεθοδολογικά επιλέξαμε μια σειρά από σημαντικά ειδησεογραφικά sites, τα οποία οριοθετήσαμε χρονικά και τα αναλύσαμε χρησιμοποιώντας την ανάλυση περιεχομένου. Επειδή θεωρούμε σημαντικό η εργασία μας να έχει συνάφεια με τα όσα απασχολούν την επιστημονική κοινότητα και για να έχουμε πληρέστερη εικόνα, αναζητήσαμε συναφείς πρόσφατες επιστημονικές έρευνες και τοποθετήσεις και ουσιαστικά προχωρήσαμε σε μια βιβλιογραφική ανασκόπηση όλων των σχετικών ερευνών. Μετά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση ακολουθεί η παρουσίαση των σχετικών ευρημάτων της έρευνας και η ανάλυσή τους κατατίθεται στην ενότητα των συμπερασμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΜΜΕ και Κοινή Γνώμη

1.1. Η μελέτη για την επίδραση των ΜΜΕ και η διαμόρφωση της κοινής γνώμης

Η επίδραση των Μέσων Ενημέρωσης έχει εξεταστεί σε πολλά διαφορετικά επίπεδα και με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Ο αντίκτυπος αυτός έχει αξιολογηθεί σε σχέση με το ατομικό ή το οικογενειακό επίπεδο, την ομάδα αναφοράς, την κοινότητα, την κοινωνία αλλά ακόμα και στο πολιτιστικό ή το οικονομικό επίπεδο. Και μέσα σε κάθε μία από αυτές τις κατηγορίες αξιολόγησης, υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις για το πώς μπορεί να γίνει δεκτή η μελέτη των επιπτώσεων των Μέσων Ενημέρωσης. Επιπρόσθετα στα παραπάνω, υπάρχει και ένα τμήμα της έρευνας που εστιάζει περισσότερο στη βραχυπρόθεσμη ή παροδική επίδραση των μέσων μαζικής ενημέρωσης, ενώ ένα άλλο τμήμα προσπαθεί να ορίσει αν η επίδραση των ΜΜΕ έχει περισσότερο μακροπρόθεσμες επιπτώσεις. Το σημαντικό στοιχείο στο οποίο βασίζεται η λογική των επιπτώσεων των ΜΜΕ είναι το ερώτημα, υπάρχει ή όχι κοινή γνώμη και πώς αυτή διαμορφώνεται;

Η κοινή γνώμη τίθεται υπό διαμόρφωση και δεν είναι μια διαδικασία ευθείας αναπαραγωγής διαδεδομένων κοινωνικών αντιλήψεων. Πιο απλά το τι συνιστά κοινή γνώμη είναι ένα αντικείμενο που συνεχώς αλλάζει. Η ουσία βρίσκεται στη λέξη «διαμόρφωση». Η Κουντούρη (2010) αναφέρει ότι η διαμόρφωση της κοινής γνώμης συμπίπτει με την επικράτηση των ΜΜΕ ως *«κυρίαρχων φορέων δημόσιου λόγου, δημόσιων αναπαραστάσεων και αντιλήψεων (που) επηρέασε το πολιτικό πεδίο και οδήγησε στη γένεση μιας συλλογικής πολιτικής πίστης στη δύναμη των μέσων, θεμέλιο της οποίας αποτελεί η πίστη στην αποτελεσματικότητα της μιντιακής εξουσίας»*. Εφόσον λοιπόν τα ΜΜΕ από την πλευρά τους ζητούν να έχουν το ρόλο του διαμορφωτή της κοινής γνώμης, ασκούν τις κατάλληλες πιέσεις στην πολιτική εξουσία ώστε με τη σειρά της να τα προνομιμοποιεί ως συνομιλητές στο δημόσιο διάλογο. Αυτή η αξίωση των ΜΜΕ δεν είναι μια «παράλογη» αξίωση. Είναι η φύση και ο τρόπος λειτουργίας των ΜΜΕ που τα κάνει να προβάλλουν από την πλευρά τους ως αντικειμενική συνθήκη ότι πρέπει να τους παραχωρείται η διαμόρφωση της κοινής γνώμης ή έστω πεδίο παρέμβασης σε αυτή, την ίδια ώρα που *«συγκαλύπτουν όποιες άλλες εξουσιαστικές σχέσεις ή όποια άλλα συμφέροντα εμπλέκονται στη διατήρηση της αξίωσης αυτής»* (Κουντούρη, 2010).

Ένας επιπλέον λόγος που ωθεί τα ΜΜΕ στο να αξιώνουν το ρόλο τους στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης είναι η έκρηξη των νέων μέσων και του Διαδικτύου. Στην

πραγματικότητα η συζήτηση για το αν υπάρχει ή όχι τελικά κοινή γνώμη και πώς αυτή διαμορφώνεται είναι συνεχής και, από όταν πρωτοτέθηκε στην ερευνητική κοινότητα, εμπλουτίζονται όλες οι πλευρές των επιχειρημάτων από νέα στοιχεία. Πριν δώσουμε τη δική μας απάντηση στο ερώτημα για το αν υπάρχει κοινή γνώμη και πώς διαμορφώνεται, οφείλουμε να περιγράψουμε όλες τις διαφορετικές πλευρές.

Σύμφωνα με τις πλέον διαδεδομένες κοινωνικά αντιλήψεις, η κοινή γνώμη συναρθρώνεται σε μια σειρά από επιμέρους ερωτήματα, όπως... γιατί υπάρχουν ευρέως διαδεδομένες κοινωνικές αντιλήψεις! Η κοινή γνώμη λοιπόν απαρτίζεται από αυτά που μπορεί να αναρωτιόμαστε συλλογικά ως πολίτες, ποια στάση θα πρέπει να κρατήσουμε σε ένα ζήτημα που αφορά ένα δημόσιο θέμα ή ως ψηφοφόροι ποια πολιτική επιλογή θα επικροτήσουμε ή θα απορρίψουμε. Αντίστοιχα στο επίπεδο της επιστημονικής κοινότητας, το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον για την κοινή γνώμη εξετάζει τη διαδικασία με την οποία παρουσιάζονται πληροφορίες, πως οι πολίτες μαθαίνουν για θέματα, και πως αυτές οι πληροφορίες γεννούν συγκεκριμένα αποτελέσματα που μετρούνται σε έρευνες σχετικά με τις στάσεις, σκέψεις και συμπεριφορές. Αντίστοιχα, πέρα από τα εμπειρικά αυτά ερωτήματα, η ακαδημαϊκή κοινότητα ασχολείται και με πιο αφαιρετικά ερωτήματα όπως ποιοι αποτελούν τελικά το κοινό (Βερναρδάκης, 2005).

Ο πιο γνωστός θεωρητικός της κοινής γνώμης έχει υπάρξει ο Lippmann. Στο θεμελιώδες έργο του η Κοινή Γνώμη (2004) εξετάζει μια σειρά από ζητήματα. Το πιο σημαντικό είναι ότι για τον Lippmann υπάρχει ένα κοινό το οποίο δεν είναι σε θέση να επεξεργαστεί τις πληροφορίες που δέχεται, λειτουργεί στερεοτυπικά και αποφεύγει οποιαδήποτε ορθολογική συμπεριφορά. Για να δείξει πώς οι άνθρωποι όταν λειτουργούν ως κοινό στην πραγματικότητα δεν μπορούν να έχουν άμεση γνώση του περιβάλλοντος στο οποίο ζουν, χρησιμοποίησε δυο σημαντικά παραδείγματα. Το πρώτο είναι η αλληγορία του Σπηλαίου που βρίσκεται στην Πολιτεία του Πλάτωνα. Το δεύτερο και πιο σημαντικό παράδειγμα αφορά έναν Άγγλο, έναν Γάλλο και ένα Γερμανό που βρίσκονται λίγο πριν ξεκινήσει ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος σε ένα νησί στο οποίο λαμβάνουν αραιά και που αλληλογραφία. Σύμφωνα λοιπόν με το παράδειγμα του Lippmann ενώ έχει ήδη ξεκινήσει ο πόλεμος και αυτοί οι άνθρωποι –τυπικά- είναι εχθροί, συμπεριφέρονται φιλικά μεταξύ τους γιατί δεν έχουν ενημερωθεί ακόμα την έναρξη του πολέμου.

Παρόλο που θεωρούμε αρκετά απλουστευτικά τα παραδείγματα του Lippmann που, μάλιστα, ξεφεύγουν σε μια πλήρη υποτίμηση της αντιληπτικής ικανότητας των ατόμων, εντούτοις δεν μπορούμε να μην παρατηρήσουμε ότι η συλλογιστική του τον

βοήθησε να μας πει το εξής. Την ώρα που οι άνθρωποι δεν μπορούν να γνωρίσουν εντελώς το περιβάλλον στο οποίο ζουν, αυτό τους επηρεάζει κι επειδή δεν μπορούν να επεξεργαστούν όλες τις απαραίτητες πληροφορίες, δημιουργούν συμπυκνωμένες αντιλήψεις για τα πράγματα που λειτουργούν ως αυτό που σήμερα λέμε στερεότυπα (Lippmann, 2004). Την εξαιρετική αυτή προσφορά του Lippmann θα την εξετάσουμε παρακάτω σε αντίστοιχο κεφάλαιο. Για την ώρα οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι υπάρχει, ειδικά στη σύγχρονη εποχή του διαδικτύου, μεγάλο ζήτημα με τον πολύ μεγάλο όγκο πληροφοριών που είναι αδύνατον να γίνει αντικείμενο αναλυτικής επεξεργασίας από τον κάθε άνθρωπο ξεχωριστά.

Επίσης ο Lippmann μας βοηθά να καταλάβουμε τον πρωταρχικό ρόλο που παίζουν τα MME στη διαδικασία διαμόρφωσης της κοινής γνώμης. Τα MME λειτουργούν για τους πολίτες ως ενδιάμεσοι κρίκοι-εργαλεία, με τα οποία μπορούν να πληροφορηθούν για όλα αυτά που δεν μπορούν να επεξεργαστούν πλήρως. Οι λόγοι που παράθεσε ο Lippmann τη δεκαετία του '20, για τους οποίους οι άνθρωποι καταφεύγουν στα MME θεωρούμε ότι ισχύουν και σήμερα (Lippmann, 2004): α) τεχνητή λογοκρισία, β) περιορισμένες κοινωνικές επαφές, γ) μικρός διαθέσιμος χρόνος μέσα στην ημέρα, δ) μεγάλος όγκος πληροφοριών που πρέπει να γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας, ειδικά για τις δημόσιες υποθέσεις, ε) παραμορφωτική εικόνα των γεγονότων γιατί δίνονται συμπιεσμένα σε πολύ σύντομα μηνύματα και στ') ο φόβος της αντιμετώπισης των περιστατικών αυτών που φαινομενικά μπορούν να απειλήσουν την καθιερωμένη ρουτίνα της ζωής των ανθρώπων.

Οι επεξεργασίες του Lippmann έδωσαν λαβή για την πρώτη βασική αντίληψη για τον ρόλο των MME στη δεκαετία του '20 και του '30 που ήταν η λεγόμενη εποχή της παντοδυναμίας των Μέσων. Η συζήτηση αυτή οδήγησε όχι μόνο στην αντίληψη ότι τα MME είναι παντοδύναμα και επηρεάζουν εντελώς τους πολίτες, αλλά και τη μελέτη του φαινομένου της προπαγάνδας. Στη μελέτη των Cull, Colbert και Welch για την προπαγάνδα (2003) αναπτύσσονται όλα τα σπουδαία γεγονότα που οδήγησαν στη λογική ότι τα MME είναι παντοδύναμα, ενώ αναφέρεται και η συνεισφορά του Lasswell στη μελέτη της προπαγάνδας. Ο Lasswell ήταν ο βασικός μελετητής των τεχνικών προπαγάνδας που χρησιμοποίησαν οι αντιμαχόμενες πλευρές στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και ως εκ τούτου, διαμόρφωσε την άποψη ότι ο πόλεμος πέρα από στρατιωτικός είναι και επικοινωνιακός. Εξου και όρισε ως σημαντικά και κοινά στοιχεία της πολεμικής προπαγάνδας τον πατριωτικό ζήλο, την αυξημένη δέσμευση των πολιτών στο δίκαιο του πολέμου για τη χώρα τους και βέβαια την αρνητική απεικόνιση των εχθρών. Η κοινή γνώμη και η προπαγάνδα είναι ένας συνδυασμός που τονίζει κυρίως την αρνητική πλευρά της

ανθρώπινης συμπεριφοράς και σχετίζεται με αρνητικές συνδηλώσεις (Lasswell, όπως αναφέρεται στο Cull, Colbert και Welch, 2003).

Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι και η λεγόμενη θεωρία της «υποδόριας βελόνας» (hygrodermic needle). Η θεωρία αυτή παρουσιάστηκε πρώτη φορά από τον Lazarsfeld και βασίζεται στην αντίληψη ότι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης μπορούν να επηρεάζουν μια πολύ μεγάλη ομάδα ανθρώπων άμεσα και ομοιόμορφα, επειδή τους περνούν υπόγεια μηνύματα τα οποία είναι κατάλληλα σχεδιασμένα με τέτοιον τρόπο ώστε να προκαλέσουν την επιθυμητή ανταπόκριση από το κοινό (Lazarsfeld, όπως αναφέρεται στο Lowery, 1995). Η θεωρία αυτή για ένα διάστημα υπήρξε πολύ δημοφιλής και απέκτησε και μια παράλληλη θεώρηση, τη λεγόμενη «μαγική σφαίρα». Όπως ακριβώς η «υποδόρια βελόνα» περνά μηνύματα με «ενέσιμο τρόπο» στο κοινό, έτσι και η «μαγική σφαίρα» εκपुरσοκροτείται από τα ΜΜΕ και μπαίνει στο κεφάλι του κοινού. Και οι δύο αυτές θεωρήσεις έχουν δύο πολύ σημαντικές συγκλίνοσες. Πρώτα ότι θεωρούν το κοινό εντελώς παθητικό στα μηνύματα και το οποίο επηρεάζεται άμεσα από αυτά, είναι ανήμπορο εντελώς να σκεφτεί ή να αντισταθεί με οποιοδήποτε τρόπο στον πανίσχυρο χαρακτήρα του μηνύματος. Συνεπώς δεν υπάρχει κάποιου είδους διαφυγή ή συνείδηση, γιατί δεν υπάρχει και κάποια εναλλακτική πηγή πληροφόρησης. Επίσης η δεύτερη συγκλίνουσα είναι ότι τα ΜΜΕ ως φορείς και τα μηνύματα που εκτέμπουν ως εργαλεία, έχουν σχεδόν αμέτρητη ισχύ.

Στην εποχή μας, που τα μέσα έχουν γίνει πιο διαδραστικά, οι αντίστοιχες θεωρίες έχουν ξεπεραστεί και έχουν αντικατασταθεί από άλλες που προσπαθούν να δουν με πιο διαλεκτικό τρόπο τόσο τον τρόπο που μεταφέρονται και χτίζονται τα μηνύματα, τον τρόπο που τα ΜΜΕ λειτουργούν, αλλά κυρίως έχει ξεπεραστεί η εικόνα του παθητικού κοινού που δεν έχει αντιδράσεις ή τρόπο διαφυγής.

1.2. Σύγχρονες θεωρίες: η Πλαισίωση της είδησης

Η θεωρία της πλαισίωσης εμφανίζεται τη δεκαετία του 1970. Είναι μια εξέλιξη της διάσημης θεωρίας της διαμόρφωσης της «ημερήσιας διάταξης» (agenda setting). Η θεωρία του agenda setting θέλει τα ΜΜΕ να είναι αυτά που καθορίζουν με τον τρόπο, τη σειρά και τη διάρκειά που θα τους δώσουν, τα θέματα που θα παρουσιαστούν στο κοινό. Με αυτόν τον τρόπο η θεωρία του agenda setting προσπάθησε να απαντήσει στο ερώτημα «γιατί κάποια θέματα είναι πιο σημαντικά από άλλα;». Η θεωρία του agenda setting υπήρξε η πρώτη ολοκληρωμένη θεωρία που πήγε παραπέρα από τη λογική της απόλυτης ισχύς των ΜΜΕ και αντίστοιχα της απόλυτης «ανημπόριας» του κοινού.

Γεννήθηκε το 1968 από τους Maxwell McCombs και Donald Shaw, ως μια μελέτη για τις εκλογές των ΗΠΑ του 1968, που εκλέχθηκε Πρόεδρος ο Νίξον. Σύμφωνα με τον McCombs (2003, η μετάφραση δική μας): «Δεν είναι μόνο ότι οι άνθρωποι μπορούν να αποκτήσουν τεκμηριωμένες πληροφορίες σχετικά με τα δημόσια ζητήματα από τα μέσα ενημέρωσης, οι αναγνώστες και οι θεατές μαθαίνουν επίσης πόση σημασία να εφιστήσουν σε ένα θέμα, με βάση την έμφαση με την οποία τοποθετείται αυτό στις ειδήσεις. Οι εφημερίδες παρέχουν μια σειρά από ενδείξεις σχετικά με την περίοπτη θέση που έχουν τα θέματα των καθημερινών ειδήσεων – η κυρίαρχη ιστορία στην πρώτη σελίδα, άλλες στην πρώτη σελίδα, μεγάλοι τίτλοι κλπ, οι τηλεοπτικές ειδήσεις προσφέρουν επίσης πολλές ενδείξεις σχετικά με τη λεγόμενη περίοπτη θέση – η ιστορία που ανοίγει το δελτίο ειδήσεων, το μέρος του χρόνου που αφιερώνεται στην ιστορία, κλπ. Αυτές οι ενδείξεις επαναλαμβάνονται καθημερινά και επικοινωνούν αποτελεσματικά τη σημασία του κάθε θέματος».

Η θεωρία του agenda setting υπήρξε καθοριστική και διατηρήθηκε μέχρι σχετικά πρόσφατα ως η σημαντικότερη ανάμεσα στις θεωρίες που θεωρούν ότι τα ΜΜΕ επηρεάζουν την κοινή γνώμη. Όμως υπάρχει ένας βασικός παράγοντας, το Διαδίκτυο, που άλλαξε δραματικά τον τρόπο επικοινωνίας και ουσιαστικά εισήγαγε νέα κανάλια επικοινωνίας των πληροφοριών. Το Διαδίκτυο μπορεί να εκπροσωπήσει μέσα από όλες του τις μορφές κάθε ιδεολογική, εμπορική και προσωπική θέση και ως εκ τούτου έχει συνεισφέρει πολλά στη δημιουργία νέων συμπεριφορών όσον αφορά την επικοινωνία. Ο McCombs έχει αναθεωρήσει και να συμπληρώσει τη θεωρία του λέγοντας ότι στην εποχή του Διαδικτύου αυτό που όντως αλλάζει είναι ότι η ατζέντα πλέον είναι πολλαπλές μορφές και δεν συμφωνεί με το τέλος της θεωρίας του agenda setting. Οι επικριτές της θεωρίας θεωρούν ότι πλέον έχουμε περάσει από το agenda setting στην απόλυτα εξατομικευμένη ενημέρωση, λόγω του τεράστιου πλούτου των online ειδήσεων και πληροφοριών. Επίσης, σήμερα, η δημόσια ατζέντα χαρακτηρίζεται από σημαντική ποικιλομορφία και ως εκ τούτου το πρόβλημα είναι ότι δημιουργείται μεγάλη ανομοιογένεια καθώς υπάρχουν πλέον και πολλά ανομοιογενή κανάλια πληροφορίας και είδησης στο Διαδίκτυο, όπως blogs, sites, φόρουμ κλπ (McCombs, 2005). Στην απάντηση λοιπόν των επικριτών της θεωρίας του, ο McCombs απαντά ότι σήμερα δεν μπορεί κανείς να μιλήσει για agenda setting και να εννοεί μόνο τον καθορισμό της θέσης και της σημασίας των θεμάτων που αφορούν ειδήσεις. Αντίθετα, πλέον μιλάμε για τον καθορισμό του ρόλου των ίδιων των ειδήσεων και μάλιστα οι έννοιες που εισήχθησαν στη θεωρία από τον McCombs, όπως είναι τα αντικείμενα της είδησης και τα χαρακτηριστικά της είδησης, μπορούν να χρησιμοποιηθούν με πιο ευρύ

τρόπο. Δηλαδή πλέον, είμαστε σε θέση να μιλάμε για πολλές ατζέντες στη σύγχρονη κοινωνία που ξεπερνούν όσα αφορούν ειδήσεις για τα θέματα δημοσίου συμφέροντος. Παραδείγματα είναι η εταιρική φήμη, ο επαγγελματικός αθλητισμός, ο τρόπος διδασκαλίας στην τάξη και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις (McCombs, 2005).

Συνεπώς, ο δρόμος για την επικράτηση μιας άλλης οπτικής για την επίδραση των ΜΜΕ στην κοινή γνώμη υπάρχει και εδώ έρχεται να παίξει ρόλο η θεωρία της πλαisiώσης αλλά και η παράλληλη θεωρία που αναπτύχθηκε, αυτή της «αξιολόγησης κατά προτεραιότητα» (priming)¹. Η θεωρία του priming αναπτύχθηκε στη βάση της λογικής ότι τα ΜΜΕ τελικά δημιουργούν κριτήρια προτεραιότητας στον τρόπο με τον οποίο αξιολογεί το κοινό μια σειρά από θέματα που παρουσιάζονται. Η θεωρία του priming έρχεται να απαντήσει σε ένα πολύ σημαντικό ερώτημα στο οποίο δεν απαντά η θεωρία του agenda setting, «τι κάνουν τα άτομα κάνουν με το περιεχόμενο των ειδήσεων στο οποίο έχουν εκτεθεί;». Πολύ συχνά λοιπόν το priming θεωρείται συμπληρωματική θεωρία σε αυτή της ημερήσιας διάταξης και λειτουργεί επειδή τα άτομα έχουν την τάση να βασίζονται στη μνήμη τους για να επεξεργαστούν την πληροφορία. Αντί λοιπόν να βασίζονται μόνο στον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται η συμπεριφορά τους απέναντι στις ειδήσεις (όπως πιστεύει η θεωρία της ημερήσιας διάταξης), η θεωρία της αξιολόγησης κατά προτεραιότητα ισχυρίζεται ότι τα άτομα τείνουν να ανακτούν ευκολότερα τις πληροφορίες που έχουν ήδη θεωρήσει πιο σημαντικές (Scheufele και Tewksbury, 2007)

Η θεωρία της πλαisiώσης εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο κάθε θέμα επιλέγεται να παρουσιαστεί και συνεπώς απαντά στο ερώτημα πώς σκεφτόμαστε για ένα θέμα, παρά στο αν είναι σημαντικό ή τυγχάνει της προσοχής του κοινού (Scheufele & Tewksbury, 2007). Μαζί με τη θεωρία του priming, η πλαisiώση είναι το πιο σημαντικό εργαλείο για την αξιολόγηση του περιεχομένου των ειδήσεων καθώς και για την κατανόηση του ρόλου των ΜΜΕ στην επίδραση της κοινής γνώμης σήμερα. Ένα σημαντικό θέμα που αφορά τη θεωρία της πλαisiώσης είναι ότι δεν υπάρχει μια σαφής και ξεκάθαρη έννοια για το τι συνιστά «πλαίσιο» μιας είδησης. Μια γενική έννοια του πλαισίου είναι ο συγκεκριμένος τρόπος ανάγνωσης μιας είδησης σε σχέση με μια άλλη. Ειδικότερα δυο θεωρητικές προσεγγίσεις, του Entman (1993) και των Gamsan και Modigliani (1989) προτείνουν ότι το

¹ Για την απόδοση του όρου priming χρησιμοποιήσαμε την πιο διαδεδομένη στα ελληνικά. Θεωρούμε σημαντικό όμως να καταθέσουμε ότι θα είχε σημασία να συζητηθεί (αν δεν έχει γίνει ήδη) ότι σε άλλες επιστήμες, όπως στην ψυχολογία, ο όρος priming αποδίδεται ως «προέγερση» και ίσως είχε αξία μια επιστημονική συζήτηση για τη διατήρηση κοινού όρου για να δείχνεται και η καταγωγή της χρήσης του όρου από την κοινωνική ψυχολογία στην επιστήμη των Μέσων Ενημέρωσης.

πλαίσιο ορίζεται ως εξής. Πρώτα είναι το σύνολο των νοημάτων που προωθούν έναν συγκεκριμένο ορισμό του προβλήματος, μια συγκεκριμένη αιτιώδη ερμηνεία και αντίστοιχα μια ηθική αξιολόγηση. Αντίστοιχα είναι μια κεντρική ιδέα που με τη σειρά της παρέχει συγκεκριμένο νόημα στα γεγονότα και ορίζει αυτό που λέμε συνήθως «ουσία του γεγονότος». Το πλαίσιο λοιπόν λειτουργεί ως *σώμα εννοιών* σχετικά με τα κοινωνικά φαινόμενα, μέσα από την ανάδειξη και τον τρόπο που παρουσιάζονται οι πληροφορίες.

Σημαντική επίσης θεωρούμε την εννοιολόγηση που κάνει ο McCombs (2005), όπου «το πλαίσιο είναι ένα χαρακτηριστικό του αντικείμενου υπό εξέταση επειδή περιγράφει το αντικείμενο (...) και ορίζει την κυρίαρχη πτυχή για το αντικείμενο αυτό». Συνεπώς, για τον ίδιο δεν μπορούν να οριστούν όλα τα χαρακτηριστικά ως πλαίσια και αυτό που έχει σημασία στην πλαίσιωση είναι η *οριοθέτηση*. Δηλαδή ένα πλαίσιο είναι χρήσιμο -και συνεκδοχικά ένα χαρακτηριστικό ή ένα σύνολο χαρακτηριστικών ορίζονται ως πλαίσιο-εφόσον καλύπτει δύο παραμέτρους: α) την κυρίαρχη πτυχή και β) το κεντρικό θέμα. Η κυρίαρχη πτυχή είναι μια γενική κατηγορία ιδιοτήτων που συνδέονται με τα κεντρικά θέματα. Το κεντρικό θέμα είναι μια οριοθετημένη κατηγορία που αποδίδει σε εκείνα τα χαρακτηριστικά την αξία εκείνη που τα κάνει κυρίαρχα (McCombs, 2005). Απλούστερα, από όλα τα χαρακτηριστικά που μπορεί να υπάρχουν σε μια είδηση, είναι συγκεκριμένα κάθε φορά αυτά που αποτελούν την κυρίαρχη πτυχή της και ορίζονται από το κεντρικό θέμα της είδησης. Σε άλλο πλαίσιο, αυτά τα χαρακτηριστικά μπορεί να αλλάζουν. Ένα παράδειγμα δικό μας είναι ο τραυματισμός ενός σημαντικού αθλητή. Στο πλαίσιο μιας αθλητικής είδησης η κυρίαρχη πτυχή είναι ο χρόνος που θα κάνει να επιστρέψει στο άθλημα, στο πλαίσιο μιας κοινωνικής είδησης η κυρίαρχη πτυχή είναι το είδος του τραυματισμού και οι συνθήκες που οδήγησαν σε αυτόν.

Με βάση τα παραπάνω έχει σημασία και ο ορισμός που δίνει στο πλαίσιο ο Van Gorp (2005) όπου με αυτό ορίζει μια οδηγία ή ερέθισμα ώστε να εγείρει το κατάλληλο αντανακλαστικό στον δέκτη και να ερμηνεύσει την είδηση. Με βάση τον Van Gorp μπορούμε να εξηγήσουμε το πλαίσιο σαν τρόπο ερμηνείας ή σαν μια κοινωνική κατασκευή που ορίζει τον τρόπο που προσλαμβάνει κανείς την πραγματικότητα γύρω του. Το πλαίσιο λοιπόν μπορεί να οριστεί και σαν ιδεολογική αναπαράσταση. Αυτό σημαίνει ότι από τη μία πλευρά ορίζουν τον τρόπο ερμηνείας μιας πληροφορίας ή είδησης και *ταυτόχρονα* αποκλείουν άλλους, πιθανά αντικρουόμενους τρόπους ερμηνείας.

Ο Lippmann (2004) έχει γράψει ότι ο τρόπος με τον οποίο έχει εγγραφεί στη φαντασία μας ο κόσμος καθορίζει, σε κάθε δεδομένη στιγμή, τι θα κάνουν οι άνθρωποι. Με

αυτή την έννοια, η είδηση δεν είναι μόνο πληροφορία, είναι και κατασκευή εννοιών, με τις οποίες ερμηνεύεται. Θα παράγει πολύ διαφορετικά αποτελέσματα, αν οι άνθρωποι δουν έναν συγκεκριμένο πρόβλημα μέσα από την επίλυσή του σε ένα ατομικό επίπεδο ή αν δουν ότι μπορούν να υπάρξουν λύσεις είτε μέσα από το ευρύτερο περιβάλλον, είτε θεσμικά (Entman, 2004). Η πλαισίωση είναι μια διαδικασία που συμβαίνει αμφίδρομα. Συγκεκριμένα η πλαισίωση μιας είδησης είναι θέμα που επηρεάζει τις στάσεις και συμπεριφορές του κοινού αλλά και αντίστροφα. Για παράδειγμα, οι πολιτικοί συχνά υιοθετούν πλαίσια επικοινωνίας που χρησιμοποιούνται από τους πολίτες, ενώ αντίστοιχα, στα Μέσα Ενημέρωσης έχουμε πλαίσια που πολλές φορές μιμούνται αυτά που χρησιμοποιούνται από πολιτικούς, κοινωνικούς ακτιβιστές ή τους πολίτες (Entman, 2004).

Τέλος, η πλαισίωση της είδησης μπορεί να χωριστεί σε δύο επιμέρους διεργασίες. Στην επεισοδιακή (episodic) στην οποία παρουσιάζει ένα πλαίσιο, ένα πορτρέτο και είναι σαν να γίνεται κοντινό πλάνο. Αντίστοιχα η θεματική πλαισίωση θα λέγαμε ότι απομακρύνει τη ματιά της από το συγκεκριμένο και παρουσιάζει τη μεγαλύτερη εικόνα. Η επεισοδιακή πλαισίωση βασίζεται στη σύνδεση ασύνδετων (κάποιες φορές) επεισοδίων ή τυχαίων γεγονότων. Τα πιο επεισοδιακά κοινωνικά ζητήματα πλαισιώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνεται λιγότερο πιθανό οι πολίτες να καθιστούν την κυβέρνηση υπόλογη για την επίλυση του προβλήματος. Αντίστοιχα οι πιο θεματικές (thematic) πλαισιώσεις βασίζονται στο να φτιάξουν μαζί με τα συμφραζόμενα μια ολοκληρωμένη κάλυψη και παρουσίαση της είδησης. Όταν οι ειδήσεις ανήκουν στη θεματική πλαισίωση είναι πιο λογικό οι πολίτες να τις αγκαλιάσουν ως τέτοιες που μπορεί να τις λύσει μόνο η κυβέρνηση ή ο Νόμος (Entman, 2007). Εντέλει είναι ο τρόπος που πλαισιώνεται η είδηση από τα Μέσα, αυτός που καλλιεργεί σε πολλά θέματα συγκεκριμένο τρόπο σκέψης και την προσδοκία ότι με την πάροδο του χρόνου θα διαμορφωθούν νέες πληροφορίες οι οποίες θα είναι σύμφωνες με αυτό το προϋπάρχον πλαίσιο του λόγου.

1.3. Τα Νέα Μέσα και η ψηφιακή εποχή

Η ανάπτυξη του Διαδικτύου έφερε ως ένα βαθμό μια τεχνολογική επανάσταση, ειδικά στη δεκαετία μετά το 2000, όπου αγκαλιάστηκε και από πολλά δισεκατομμύρια ανθρώπους. Στη ζώνη του ΟΟΣΑ για παράδειγμα ο αριθμός των ευρυζωνικών συνδέσεων ξεπερνάει πλέον το 85,4% (“OECD broadband statistics update”, 2016). Εφόσον λοιπόν βρισκόμαστε μπροστά στην Κοινωνία της Πληροφορίας, ως ζητούμενο, και ταυτόχρονα η χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) αυξάνεται με γοργούς ρυθμούς, είναι αδύνατο να υποθέσουμε ότι ο χώρος των ΜΜΕ δεν θα επηρεαζόταν από αυτή την εξέλιξη. Μάλιστα μπορούμε να υποθέσουμε πολύ στιβαρά ότι βρισκόμαστε σε μια εποχή μετάβασης. Αυτή η μετάβαση έχει τα εξής δύο στοιχεία:

1. Αλλάζει ο τρόπος που το κοινό λαμβάνει την ενημέρωση, εφόσον πλέον τα επίσημα κανάλια διανομής της είδησης περιβάλλονται από ανεπίσημα (blogs, RSS κοκ).
2. Αλλάζει ο τρόπος που γίνεται η δημοσιογραφία, εφόσον ο παραδοσιακός τρόπος συλλογής πληροφοριών και μετατροπής τους σε είδηση δεν ακολουθεί τις παλιές φόρμες.

Θέλοντας να αναλύσουμε στη συνέχεια και τα δύο στοιχεία πρέπει αρχικά να δούμε ότι τμήμα της εξέλιξης αποτελεί και η ίδια η τεχνολογική καινοτομία σε όλα τα επίπεδα. Δηλαδή δεν αρκεί μόνο η ανάπτυξη του Διαδικτύου αλλά και της ευρυζωνικότητας που έφερε την πρόσβαση στο Διαδίκτυο σε περισσότερα σπίτια. Την ίδια στιγμή ακολουθήθηκε μια παράλληλη ανάπτυξη των συσκευών που υποστηρίζουν την περιήγηση στο Διαδίκτυο καθώς και η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών μετάδοσης εικόνας και ήχου: το live streaming για παράδειγμα είναι μια τέτοια τεχνολογία μετάδοσης.

Επίσης μεγάλη σημασία έχει να οριστούν τα Νέα Μέσα. ο όρος «Νέα Μέσα» εμφανίστηκε για να συλλάβει μια αίσθηση ότι αρκετά γρήγορα από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στο εξής, ο κόσμος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και επικοινωνίας άρχισε να φαίνεται τελείως διαφορετικά και αυτή η διαφορά δεν περιορίστηκε σε οποιοδήποτε τομέα ή στοιχείο αυτού του κόσμου, αν και η πραγματική χρονική στιγμή της αλλαγής μπορεί να ήταν διαφορετική από μέσο σε μέσο. Φυσικά, τα μέσα ενημέρωσης ήταν συνεχώς υποκειμένα νέων αλλαγών, και ακόμα και μέσα σε αυτή την κατάσταση συνεχούς ροής, φαίνεται ότι η φύση της αλλαγής που συντελούνταν ήταν τόσο σημαντική που έκανε τον κόσμο να πιστεύει ότι μεταβαίνει σε μια ριζικά νέα εποχή. Με αυτή την έννοια, η εμφάνιση των «νέων μέσων» ως κάποιο είδος κοσμοϊστορικού φαινομένου ήταν και

εξακολουθεί να θεωρείται ως μέρος ενός πολύ μεγαλύτερου τοπίου κοινωνικών, τεχνολογικών και πολιτιστικών αλλαγών, αυτό που οι Lister et al (2009) ορίζουν ως μέρος μιας νέας τεχνοκουλτούρας (technoculture). Τα βασικά χαρακτηριστικά που έχουν τα Νέα Μέσα μπορούμε να τα συνοψίσουμε ως εξής, πρόκειται για Μέσα που είναι: Ψηφιακά, διαδραστικά, υπερκειμενικά, εικονικά, δικτυωμένα και προσομοιωτικά.

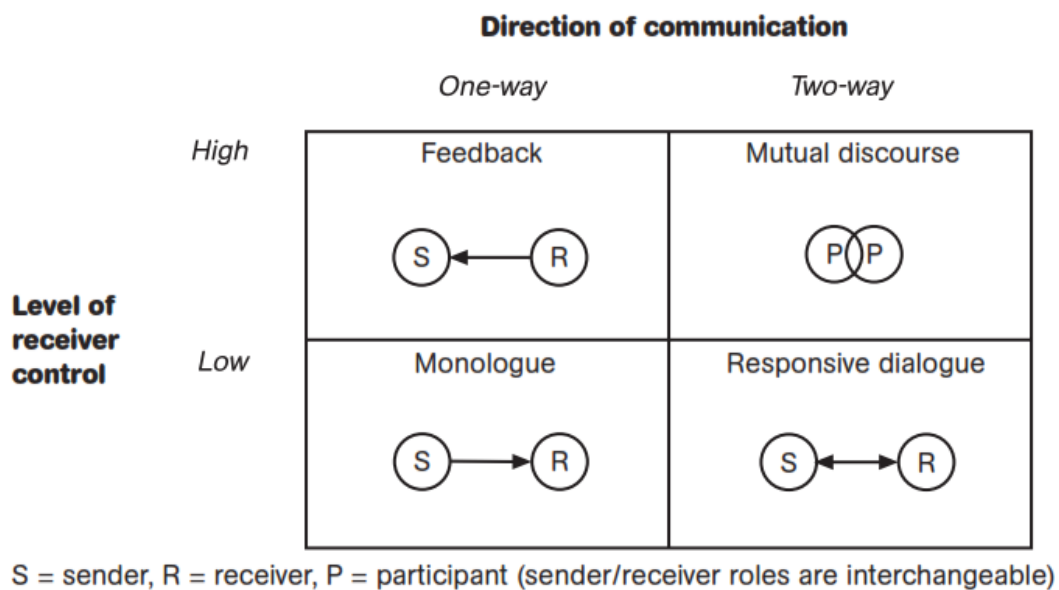
1.3.1. Ψηφιακότητα (Digitality)

Ο όρος ψηφιακότητα, αναφέρεται στη διαδικασία εκείνη παραγωγής υλικού και πληροφοριών στη μορφή που μπορεί να διαχειριστεί και να τις αναπαραστήσει ένας υπολογιστής, αλλά και στη μετάβαση παραδείγματος από την χρήση αναλογικής πληροφορίας σε ψηφιακή πληροφορία (Mitchell, 1992). Ψηφιοποίηση από την άλλη είναι η διαδικασία μετατροπής αναλογικής πληροφορίας σε ψηφιακή. Η αρχή και η πρακτική της ψηφιοποίησης είναι σημαντική, δεδομένου ότι μας επιτρέπει να κατανοήσουμε πώς οι πολλαπλές λειτουργίες που εμπλέκονται στην παραγωγή πληροφοριών απελευθερώνονται από τις υπάρχουσες υλικές μορφές και στρέφονται σε μια «άυλη» υπολογιστική σφαίρα, θα λέγαμε αποκτούν συμβολικό χαρακτήρα. Οι θεμελιώδεις συνέπειες αυτής της αλλαγής είναι:

1. Το κείμενο στα μέσα ενημέρωσης διαχωρίζεται από τη φυσική του μορφή. Είτε ως φωτογραφική εκτύπωση, εφημερίδα, βιβλίο, φιλμ κλπ.
2. Τα δεδομένα των πληροφοριών μπορούν να συμπιεστούν σε πολύ μικρούς χώρους.
3. Μπορεί να γίνεται προσβάσιμο το υλικό σε πολύ υψηλές ταχύτητες και με μη-γραμμικό τρόπο.
4. Μπορεί να διαχειριστεί κανείς πολύ πιο εύκολα την πληροφορία από ό, τι στην αναλογική μορφή

1.3.2. Διαδραστικότητα (Interactivity)

Η διαδραστικότητα είναι ένας όρος ο οποίος εξαρχής συνδέθηκε με τα Νέα Μέσα αλλά χωρίς να έχει υπάρξει μέχρι σήμερα μια κοινή συμφωνία που να αφορά τον ορισμό του. Στο ιδεολογικό επίπεδο, η διαδραστικότητα, θεωρήθηκε ως χαρακτηριστικό των νέων μέσων κυρίως σε αντιπαράθεση με τα «παλιά μέσα» όπου προσέφεραν παθητική κατανάλωση. Γενικά, ο όρος σημαίνει μια πιο ισχυρή αίσθηση της εμπλοκής των χρηστών με την πληροφορία των ΜΜΕ, μια πιο ανεξάρτητη σχέση με τις πηγές γνώσης, εξατομικευμένη χρήση των μέσων ενημέρωσης και μεγαλύτερη ελευθερία επιλογής του χρήστη. Τέτοιες ιδέες σχετικά με την αξία της διαδραστικότητας, έχουν επηρεαστεί σαφώς από την κυρίαρχη αντίληψη του νεοφιλελευθερισμού που αντιμετωπίζει τον χρήστη πάνω απ' όλα σαν καταναλωτή (Lister et al, 2009). Στο επιστημονικό επίπεδο εμείς είμαστε πιο κοντά στο μοντέλο που έχει προτείνει η McMillan (2002) και συνοπτικά παρουσιάζεται στην παρακάτω εικόνα:

• Figure 3 A four-part model of cyber-interactivity

1Το μοντέλο 4 τμημάτων της McMillan (2002)

Το μοντέλο βασίζεται στην αμφίδρομη ή μονόδρομη επικοινωνία και στο κατά πόσο υπάρχει έλεγχος της πληροφορίας από τον παραλήπτη. Μάλιστα, συγκεκριμένα η McMillan (2002) θεωρεί ότι τα παραδοσιακά εταιρικά websites ανήκουν στην κατηγορία του μονολόγου, ενώ τα ΜΜΕ στο διαδίκτυο είναι περισσότερο κοντά σε αυτό που αποκαλεί αμοιβαίο λόγο (mutual discourse).

1.3.3. Υπερκειμενικότητα (hypertextuality)

Ο όρος υπερκειμενικότητα αναφέρεται σε μια δυνατότητα που έχουμε στο Διαδίκτυο η οποία, ενώ δεν φαίνεται και τόσο νέα, στην πραγματικότητα ορίζει νέες δυνατότητες. Αυτή η δυνατότητα, είναι η εισαγωγή ενός ή περισσότερων συνδέσμων (links) και κόμβων (nodes) στο αρχικό κείμενο, ώστε να μεταφερθούμε σε μια άλλη ιστοσελίδα. Τα βασικά χαρακτηριστικά του υπερκειμένου είναι η μη-γραμμικότητα αλλά και ο μη-περιορισμός (Cicconi, 1999), τα οποία ουσιαστικά βοηθούν στην αυτόματη μετάβαση από ένα κείμενο σε ένα άλλο κείμενο ή πιο γενικά από μια πληροφορία σε μια άλλη πληροφορία. Σύμφωνα πάντα με τον Cicconi (1999) ουσιαστικά μιλάμε για ένα δυναμικά απεριόριστο δίκτυο από κόμβους και συνδέσεις οργανωμένο σύμφωνα με μια καθορισμένη αλλά τροποποιήσιμη και επεκτάσιμη δομή που μπορεί να περιλαμβάνει:

1. Πληροφορίες σχετικά με έναν συγκεκριμένο τομέα, ενός πιθανού κόσμου ή μέρους του κόσμου.
2. Ένα σύνολο εντολών, μέσω των οποίων, ο χρήστης μπορεί να έχει οδηγίες για το πώς να έχει πρόσβαση στο υλικό που περιέχεται στον κόμβο και για το πώς να πλοηγηθεί από αυτόν τον κόμβο στον άλλο
3. Ένα σύνολο εντολών που επιτρέπει τη μετάβαση από τον ένα κόμβο στον άλλο
4. Ένα σύνολο εντολών που επιτρέπει στο χρήστη να δημιουργήσει νέους κόμβους και νέες συνδέσεις.

Τα βασικά ερωτήματα που εγείρει η εφαρμογή της υπερκειμενικότητας είναι τελικά σχετικά με:

- την επαφή που έχει ο αναγνώστης-χρήστης με το αρχικό κείμενο-πληροφορία καθώς και με τα επόμενα
- με την διαχείριση της ποσότητας αλλά και της ποιότητας γνώσης και πληροφορίας
- με την επεξεργασία της αρχικής αλλά και των επόμενων πληροφοριών
- με τη διασταύρωση, την εγκυρότητα και την αξιοπιστία των πληροφοριών αυτών

1.3.4. Εικονικότητα (Virtuality)

Ο όρος της εικονικότητας έχει μακρά παράδοση στη συζήτηση για τα Νέα Μέσα. Από την εποχή της δεκαετίας του '80 και της σύλληψης του όρου της «εικονικής πραγματικότητας» (Virtual Reality) σαν μια εναλλακτική πραγματικότητα στην υπάρχουσα, έως το σήμερα που έχουμε μια διεύρυνση και εντέλει μετασχηματισμό της ίδιας της έννοιας. Με τα σημερινά τεχνολογικά μέσα μπορούμε να αναπαραστήσουμε σπουδαία πράγματα (βλ. τεχνολογία CGI στον κινημ/φο), να κάνουμε «ζωντανές φωτογραφίες» και βίντεο, να περιηγηθούμε σε μουσεία και μνημεία σε 3D και εντέλει να ζήσουμε διάφορες «εικονικές πραγματικότητες». Ο Shields (2003) έχει επισημάνει ότι στην ψηφιακή εποχή η έννοια της εικονικότητας έχει αλλάξει, από μια κατάσταση που σήμαινε ότι κάτι είναι τόσο καλοφτιαγμένο όσο θα ήταν αν ήταν πραγματικό, σε μια άλλη ποιότητα: ότι υπάρχει μια εναλλακτική λύση για το πραγματικό η οποία, ίσως, να είναι και καλύτερη από την ίδια την πραγματικότητα. Αυτή λοιπόν η νέα έννοια του εικονικού στον ψηφιακό κόσμο έχει μερικά χαρακτηριστικά: ο ένας είναι η λογική της προσομοίωσης, δηλαδή η δυνατότητα που θα δώσει μελλοντικά η τεχνολογία (γιατί τώρα δεν μπορεί να το κάνει 100%) να συμβαίνουν προσομοιώσεις των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους, οι οποίες θα αλληλεπιδρούν μεταξύ τους σε πραγματικό χρόνο. Η δεύτερη αφορά την λογική της χρήσης του “avatar” ή του “alias”, δηλαδή ενός εικονικού *προσώπου-ονόματος* στο οποίο συμπυκνώνονται λειτουργίες και συμπεριφορές που θα αντιστοιχούσαν σε ένα ζωντανό πρόσωπο. Οι Lister et al (2009) για να περιγράψουν αυτό το σύνολο συμπεριφορών δανείζονται τον όρο «τεχνολογικό φανταστικό» (technological imaginary).

1.3.5. Δικτύωση (Networking)

Η δικτύωση είναι το πλέον σημαντικό στοιχείο των Νέων Μέσων. Είναι η ιδεολογική και τεχνική βάση τους καθώς όλες οι υπόλοιπες προεκτάσεις, εκκινούν από τη δυνατότητα που έχουν τα Νέα Μέσα να δημιουργούν και να αναπαράγονται στο πλαίσιο της έννοιας του δικτύου. Ο όρος δικτύωση είναι και αυτός πολυσήμαντος, καθώς ανάλογα την εποχή στην οποία τον εξετάζει κανείς, δίνεται και βάρος σε κάποιο ειδικότερο στοιχείο του όρου. Για εμάς δικτύωση είναι αυτό που αναφέρει ο Flew (2008) και αφορά την ικανότητα να μεταφέρονται πληροφορίες μεγάλες σε ποσότητα διαμέσου σημείων που είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους. Τα δύο βασικά χαρακτηριστικά της δικτύωσης, σύμφωνα πάντα με τον Flew (2008), είναι τα εξής:

1. Η διασύνδεση (interconnectivity) που είναι η ικανότητα που αναπτύσσεται στα διάφορα δίκτυα ώστε να μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους και
2. η διαλειτουργικότητα (interoperability) που είναι η ικανότητα να υπάρχει πρόσβαση στο περιεχόμενο των δικτύων και γενικά σε κάθε πληροφορία από διαφορετικά λειτουργικά συστήματα

1.3.6. Προσομοίωση (Simulation)

Η προσομοίωση πολύ συχνά ταυτίζεται πλέον με την εικονικότητα (Lister et al, 2009). Τμήμα της προσομοίωσης είναι η δημιουργία ταυτοτήτων. Όπως είναι φυσικό λοιπόν, το νέο πλαίσιο του Διαδικτύου παρέχει τον απαραίτητο χώρο για τα άτομα να αναπτύξουν ταυτότητες οι οποίες να αξιοποιούν αντίστοιχα τις εμπειρίες που τους συμβαίνουν στην αντίστοιχη διαπροσωπική επικοινωνία. Με τον ίδιο τρόπο όμως, αυτό το πλαίσιο προσφέρει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να κατασκευάσουν ταυτότητες που είναι κάπως διαφορετικές από εκείνες που συνήθως τους αποδίδονται. Οι McKinlay και McVittie (2011) φέρουν το παράδειγμα του πώς μπορεί να αποδοθεί η ταυτότητα ενός ατόμου με ειδικές ανάγκες στο Διαδίκτυο και πώς αυτή η απόδοση μπορεί να βοηθήσει στο να βγαίνουν συμπεράσματα θετικά. Δηλαδή πώς μπορούμε για παράδειγμα να αποτρέψουμε τις αρνητικές αξιολογήσεις που πιθανόν να γίνονταν σε μια κατά πρόσωπο κοινωνική συνάντηση απέναντι σε ΑΜΕΑ άτομα και να δείξουμε ότι μπορεί η προσομοίωση να δώσει ευκαιρίες σε τέτοιους ανθρώπους για να εργάζονται με διαφορετικούς εκδοχές του εαυτού τους που δεν βαραίνονται από αρνητικούς συνειρμούς και κοινωνικές προκαταλήψεις.

Οι Lister et al (2009), συμπυκνώνουν ως εξής το ερώτημα που προκύπτει από την προσομοίωση: ότι δεν χρειάζεται να σκεφτόμαστε πάνω στο τι είναι «προσομοιωμένο» και τι είναι «πραγματικό» από άποψη περιεχόμενου, όσον αφορά τα Νέα Μέσα, αλλά ότι στην πραγματικότητα η προσομοίωση σαν διαδικασία υπάρχει στον «πραγματικό» κόσμο και είναι είναι πρώτα απ' όλα η ίδια αρκετά πραγματική πριν μιμηθεί ή αναπαραστήσει κάτι άλλο.

1.4. Είδηση στην εποχή του Διαδικτύου

Με βάση όσα εξετάσαμε παραπάνω, θέλουμε να εξηγήσουμε πως μια ορισμένη μορφή επεξεργασμένης πληροφορίας, αυτή που ονομάζεται «είδηση», αναπαράγεται στην εποχή του Διαδικτύου. Αρχικά θεωρούμε σαφές ότι όταν μιλάμε για είδηση, δεν εννοούμε απλά την επίκαιρη πληροφορία για ένα γεγονός, η οποία μεταδίδεται από τα ΜΜΕ. Η είδηση είναι η πληροφορία που προκύπτει από μια ολόκληρη διεργασία, η οποία με τη σειρά της αποτελεί σύνθεση μικρότερων διαδικασιών. Πρόκειται στην πραγματικότητα για έναν τρόπο να μεταφέρεται η γνώση για ό,τι συμβαίνει από τους φορείς μετάδοσής της (ΜΜΕ) στο ευρύ κοινό, αφού πρώτα έχει γίνει μια σειρά από επιμέρους επιλογές: Ποιο είναι το θέμα, πόσος όγκος και πόση έμφαση θα δοθεί, πόσο (χρονικά) θα παίζει ή πόσο χώρο (στη σελίδα) θα καταλαμβάνει κ.ο.κ. Όπως αναφέρουν και οι Althaus και Tewksbury (2002), στην πραγματικότητα «ο Τύπος κάνει πολύ περισσότερα από ό,τι απλώς να ενημερώνει τα ακροατήρια». Με τη σειρά των επιλογών που αναφέραμε, στην ουσία δίνεται βαρύτητα σε κάποιες ιστορίες και τελικά τα ΜΜΕ δίνουν ένα βηματισμό σχετικό με ποια γεγονότα είναι ιδιαίτερα και αξίζουν της προσοχής του κοινού. Το ερώτημα που καλούμαστε να απαντήσουμε, εφόσον αποδεχόμαστε τη σημασία αυτής της λειτουργίας, είναι αν αλλάζει η φύση του τρόπου με τον οποίο καθορίζεται η ρύθμιση της ημερήσιας διάταξης από τα ΜΜΕ, την ίδια στιγμή που μεταβάλλονται τόσο πολύ οι τεχνολογίες διάδοσης ειδήσεων για να προσαρμοστούν στις μορφές των νέων μέσων επικοινωνίας.

Η μελέτη των Althaus και Tewksbury (2002) για τους New York Times στην έντυπη και ηλεκτρονική τους έκδοση και πώς διαμορφώνουν την ατζέντα τους αντίστοιχοι αναγνώστες, δείχνει ακριβώς μεγάλη διαφοροποίηση των πρώτων αναγνωστών από τους δεύτερους. Συνολικά οι αναγνώστες της online έκδοσης διαβάζουν πιο αποσπασματικά, περισσότερο κοντά στα ατομικά τους ενδιαφέροντα, έρχονται σε επαφή με ένα μικρότερο φάσμα αντιλήψεων για το ίδιο θέμα, ανακαλούν και αναγνωρίζουν λιγότερο συχνά μια είδηση που έχει παίξει εντός της εβδομάδας. Αυτό πρέπει να συσχετιστεί άμεσα και με την αλλαγή στις ηλεκτρονικές συσκευές με τις οποίες αναπαράγεται η κάθε είδηση.

Ένα τελευταίο σημείο αφορά τα αξιολογικά κριτήρια με τα οποία επιλέγεται και αναπαράγεται η είδηση. Σε ένα έργο του, γραμμένο το 1977, ο Ζακ Ελλύλ (2011) επισήμανε ότι μεταβαίνουμε σε έναν κόσμο αμφισημαντότητας, στον οποίο η έννοια του πολιτικού διαπερνάται από την επικαιρότητα και η επικαιρότητα είναι κάτι εξαρχής εφήμερο. Συνταιριάζοντας το αμφισήμαντο, με το επίκαιρο και με την εφήμερη διάσταση του, ο Ελλύλ χωρίς να το γνωρίζει μας δίνει ένα σαφές χαρακτηριστικό των ειδήσεων στην εποχή

του Διαδικτύου: είναι εφήμερες και πάντα παροδικές ανεξάρτητα από τις αντιδράσεις που προκαλούν τη στιγμή εκείνη που δημοσιεύονται. Συνεπώς τα κριτήρια επιλογής των ειδήσεων είναι η επικαιρότητα, η εγγύτητα, οι οικονομικές και συναισθηματικές επιδράσεις που προκαλούν καθώς και η ύπαρξη τεχνολογικών διευκολύνσεων για την καταγραφή των γεγονότων.

1.4.1. Δημοσιογράφοι στην εποχή του Διαδικτύου

Όπως ακριβώς το προϊόν της είδησης αποκτά συγκεκριμένα κριτήρια με τα οποία εισάγεται, φιλτράρεται και γίνεται αντικείμενο επεξεργασίας, είναι αντίστοιχα λογικό να υποθέσουμε ότι ανάλογες μετατροπές έχουν γίνει και για τον δημοσιογράφο ως φορέα ιδεολογίας και πρακτικών σχετικών με την είδηση. Ο παραδοσιακός δημοσιογράφος είναι αυτός που καλείται να συλλέξει πληροφορίες, να τις αξιολογήσει, να τις φιλτράρει, να τις κάνει είδηση και να τις μεταδώσει. Φυσικά γύρω από αυτή τη μεγάλη διεργασία και τα υποσύνολά της φτιάχτηκαν επιμέρους ιεραρχίες, εξειδικεύσεις κοκ, οι οποίες δεν είναι απαραίτητο να αναλυθούν στα πλαίσια αυτής της εργασίας. Είναι όμως σημαντικό να δούμε κατά πόσο έχει μεταβληθεί ο ρόλος του επαγγελματία δημοσιογράφου σήμερα στην εποχή των Νέων Μέσων.

Σύμφωνα με την Fenton (2010) η δημοσιογραφία αναπτύσσεται πάντα σε ένα δοσμένο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον και αντανακλά ακριβώς αυτό το περιβάλλον. Έτσι αυτή τη στιγμή που ο ανταγωνισμός στα πλαίσια του Διαδικτύου έχει μεγαλώσει, όλα τα αντίστοιχα τμήματα των επιχειρήσεων των ΜΜΕ έχουν προχωρήσει στην ίδια τακτική: την εξοικονόμηση χρημάτων μέσω της μείωσης του κόστους και την αύξηση της παραγωγικότητας. Αυτό, στην εποχή του σύγχρονου Διαδικτύου σημαίνει η δυνατότητα να απαιτούνται πιο αποδοτικοί τρόποι εργασίας μέσω πολλαπλών δεξιοτήτων - που θέλουν έναν δημοσιογράφο να παράγει, για παράδειγμα, ταυτόχρονα ειδήσεις και για έντυπη και ηλεκτρονική έκδοση (Seegerberg & Bennett, 2011). Και πάλι σύμφωνα με τα στοιχεία που αναφέρει η Fenton (2010) το 75 τοις εκατό των ερωτηθέντων δημοσιογράφων σε σχετικές επίσημες έρευνες στις ΗΠΑ, έδειξε ότι παρόλο που αυξήθηκε η τεχνολογική πρόοδος, αυτό οδήγησε σε αύξηση του φόρτου εργασίας, με 37 τοις εκατό υποστηρίζοντας ότι οι δημοσιογράφοι πλέον εργάζονται περισσότερες ώρες. Αυτό έχει οδηγήσει σε ένα συγκεκριμένο φαινόμενο το οποίο ο Davies ονόμασε «churnalism» και περιγράφει την ταχύτατη ανασκευή ειδήσεων και κυρίως την κατοχύρωση μιας διαδικασίας στην οποία, με ανεξέλεγκτο τρόπο το υλικό από δεύτερο και τρίτο χέρι, ξαναγράφεται και ξαναγράφεται (Davies, όπως αναφέρεται στο: Fenton, 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Στερεότυπα, ταυτότητες, διαπολιτισμικές συγκρούσεις

2.1. Στερεότυπο και «εθνική εικόνα»

2.1.1. Στερεότυπα

Για να αναλύσουμε τις θεωρίες που σχετίζονται με τη διαχείριση των διαπολιτισμικών συγκρούσεων, οφείλουμε να εξηγήσουμε πρώτα δυο βασικές έννοιες που υπάρχουν μέσα στις περισσότερες θεωρήσεις του όρου «διαπολιτισμικός» και μιλάμε για το στερεότυπο και την εθνική εικόνα. Ο όρος «στερεότυπο» συνήθως δηλώνει μια ομάδα από γνωρίσματα. Το βασικό χαρακτηριστικό του στερεοτύπου είναι ότι πρόκειται για μια ομαδοποίηση που συνήθως έχει αρνητική χροιά και κυρίως αποδίδεται στα μέλη μιας κατηγορίας υποκειμένων (μιας κοινωνικής ομάδας, μιας εθνοτικής ομάδας κοκ) με τρόπο γενικό. Συνεπώς το στερεότυπο είναι το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας που περιλαμβάνει τη γενίκευση, την απλοποίηση και τον υπερτονισμό των αρνητικών χαρακτηριστικών (Macrae et al, 1996). Ένα ακόμα βασικό χαρακτηριστικό του στερεοτύπου είναι ότι πρόκειται για ένα προκατασκευασμένο σχήμα, αφαιρώντας από τον χρήστη του σχήματος την κριτική σκέψη και -σε μαζική κλίματα- το στερεότυπο διαστρεβλώνει την πραγματικότητα. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό του στερεοτύπου είναι ότι λειτουργεί με τρόπο αμφίδρομο από το άτομο στην ομάδα. Δηλαδή ένα άτομο που ανήκει σε κάποια ομάδα και έχει συγκεκριμένα αρνητικά χαρακτηριστικά, αυτά μπορούν να γενικευτούν σε όλη την ομάδα αλλά και αντίστροφα. Διάφορα χαρακτηριστικά της ομάδας να θεωρηθούν ότι ανήκουν και σε κάθε ένα μέλος της, χωρίς προηγούμενη εξέταση (Macrae et al., 1996).

Εντέλει η λογική του στερεοτύπου επιδρά σε μια σειρά από γνωστικές διαδικασίες, όπως είναι η κατηγοριοποίηση και η επεξεργασία μιας πληροφορίας, η παρουσίασή της. Στο αποτέλεσμα των παραπάνω διαδικασιών συμβάλλουν παράμετροι όπως η προσωπική αντίληψη των ατόμων αλλά και ο τρόπος που συνήθως κάνουμε μια προκαθορισμένη υπόθεση –ως τρόπος σκέψης- και βέβαια από τη γενικότερη υποκειμενικότητα που ενέχει το άτομο, το οποίο θεωρεί ότι οι απόψεις του υπάρχουν ως στοιχεία της προσωπικότητάς του και αυτός είναι ένας βασικός λόγος για τον οποίο οι άνθρωποι δεν διαφοροποιούν εύκολα τις απόψεις τους. Τέλος, αξίζει να πούμε ότι το στερεότυπο, εισήχθη στις κοινωνικές επιστήμες από τον Lippmann, μέσα από το θεμελιώδες έργο του για την κοινή γνώμη, στο οποίο τα στερεότυπα χρησιμοποιούνται ως προκατασκευασμένα εργαλεία ανάλυσης του

περιβάλλοντος, τα οποία οι άνθρωποι χρησιμοποιούν και ως δικαιολογία για μια συγκεκριμένη στάση ή συμπεριφορά απέναντι σε ανθρώπους από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Με βάση την παραπάνω ανάλυση, λοιπόν, ο Lippmann (2004), εισάγει τον περιγραφικό όρο “the picture in the head”, για να ορίσει το στερεότυπο.

2.1.2. Η δημιουργία της εθνικής εικόνας

Η εθνική εικόνα αντανακλά το χαρακτήρα ενός έθνους και τον βασικό πολιτιστικό προσανατολισμό του. Οι θετικές εικόνες βοηθούν συνήθως στη συγκρότηση φήμης και καλύτερης διεθνούς αναγνώρισης. Προωθούν, αντίστοιχα, την εθνική υπερηφάνεια και τη συνοχή, καθώς αποτελούν αναπαράσταση της εθνικής ταυτότητας. Χώρες όπως η Κίνα, η Γαλλία, η Ιαπωνία και πολλά άλλα εθνικά κράτη, έχουν κάνει μια μεγάλη προσπάθεια να κατασκευάσουν μια θετική εθνική εικόνα στη διεθνή κοινότητα. Η κατασκευή της εθνικής εικόνας είναι μια ανοιχτή, δίχως τέλος, διαπραγματευτική διαδικασία μεταξύ μιας εθνοτικής ομάδας και των υπόλοιπων (Luther, 2001). Τα εθνικά κράτη διαπραγματεύονται για τον ορισμό, τον επαναπροσδιορισμό και τη δημιουργία των επιθυμητών τους εικόνων στο διεθνές πεδίο και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αντίστοιχα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των εικόνων αυτών. Καθώς αποτελούν έναν ανοιχτό διάυλο για την παγκόσμια επικοινωνία, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης παρέχουν σε κυβερνήσεις και σε ιδιώτες τα ισχυρά εργαλεία για τη δημιουργία ευνοϊκών εικόνων (Rivenburgh, 1992).

Στο αντικείμενο της Επικοινωνίας και των ΜΜΕ υπάρχει η τάση η εθνική εικόνα να αναφέρεται στη γενική αντίληψη που έχουν οι άνθρωποι για ένα έθνος μέσω του τρόπου που το παρουσιάζουν τα ΜΜΕ. Χαρακτηριστικός είναι ο ορισμός του Rivenburgh (1992) που θέλει τις εθνικές εικόνες ως μια κατασκευή, μια συμβολική δομή, που περιέχει αόριστες όσο και συγκεκριμένες αναπαραστάσεις που συνδέονται με ένα δεδομένο έθνος ή ορισμένα μέλη του και με αυτόν τον τρόπο επεξηγείται πώς τείνουν να εκπροσωπούν τις εθνοτικές ομάδες τα ΜΜΕ και να διαμορφώνουν την αντίστοιχη εικόνα. Συμπερασματικά η εθνική εικόνα είναι που ενσωματώνει τις βασικές αξίες και τη συμπεριφορά και ταυτόχρονα, είναι όλη η αναπαραγωγή των προτύπων, των τιμών, των συμβόλων και των μύθων που μπορούν να συνθέτουν αυτό που ονομάζουμε διακριτή «κληρονομιά ενός έθνους» (Smith, 1991).

Επίσης η μελέτη των Hofstede και Hofstede (2005) καταδεικνύει κάτι πολύ σημαντικό για τη σχέση κουλτούρας και εθνικής εικόνας-ταυτότητας. Ότι μπορεί σαν

ιδιώτες τα άτομα να έχουν διάφορους βαθμούς ελευθερίας, αλλά στην πραγματικότητα δραστηριοποιούνται, σκέφτονται και ενεργούν με τρόπους που επηρεάζονται πάρα πολύ από το εθνικό τους πλαίσιο και τελικά η εθνική εικόνα είναι μια διαδικασία συνεχούς επανεξέτασης, η οποία υπάρχει και κατά την –κάθε φορά- κατάληξή της εμπεριέχει την ανοχή και την αποδοχή των στερεοτύπων, κάτι που κάνει την εθνική εικόνα δύσκολη για ανακατασκευή ή μετασχηματισμό.

2.2. Θεωρίες διαπολιτισμικών συγκρούσεων

2.2.1. Η ρεαλιστική θεωρία (RGCT Theory)

Η θεωρία της ρεαλιστικής σύγκρουσης (realistic group conflict theory-RGCT) αναπτύχθηκε από τους D. Campbell και M. Sherif στα μέσα της δεκαετίας του '60. Η RGCT κυρίως στηρίζεται στον προσανατολισμό του Sherif, ο οποίος θεωρεί ότι η κοινωνική ψυχολογία είναι το μοναδικό κατάλληλο θεωρητικό εργαλείο για να ενσωματώσει και να εφαρμόσει στην πράξη ευρήματα που έρχονται από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Τόνιζε συνεχώς την ανάγκη για διεπιστημονική συνεργασία και σύνθεση όσο και την αναγκαιότητα και την ευθύνη για την σύνδεση, σε κάθε στάδιο της έρευνας, των υπό διερεύνηση εννοιών με συγκεκριμένες κοινωνικές ανησυχίες (Sherif & Sherif, 1969). Στην ουσία αντιτάχθηκε σε οποιαδήποτε ατομική ψυχολογική ερμηνεία, προτάσσοντας τον ρεαλισμό, ενώ όρισε τρία κύρια καθήκοντα για την κοινωνική ψυχολογική μελέτη των διομαδικών σχέσεων: (α) τον σαφή ορισμό και με ακρίβεια, των ιδιοτήτων της διομαδικής συμπεριφοράς με τρόπο που δεν συγκρούεται με περισσότερες μακρολογικές αναλύσεις (β) τη διαμόρφωση και εκτέλεση εμπειρικής έρευνας με βάση την παραπάνω οριοθέτηση της διομαδικής συμπεριφοράς και στη συνέχεια την εξαγωγή θεωρητικών γενικεύσεων και (γ) διασταύρωση και αξιολόγηση των γενικεύσεων, καθώς των ερευνητικών στρατηγικών και σχεδιασμών, σε σχέση με τις αντίστοιχες γενικεύσεις που παρουσιάζονται από τους κοινωνικούς επιστήμονες που εργάζονται σε ένα ευρύτερο επίπεδο (π.χ., κοινωνιολόγοι, ανθρωπολόγοι) (Sherif & Sherif, 1979).

Ως κοινωνική ψυχολογική εξήγηση, η θεωρία των ρεαλιστικών συγκρούσεων ασχολείται με τη σημασία της εξέτασης της διομαδικής συμπεριφοράς με ολιστικό τρόπο, πέρα από τη σφαίρα της ατομικής προσωπικότητας, της ψυχολογίας ομάδων και τις διαπροσωπικές σχέσεις. Ως εκ τούτου, προσπάθησε να αποδομήσει -η θεωρία- διάφορες

ψυχολογικές θεωρίες, που θεωρούν τις συγκρούσεις μεταξύ των ομάδων αποτέλεσμα προβολής και μετατόπισης άλλων προβλημάτων που προκύπτουν ενδο-ομαδικά ή (κυρίως) μέσα στα άτομα μιας ομάδας. Έτσι, η θεωρία της αυταρχικής προσωπικότητας, τα αξιώματα για το δίπολο απογοήτευση-επιθετικότητα και η έννοια των επαφών και άλλες αντίστοιχες θεωρίες, αμφισβητήθηκαν ακριβώς στη βάση του γεγονότος ότι μεταχειρίζονται τη διομαδική συμπεριφορά σε μεγάλο βαθμό από τη σκοπιά της διαπροσωπικής σχέσης, της ενδο-ομαδικής συμπεριφοράς ή των ενδοψυχολογικών ατομικών φαινομένων (Sherif & Sherif, 1979). Για το σκοπό αυτό οι Sherif & Sherif (1979) ορίζουν μια ομάδα ως εξής:

Μια οριοθετημένη κοινωνική μονάδα με ιδιότητες που μπορούν να μετρηθούν και οι οποίες έχουν συνέπειες για τη συμπεριφορά των μελών της. Αυτές περιλαμβάνουν τουλάχιστον

1. δομή ή οργάνωση –η οποία έχει μια διάσταση ισχύος- που μετράται από την αποτελεσματική πρωτοβουλία των μελών της ομάδας και
2. ένα σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά των μελών της ομάδας στην επιδίωξη των στόχων, σε σχέσεις μεταξύ των μελών αλλά και με τα άτομα εκτός ομάδας και τα αντίστοιχα μέλη τους. Δηλαδή μιλάμε για αξιολογικές διαστάσεις που μπορεί να οριστούν από την άποψη του τι είναι δεκτό στην ομάδα και πώς αντιμετωπίζεται ό,τι θεωρείται ότι αποκλίνει από αυτή.

Συμπερασματικά, η διομαδική συμπεριφορά προκύπτει όταν τα άτομα που ανήκουν σε μια ομάδα αλληλεπιδρούν, συλλογικά ή ατομικά, με μια άλλη ομάδα ή τα μέλη της, όσον αφορά την ταυτοποίηση της ομάδας αναφοράς τους. Ως εκ τούτου, η θεωρία των ρεαλιστικών συγκρούσεων διακρίνει μεταξύ διομαδικής και διαπροσωπικής συμπεριφοράς, θεωρώντας ως σημαντικότερο κριτήριο τη σημασία που μπορεί να έχει η αναγνώριση και η θέση μέσα στην ομάδα και η οποία μπορεί να ποικίλλει, ανάλογα με τις καταστάσεις.

Εντέλει η βασική θέση της Θεωρίας των ρεαλιστικών συγκρούσεων είναι ότι τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις, καθώς και οι διομαδικές συγκρούσεις είναι παράγωγα από την ύπαρξη αντικρουόμενων στόχων και μειώνονται με την ύπαρξη αμοιβαία επιθυμητών, στόχων οι οποίοι είναι εφικτοί μόνο μέσω της συνεργασίας μεταξύ των ομάδων.

Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, οι διομαδικές σχέσεις χαρακτηρίζονται από ιδιότητες που ξεπερνούν τα χαρακτηριστικά της κάθε μιας ομάδας ξεχωριστά. Τέτοιες ιδιότητες προκύπτουν, εν μέρει, από την ιστορία των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των ομάδων και

συνεπώς οι σχέσεις μεταξύ των ομάδων δεν είναι αποτέλεσμα της εξωτερίκευσης των χαρακτηριστικών που έχει κάθε μία ομάδα ξεχωριστά. Επιπρόσθετα, για τη θεωρία των ρεαλιστικών συγκρούσεων, δεν μπορούν να μελετηθούν κοινωνικές στάσεις και συμπεριφορές έξω από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Δηλαδή δεν μπορεί να γίνει μελέτη χωρίς να συνεκτιμηθεί η ύπαρξη άλλων ομάδων (Sherif & Sherif, 1969).

Ένα ακόμα σημείο της θεωρίας είναι ότι υπάρχουν συγκεκριμένοι περιοριστικοί παράγοντες, οι οποίοι οδηγούν σε αντικρουόμενους στόχους και στην αύξηση των ανταγωνισμών μεταξύ των ομάδων. Τέτοιοι παράγοντες μπορεί να περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, πραγματικές ή φανταστικές απειλές για την ασφάλεια της ομάδας, οικονομικά συμφέροντα, κάποιο πολιτικό πλεονέκτημα, ή συγκεκριμένη κοινωνική θέση. Έτσι, ερχόμαστε στη συνεισφορά του Campbell στη θεωρία που θέλει τη σύγκρουση μεταξύ ομάδων να δικαιολογείται λογικά από ασυμβίβαστους στόχους, οι οποίοι προκύπτουν από τον ανταγωνισμό για περιορισμένους πόρους και συνεπώς, υπάρχει ανάγκη ώστε οι πόροι μεταξύ των ομάδων να κατανέμονται με τρόπο που να μην τίθεται τελικά ζήτημα ανταγωνισμού. Τέλος ο Campbell τονίζει ότι δεν πρέπει οι στόχοι που θέτει κάθε ομάδα για τον εαυτό της να συνεπάγονται ότι, με την επίτευξή τους, μια άλλη ομάδα θα εμποδιστεί από το να επιτύχει τους δικούς της (Campbell, 1965). Η δημιουργία στερεοτύπων για τον Campbell είναι ακριβώς αυτή η διαδικασία τυποποίησης χαρακτηριστικών που προκύπτει από τον ανταγωνισμό, ο οποίος γίνεται εν τέλει για τον διαμοιρασμό περιορισμένων πόρων.

Ένα επιπλέον στοιχείο της θεωρίας της ρεαλιστικής σύγκρουσης είναι η σημασία που έχει για το άτομο η συμμετοχή του στην ομάδα. Η αναγνώριση στο εσωτερικό της ομάδας δημιουργεί παράλληλα την αντίληψη ότι η ταυτότητα του ατόμου και τα συμφέροντα του ατόμου καλύπτονται από τη συμμετοχή στην ομάδα. Έτσι «τρέχουν» παράλληλα δύο διεργασίες: η μία είναι η ταυτοποίηση του ατόμου ως μέλους της ομάδας. Όσο αυξάνεται αυτή τόσο η ομάδα γίνεται σημαντική για το άτομο. Αυτό οδηγεί στη δεύτερη διεργασία που είναι η ανάγκη που νιώθει το άτομο να εκφράζει κανονιστικές συμπεριφορές που εκπορεύονται από την ομάδα. Όπως είδαμε και νωρίτερα δεν υπάρχει ομάδα χωρίς αξιολογικούς κανόνες που ορίζουν το «εντός» από το «εκτός» ομάδας. Συνεπώς, όταν εμφανίζεται μια διομαδική σύγκρουση αυτή μπορεί να οδηγήσει επίσης σε αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις ακριβώς γιατί την ίδια στιγμή τα μέλη μιας ομάδας θα δικαιολογούν τις συμπεριφορές τους προς το εσωτερικό της ομάδας με τρόπο που, αφενός θα ενισχύει η αύξηση της προκατάληψης για τους «Άλλους», αφετέρου θα

δυναμώνουν οι ενδο-ομαδικές σχέσεις και άρα θα ενισχύεται η ταυτότητα της ομάδας (Sherif & Sherif, 1979).

Με τη θεωρία των ρεαλιστικών συγκρούσεων, επίσης, αναλύονται και οι λειτουργίες που μπορεί να έχουν οι ομάδες τόσο εσωτερικά, όσο και μεταξύ τους. Η θεωρία προτείνει ότι οι λειτουργικές σχέσεις μεταξύ ομάδων έχουν άμεση επίδραση στις λειτουργικές σχέσεις εντός των ομάδων ενώ δεν ισχύει το αντίστροφο. Δηλαδή αν σε περιόδους που οι σχέσεις των ομάδων είναι εντάξει η δομή τους και οι λειτουργίες τους δεν επηρεάζονται, αν όμως υπάρχει σύγκρουση αυτό μπορεί να οδηγήσει σε εσωτερικές αλλαγές (πχ, αλλαγή κανόνων, αλλαγή ηγετών κοκ). Αντίστοιχα, δεν ισχύει ότι ένα μοντέλο μιας ομάδας μπορεί να καθολικοποιηθεί ώστε να περιλάβει τη διομαδική σχέση. Δηλαδή μια ομάδα που λειτουργεί με δημοκρατία στο εσωτερικό της, δε συνεπάγεται αυτόματα ότι λειτουργεί δημοκρατικά απέναντι και στις άλλες ομάδες, ειδικά όταν οι συγκρούσεις είναι κομβικής σημασίας.

Για τον τρόπο με τον οποίο επιλύονται οι συγκρούσεις, η θεωρία προτείνει μια σειρά από στόχους οι οποίοι υπερβαίνουν τους ατομικούς στόχους των εκάστοτε ομάδων και τους κάνουν να τείνουν προς τη συνεργασία για την επιτυχία τους. Οι Sherif & Sherif (1979) χρησιμοποιούν τον όρο «υπερκείμενοι στόχοι» (superordinate goals) τους οποίους ορίζουν ως στόχους που είναι αδιάσειστοι για τα μέλη δύο ή περισσότερων ομάδων, τόσο που δεν μπορούν να προσπεραστούν αλλά και δεν μπορούν να επιτευχθούν από κάθε ομάδα ξεχωριστά. Συνεπώς, όταν έχουμε ομάδες σε σύγκρουση, χρειάζεται να τις φέρουμε σε επαφή με τέτοιους στόχους, ώστε να τείνουν να θέλουν να συνεργαστούν για την επιτυχία τους. Αυτή δεν μπορεί να είναι μια διαδικασία μιας φοράς, αλλά μια διαδικασία διαρκής και σταθερή, που χρησιμοποιεί εργαλεία επαφής και επικοινωνίας μεταξύ των ομάδων. Με τη διαρκή συνεργασία για υπερκείμενους στόχους, οι ομάδες μαθαίνουν και καθιερώνουν αποδεκτές από όλους διαδικασίες, μειώνονται οι τριβές μεταξύ των ομάδων και αμβλύνεται η χρήση στερεότυπων. Θεωρητικά οι υπερκείμενοι στόχοι και η διαδικασία επιτυχίας τους είναι αυτή που μπορεί να προκαλέσει τα μέλη των ομάδων αν αναδιαμορφώσουν τις απόψεις τους για τις άλλες ομάδες, ακριβώς γιατί οι «πληροφορίες» που συνιστούσαν τις προκαταλήψεις του χτες, θα προβληθούν μέσα από ένα θετικό πρίσμα. Έτσι, καθώς ολοένα και περισσότερο θα καθιερώνονται θετικές συμπεριφορές και στάσεις μεταξύ των ομάδων, τόσο θα καθιερώνεται και αποδοχή μεγαλύτερου εύρους, δηλαδή οι αποδεκτές συμπεριφορές θα γίνονται όλο και περισσότερες.

2.2.2. Face Negotiation Theory

Η FNT (Ting-Toomey, 1994; Ting-Toomey & Kurogi, 1998) είναι ένα θεωρητικό πλαίσιο το οποίο ασχολείται με την επικοινωνία, τον πολιτισμό και το πλαίσιο συγκρούσεων μεταξύ ομάδων. Έχει γίνει πολύ διαδεδομένο σε μια σειρά από διαπολιτισμικές μελέτες τα τελευταία χρόνια ενώ έχει επεκταθεί και στον τομέα της επικοινωνίας και των MME (Oetzel & Ting-Toomey, 2006). Βασική αρχή της FNT είναι ότι το πρόσωπο είναι ο μηχανισμός που μπορεί να επεξηγήσει μορφές διαχείρισης των συγκρούσεων μεταξύ πολιτισμών. Η έννοια του προσώπου στη σκέψη της Ting-Toomey, ορίζεται ως ο ισχυρισμός που παραθέτει το άτομο σαν αίσθηση προσωπικής κοινωνικής αυτοεκτίμησης (εικόνας του εαυτού), την οποία θέλει να έχουν και οι άλλοι προς το πρόσωπό του (Ting-Toomey & Kurogi, 1998). Η έννοια λοιπόν του προσώπου για την Ting-Toomey αντλεί την έμπνευσή της από τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας και τη θεωρία της αυτοκατηγοριοποίησης. Δηλαδή από τη θεωρία που θέλει να υπάρχει ένας ατομικός εαυτός κι ένας συλλογικός εαυτός, οι συμπεριφορές των οποίων είναι τα δύο όρια σε ένα φάσμα που αφορά την ταυτότητα του ατόμου. Επίσης η θεωρία της αυτοκατηγοριοποίησης είναι εκείνη που θεωρεί ότι η ομαδική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα της αυτό-ένταξης ενός υποκειμένου σε μια ομάδα (Ellemers et al, 2002). Επιπρόσθετα, η έννοια του προσώπου πατάει στο υπόβαθρο των ερευνών των Hofstede (2005), όπου οι κοινωνικές ταυτότητες μπορούν να περιλάβουν την πολιτιστική ή την εθνική ταυτότητα αλλά και άλλες όπως η ταυτότητα φύλου, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η κοινωνική τάξη, η ηλικία, το επάγγελμα κ.ο.κ. Αντίστοιχα, οι προσωπικές ταυτότητες, μπορεί να περιλαμβάνει οποιοδήποτε μοναδικό χαρακτηριστικά μας που συνδέει τον εξατομικευμένο τον εαυτό μας με εκείνον των άλλων ανθρώπων. Και με βάση τα παραπάνω οι Hofstede (2005) είδαν τη διάκριση μεταξύ κollectιβιστικής κουλτούρας και ατομικιστικής κουλτούρας, όπου στην πρώτη οι άνθρωποι μπορεί να ανησυχούν περισσότερο για ζητήματα ταυτότητας με κοινωνική βάση ενώ στη δεύτερη οι άνθρωποι μπορεί να ανησυχούν περισσότερο για θέματα προσωπικής ταυτότητας.

Στη θεωρία FNT λοιπόν το πρόσωπο είναι μια πολύ ευαίσθητη δομή καθώς, σε οποιαδήποτε κατάσταση αβεβαιότητας (όπως είναι μια κατάσταση διαπραγμάτευσης ή ανοιχτής σύγκρουσης) το πρόσωπο έχει το φόβο ότι ενδέχεται να χαθεί μέρος της ταυτότητας του. Έτσι μπαίνει σε λειτουργία η διαδικασία που αποτελεί το δεύτερο τμήμα της FNT. Η ανάκτηση της αίσθησης του εαυτού (facework). Το facework αναφέρεται σε ένα σύνολο επικοινωνιακών συμπεριφορών που οι άνθρωποι χρησιμοποιούν για να ρυθμίζουν

την κοινωνική τους αξιοπρέπεια και να υποστηρίξουν ή να αμφισβητήσουν την κοινωνική αξιοπρέπεια του άλλου. Η μελέτη του facework έχει συνδεθεί με διάφορες κοινωνικές συμπεριφορές όπως ο έπαινος, η ευγένεια, η αμηχανία, η λήψη αποφάσεων και άλλες, οι οποίες βασίζονται και στο πλαίσιο του πολιτιστικού εποικοδομήματος (Ting-Toomey & Kurogi, 1998). Με αυτή την έννοια το facework είναι οι επικοινωνιακές στρατηγικές που τα άτομα χρησιμοποιούν για να θεσπίσουν ή να διατηρήσουν την ταυτότητά τους ή αντίστοιχα για να διατηρήσουν, υποστηρίξουν, ή να αμφισβητήσουν το πρόσωπο ενός άλλου ατόμου.

Συνοπτικά η FNT θέλει όλους τους ανθρώπους, σε όλους τους πολιτισμούς, να προσπαθούν να διατηρήσουν και να διαπραγματευτούν σε διάφορες κοινωνικές καταστάσεις αυτό που λέγεται «πρόσωπο» (κοινωνική ταυτότητα). Όταν η ταυτότητα βρίσκεται σε αμφισβήτηση τότε μπαίνει μπροστά ο μηχανισμός του facework. Επίσης η πολιτιστική ποικιλομορφία αλλά και οι παράγοντες επεξήγησης σε ατομικό επίπεδο και σε επίπεδο κατάστασης, επηρεάζουν τις επιλογές των μελών μιας ομάδας πάνω στους άλλους. Τέλος, αντίστοιχα με το προηγούμενο, η πολιτιστική ποικιλομορφία, και οι άλλοι παράγοντες επηρεάζουν τη χρήση των διαφόρων στρατηγικών ανάκτησης του εαυτού τόσο στο επίπεδο των διομαδικών συγκρούσεων όσο και στις διαπροσωπικές συγκρούσεις (Oetzel & Ting-Toomey, 2006).

2.3. Ταυτότητα και ομάδα

2.3.1. Αποδοτικότητα της ταυτότητας και αμοιβαιότητα: Η θεωρία PCT

Στο προηγούμενο τμήμα της εργασίας μας είδαμε την κομβική σημασία που έχει για τη FNT η έννοια της ταυτότητας καθώς αποτελεί τη βάση της και τη δημιουργική της ένταξη σε ένα σχήμα που χρησιμοποιεί τις βασικές ορίζουσες των διομαδικών σχέσεων όπως τις παρουσιάζει η κοινωνική ψυχολογική προσέγγιση. Έτσι είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να ορίσουμε μερικά ειδικά χαρακτηριστικά που εμφανίζονται μέσα στις ομάδες, καθώς θα αποτελέσουν αναλυτικά εργαλεία της έρευνάς μας.

Το μοντέλο της ταυτότητας, όπως καθιερώθηκε στη θεωρία των κοινωνικών ταυτοτήτων, βασίζεται σε μερικά βασικά συστατικά, όπως είναι το κίνητρο για απόδοση και η αμοιβαιότητα (Wetherell, 2005). Όταν λοιπόν θέλουμε να εφαρμόσουμε τη θεωρία αυτή στο πλαίσιο των διομαδικών σχέσεων, τα δυο συστατικά αυτά αποκτούν ακόμα μεγαλύτερη σημασία, επειδή μέσω αυτών είναι που μια σειρά από σημαντικές διεργασίες λαμβάνουν

χώρα. Έτσι το πλαίσιο της ομάδας κάθε φορά θα πρέπει να αντιπροσωπεύει, όχι μόνο τη σύνδεση μεταξύ της ταυτότητας και της συμπεριφοράς, αλλά θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του και τις απαιτήσεις των άλλων μελών της ομάδας σε σχέση με τη συμπεριφορά του ατόμου. Αυτές οι απαιτήσεις συνήθως είναι η μορφή της συμπεριφοράς και οι προσδοκίες των άλλων μελών της ομάδας, σε σχέση με τα καθήκοντα που έχει ο καθένας αναλάβει για την επίτευξη των στόχων της ομάδας (Wetherell, 2005).

Σε αυτό το πλαίσιο, η αμοιβαιότητα των σχέσεων εμφανίζεται με όρους ενός συστήματος το οποίο λαμβάνει υπόψη, όχι μόνο τις αντιλήψεις που σχετίζονται με το άτομο και προέρχονται από το κοινωνικό περιβάλλον, αλλά και τις απόψεις του ατόμου για τον εαυτό του που έχουν ήδη ενσωματωθεί στο πρότυπο της ταυτότητας. Από την πλευρά του συστήματος, η αμοιβαιότητα είναι ο τρόπος που έχει ο κάθε εαυτός ώστε να λαμβάνει υπόψη του, τόσο τα εσωτερικευμένα πρότυπα συμπεριφοράς, όσο και την ανατροφοδότηση (feedback) που λαμβάνει από τους εξωτερικούς σε αυτόν, σε σχέση με την τρέχουσα αποδοτικότητα του ρόλου του στην ομάδα. Αντίστοιχα λοιπόν η αμοιβαιότητα των σχέσεων μπορεί να επηρεάσει την εξέλιξη της απόδοσης του κάθε μέλους στο εσωτερικό της ομάδας δημιουργώντας νέα εσωτερικευμένα πρότυπα που να ανταποκρίνονται (ή να απομακρύνονται) στα ομαδικά πρότυπα που έχουν καθιερωθεί (Burke, 1991).

Συνεπώς η έννοια της αποδοτικότητας ενός μέλους βασίζεται στη συνοχή που έχει το εσωτερικευμένο πρότυπο με το ομαδικά αποδεκτό, όπως αυτό προβάλλεται μέσα στην ομάδα. Άρα κομβικό ρόλο παίζει η διαδικασία ανατροφοδότησης του μοντέλου ταυτότητας, το οποίο βασίζεται στην αντανakλαστική φύση του εαυτού και εξηγεί τη σχέση μεταξύ ταυτοτήτων και ρόλων και την αποδοτικότητα. Ο Powers (1973) στη μελέτη του για τη συμπεριφορά (στο πλαίσιο της θεωρίας ταυτοτήτων), έχει αναπτύξει μια θεωρία, την Perceptual Control Theory (PCT) η οποία περιγράφει την ταυτότητα ως ένα σύστημα ελέγχου το οποίο αποτελείται από τέσσερα στάδια²:

1. Εισροή (Input): το περιβάλλον της ομάδας, που αποτελείται από σημασίες και έννοιες σχετικές με το άτομο, φέρνει για σύγκριση τις έννοιες αυτές
2. Σύγκριση (Comparator): το άτομο συγκρίνει ό,τι έλαβε με βάση την ταυτότητά του και ό,τι το αυτοκαθορίζει. Η αυτό-αντίληψη έρχεται να αντιδράσει

² Αναλυτικότερα για την PCT μπορεί κανείς να βρει στην ιστοσελίδα: <http://www.pctweb.org/>, Προσπελάστηκε στις 8/10/2016.

αντανακλαστικά καθώς η σύγκριση σαν διαδικασία συσχετίζει τη σημασία της *Εισαγωγής* με αυτή που έχει ήδη το άτομο διαμορφώσει

3. Εκροή (Output): Στο βαθμό που υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην έννοια κατά την εισαγωγή με αυτή που έχει ήδη το άτομο, εμφανίζεται ένα *σφάλμα* που γίνεται αισθητό ως μια μορφή δυσφορίας που κυμαίνεται από σχετικά ήπια επίπεδα δυσαρέσκειας έως τα πιο σοβαρά επίπεδα της αγωνίας. Άρα η εκροή είναι η ουσιαστική συμπεριφορά του ατόμου που μεταβάλλεται ως αποτέλεσμα του μεγέθους του σφάλματος

4. Ανατροφοδότηση (Feedback): Η συμπεριφορά του ατόμου με τη σειρά της τροποποιεί την κατάσταση και δημιουργεί νέες αντιλήψεις εισροής. Το σύστημα λειτουργεί με βάση την αρχή της *αρνητικής ανατροφοδότησης* για την ελαχιστοποίηση του σφάλματος.

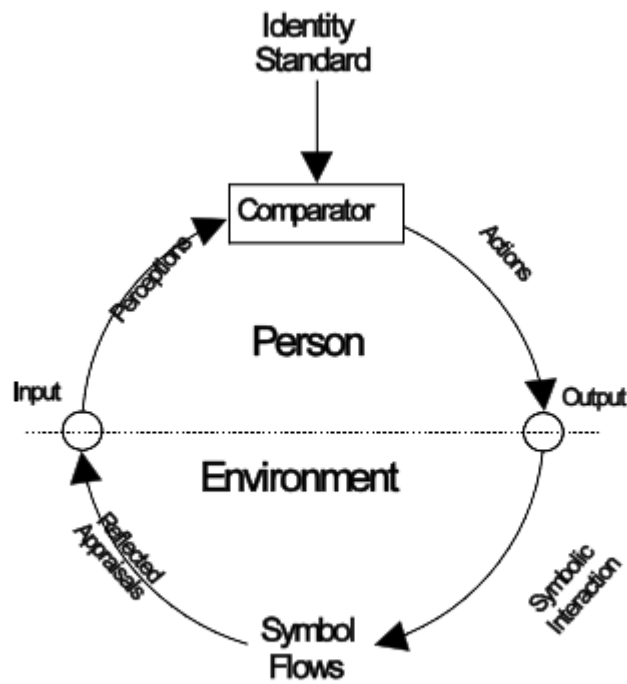

Figure 1. Model of the Identity Process

2μοντέλο βασισμένο στη θεωρία PCT (πηγή:Freese and Burke, 2010)

Συνεπώς ο στόχος της θεωρίας του Powers είναι, οι αντιλήψεις εισροής να είναι ελεγχόμενες και να προβάλλονται περισσότερο οι αυτό-καθοριζόμενες έννοιες, ώστε η συμπεριφορά του ατόμου κάθε φορά να έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο στην ομάδα έτσι ώστε οι αντιλήψεις εισροής να συμμορφώνονται με τις έννοιες που ορίζονται από τον αυτό-καθορισμό. Με την PCT ο Powers (1973) εξηγεί και το πώς εμφανίζεται το κίνητρο

αποδοτικότητα στο άτομο στη σχέση του με την ομάδα. Θα πρέπει να τονιστεί, επίσης, ότι η διαδικασία όπως την περιγράφει ο Powers είναι συνεχής και ανάλογα με διάφορους παράγοντες έχουμε διαφορετικά αποτελέσματα. Στους παράγοντες συγκαταλέγονται:

- η προβολή της ταυτότητας
- ο βαθμός της δέσμευσης του ατόμου στην ομάδα
- η σημασία του ατόμου για την ομάδα
- η διακοπή ή η αποτυχία της διαδικασίας ως τέτοιας για την ομάδα
- η σημασία για το άτομο για τη διακοπή ή την αποτυχία αυτής της διαδικασίας

2.3.2. Το «συνεχές του Tajfel»

Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας των Tajfel και Turner (1986) εξηγεί ότι ένα μέρος της αντίληψης του ατόμου για τον εαυτό του προέρχεται από τις ομάδες στις οποίες ανήκει το εν λόγω άτομο. Ένα άτομο δεν έχει μόνο μια προσωπικότητα ή έναν εαυτό, αλλά πολλαπλούς εαυτούς και ταυτότητες που συνδέονται με τις αντίστοιχες ομάδες στις οποίες συμμετέχει. Ένα άτομο μπορεί να ενεργήσει με διαφορετικό τρόπο σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια, σύμφωνα με τις ομάδες που ανήκει, οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν από τη χώρα, τη γειτονιά, τη θρησκευτική ομάδα ως και το πιο προφανές παράδειγμα, του υποστηρικτή ενός αθλητικού σωματείου.

Όταν ένα άτομο αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως μέρος μιας ομάδας, τότε γίνεται μέλος της (ingroup). Άλλες συγκρίσιμες ομάδες, που το άτομο δεν ταυτίζεται με αυτές, ονομάζονται μη-μέλη ή εκτός ομάδας (outgroups). Συνεπώς εμφανίζεται πολύ συχνά μια νοοτροπία σύγκρουσης μεταξύ των μελών μιας ομάδας με των αντίστοιχων outgroups. Στη γνωστή μελέτη των Tajfel και Wikes (1963) αλλά και την αντίστοιχη των Moscovici και Paichelier (1978) αναπτύσσονται τρεις μέθοδοι που δημιουργούν αυτή τη νοοτροπία:

1. *Κοινωνική κατηγοριοποίηση.* Η κατηγοριοποίηση είναι η συγκέντρωση και η απλοποίηση των πληροφοριών για να μπορεί κάθε φορά να τη διαχειρίζεται το άτομο. Αντίστοιχα, με την επίγνωση ότι το άτομο ανήκει σε μια κοινωνική κατηγορία (λ.χ. άντρας, λευκός, χριστιανός, Ολυμπιακός, δικηγόρος κοκ) δηλώνει και κατανοεί πράγματα που σχετίζονται με τον εαυτό του και την εικόνα του και αντίστοιχα μπορεί να ορίσει την κατάλληλη συμπεριφορά, σύμφωνα με τις ομάδες που ανήκει.

Σημειωτέων, έχουμε ήδη αναφέρει ότι ένα άτομο μπορεί να ανήκει σε διαφορετικές ομάδες.

2. *Κοινωνική αναγνώριση.* Η κοινωνική αναγνώριση είναι η υιοθέτηση της ταυτότητας της ομάδας που ανήκουμε. Αυτό σημαίνει ότι ενεργούμε με τρόπους που αντιλαμβανόμαστε ως νομιμοποιημένους για τα μέλη της εν λόγω ομάδας. Για παράδειγμα, οι άνθρωποι που αυτοπροσδιορίζονται .

3. *Κοινωνική Σύγκριση.* Μετά εμείς οι ίδιοι ταξινομούμαστε μέσα σε μια ομάδα και εντοπίζουμε τους εαυτούς μας ως μέλη της εν λόγω ομάδας, έχουμε την τάση να συγκρίνουμε την ομάδα μας με μια άλλη ομάδα. Στην προσπάθεια να διατηρήσουμε τον αυτοσεβασμό μας, εμείς και τα μέλη της ομάδας μας θα συγκρίνουμε την ομάδα μας ευνοϊκά ενάντια σε άλλες συγκρίσιμες ομάδες. Αυτό εξηγεί την προκατάληψη και τις διακρίσεις, δεδομένου ότι μια ομάδα θα τείνει να βλέπουν τα μέλη των ανταγωνιστικών ομάδων αρνητικά για την αύξηση της αυτοεκτίμησης της.

Ως μέρος της εξήγησης των συμπεριφορών μέσα στις ομάδες και σε σχέση με τις εξω-ομάδες, οι Tajfel και Turner (1979) δόμησαν μια πτυχή της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας που την ονόμασαν «διαπροσωπικό-διομαδικό συνεχές», το οποίο έμεινε γνωστό ως «συνεχές του Tajfel». Η θεωρία του συνεχούς, περιγράφει ένα φάσμα στο οποίο υπάρχουν δύο πόλοι: α) η διαπροσωπική συμπεριφορά και β) η διομαδική συμπεριφορά. Εντός αυτού του φάσματος αναπτύσσονται όλες οι κοινωνικές συμπεριφορές και μάλιστα, οι περισσότερες από αυτές, καλούνται να πετύχουν έναν συμβιβασμό ανάμεσα στους πόλους του συνεχούς.

Το συνεχές ήταν μια θεωρία που προσπάθησε να συμπεριλάβει, μεταξύ άλλων, και τη θεωρία της σχετικής αποστέρησης που είχε εμφανιστεί λίγο νωρίτερα με τον Runciman (1966). Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η σχετική αποστέρηση είναι το συναίσθημα που εμφανίζει το άτομο όταν νιώθει ότι αδικείται από τη διανομή των πόρων ή των συναισθημάτων εντός της ομάδας. Η σχετική αποστέρηση είναι αποτέλεσμα της διαδικασίας σύγκρισης ανάμεσα στην προσδοκία που αναπτύσσει το άτομο κατά τη συμμετοχή του στην ομάδα και στη βιωμένη εμπειρία του. Ο Runciman (1966) κατηγοριοποίησε την αποστέρηση σε δύο είδη:

1. *Εγωιστική:* Η αποστέρηση που νιώθει το άτομο όταν συγκρίνεται με όμοιούς του και
2. *Αδελφική:* Η αποστέρηση που νιώθει το άτομο όταν συγκρίνεται με ανόμοιους ή με εξω-ομαδικά μέλη.

2.3.3. Απειλούμενες ταυτότητες

2.3.3.1. Η πολλαπλότητα των ταυτοτήτων εντός του ατόμου

Η ταυτότητα, όπως είδαμε και στη FNT, είναι μία ευαίσθητη κοινωνική κατασκευή η οποία απειλείται πολύ συχνά. Θα ξεκινήσουμε με τους τρόπους με τους οποίους μια ταυτότητα μπορεί να απειληθεί από μια άλλη εντός του ίδιου ατόμου. Πρέπει να σημειωθεί ότι κάθε άτομο έχει πολλαπλές ταυτότητες και αυτό δημιουργεί επίσης ένα πλέγμα αυτών των ταυτοτήτων που επηρεάζονται από το γεγονός ότι ένα μεμονωμένο άτομο τις κατέχει. Υπάρχουν γεγονότα και συνθήκες που επηρεάζουν τη δυνατότητα του ατόμου να κατέχει όλες τις ταυτότητες μαζί καθώς μπορεί να έχει πρόβλημα με την επαλήθευση όλων των όρων που συγκροτούν αυτές τις ταυτότητες.

Υπάρχουν λοιπόν πολλοί τρόποι με τους οποίους μπορούν οι ταυτότητες να σχετίζονται μεταξύ τους, από την άποψη του τρόπου με τον οποίο είναι συνδεδεμένες στο πλαίσιο της κοινωνικής δομής. Οι Stryker (Stryker et. al, 2000) και Burke (Stryker and Burke, 2000), έχουν επισημάνει τρεις διαφορετικές συνθήκες σύνδεσης:

1. Τα άτομα μπορούν να έχουν πολλαπλούς ρόλους μέσα σε μια ενιαία ομάδα
2. Τα άτομα μπορούν να έχουν τον ίδιο ρόλο σε διαφορετικές ομάδες και
3. Τα άτομα μπορούν να έχουν διαφορετικούς ρόλους σε τεμνόμενες ομάδες

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις και συνθήκες, μιλάμε για πολλαπλές ταυτότητες που ενεργοποιούνται ταυτόχρονα. Για το λόγο αυτό, η αφηρημένη έννοια των πολλαπλών ταυτοτήτων βρίσκει νόημα στο ότι μπορεί να υπάρχουν πολλαπλές ταυτότητες για τους ανθρώπους που τους εγκαλούν να συμπεριφερθούν κάπως, σε διαφορετικές περιστάσεις. Ο συνολικός αριθμός των ταυτοτήτων που κατέχονται από ένα πρόσωπο, μπορεί να επηρεάσει την πιθανότητα να ενεργοποιηθούν ταυτότητες που μπορεί να συγκρούονται μεταξύ τους (Stryker et. al, 2000). Το ερώτημα λοιπόν είναι ποιες είναι οι προϋποθέσεις για την ενεργοποίηση πολλαπλών ταυτοτήτων;

Για την πρώτη περίπτωση, δηλαδή την ύπαρξη πολλαπλών ρόλων των ατόμων μέσα σε μια ομάδα, υπάρχουν δύο μορφές εμφάνισης αυτής της κατάστασης. Στην πρώτη υπάρχουν διαφορετικοί ρόλοι στην ίδια ομάδα (πχ. ένας άνδρας σε μια εκτεταμένη

οικογένεια είναι σύζυγος και πατέρας και αδερφός κοκ). Στην περίπτωση αυτή, οι εν λόγω διαφορετικές ταυτότητες συχνά λειτουργούν ταυτόχρονα και αυτό έχει τόσο εσωτερικές όσο και εξωτερικές συνέπειες. Εσωτερικά καταλαβαίνουμε ότι αυτές οι ταυτότητες έχουν παρόμοια επίπεδα δέσμευσης για το άτομο επειδή ενεργοποιούνται με την παρουσία κοινών άλλων. Εξωτερικά, με την ταυτόχρονη ενεργοποίηση αυτών των ταυτοτήτων, οι άλλοι στην ομάδα αναπτύσσουν με τη σειρά τους τέτοιες συμπεριφορές που σχετίζονται με κάθε μία από αυτές τις ταυτότητες με τρόπο που κάθε μία ταυτότητα συνδέεται με τη συνολική δομή της εσω-ομάδας, με τρόπους που κάνουν τη διαδικασία επαλήθευσης του εαυτού για όλες τις ταυτότητες πολύ πιο συντονισμένη (Stryker et. al, 2000)

Η δεύτερη μορφή των πολλαπλών ταυτοτήτων στο πλαίσιο μιας ομάδας εμφανίζεται όταν ένα άτομο έχει μια ταυτότητα σε μία ομάδα και κάτι συμβαίνει που ενεργοποιεί μια ταυτότητα που το άτομο έχει σε άλλη ομάδα (Stryker et. al, 2000). Δηλαδή ένα άτομο έχει ενεργοποιημένες δυο ταυτότητες που οι συμπεριφορές τους και τα αποτελέσματά τους να έρχονται σε αντίθεση κυρίως γιατί επηρεάζονται από τις απαιτήσεις των άλλων στην ομάδα. Ένα παράδειγμα αυτής της κατάστασης είναι η ταυτότητα «μαθητής» ενός ατόμου στην τάξη να έρχεται σε σύγκρουση με την ταυτότητα «ανήλικο παιδί» με συνέπεια την ίδια στιγμή να συμπεριφέρεται τόσο σύμφωνα όσο και ενάντια στους κανόνες της σχολικής αίθουσας (ακριβώς γιατί η ταυτότητα του παιδιού έλκει την καταγωγή της από την ομάδα «οικογένεια»), οπότε το ποια συμπεριφορά θα κυριαρχήσει είναι αποτέλεσμα των συμπεριφορών των υπόλοιπων μελών της ομάδας (στην περίπτωση μας συμμαθητών και δασκάλων). Ο Stryker (2000) είναι της άποψης ότι με αυτόν τον τρόπο, κάθε μια από τις ενεργοποιημένες ταυτοτήτες μπορεί να επηρεάσει την δέσμευση του ατόμου στην ομάδα και θεωρεί ότι η μεγαλύτερη πιθανότητα είναι η πιο εξέχουσα ταυτότητα να επηρεάσει τη λιγότερο εξέχουσα ταυτότητα σε μεγαλύτερο βαθμό.

Στην περίπτωση που μιλάμε για ταυτότητες που βασίζονται σε ένα κοινό ρόλο σε πολλές ομάδες, η έννοια των πολλαπλών ταυτοτήτων εδώ αλλάζει. Η πολλαπλότητα εμφανίζεται ως μια διαδοχική έννοια και όχι με τη λογική που είδαμε πριν, δηλαδή ταυτότητες ενεργοποιημένες ταυτόχρονα. Για παράδειγμα, ένα άτομο μπορεί να έχει την ταυτότητα "υποστηρικτής" σε διαφορετικές, μη επικαλυπτόμενες ομάδες (πολιτικό κόμμα, αθλητικό σωματείο κοκ). Κάθε μία από αυτές τις ταυτότητες έγκειται στο ίδιο άτομο και πολλές από τις σημασίες που έχουν αυτές οι ταυτότητες είναι παρόμοιες εντός ενός δοσμένου πολιτιστικού πλαισίου. Στη δυτική κουλτούρα για παράδειγμα, ο τρόπος που υποστηρίζει κανείς ένα κόμμα, μια ομάδα ή μια ΜΚΟ είναι παρόμοιος. Συνεπώς θα περίμενε κανείς ότι θα υπάρξει άμβλυση των διαφοροποιήσεων με τον καιρό μεταξύ ίδιων

ρόλων, όμως λόγω του εκτεταμένου δικτύου συνδέσεων με άλλους, οι ταυτότητες αυτές και η δέσμευση που τις συνοδεύει δείχνουν να παραμένουν ισχυρές και να απαιτούν κάθε φορά τη δική τους δέσμευση από το άτομο (Stryker et. al, 2000). Σύμφωνα πάντα με τον Stryker, η σειρά με την οποία ενεργοποιούνται οι ταυτότητες σε αυτή την περίπτωση ιεραρχείται από αυτές με τη μεγαλύτερη δέσμευση στη μικρότερη.

Η τελευταία περίπτωση που εξετάζουμε είναι να έχουμε πολλαπλές ταυτότητες σε τεμνόμενες ομάδες. Στην περίπτωση αυτή, οι διαφορετικές ταυτότητες που έχει ένα άτομο σε διαφορετικές ομάδες, ενεργοποιούνται ταυτόχρονα εάν και εφόσον οι διάφορες ομάδες έρθουν σε επαφή με κάποιο τρόπο. Για παράδειγμα, θα πάρουμε την περίπτωση ενός ανθρώπου που έχει την ταυτότητα «φίλος» και την ταυτότητα «γιος». Αν οι δυο ομάδες στις οποίες αναφέρεται (φίλοι και οικογένεια) βρεθούν στον ίδιο χώρο, είναι αυτή η συγκεντρωτική περίπτωση προσώπων –άρα και προσδοκιών από τους άλλους- που ενεργοποιούν και τις δύο ταυτότητες και οι οποίες πολύ συχνά έρχονται σε σύγκρουση.

2.3.3.2. Απειλούμενες ταυτότητες από εξωτερικούς παράγοντες

Στο επίπεδο της έρευνας δεν έχει υπάρξει ακόμα συμφωνία σχετικά με το πώς ορίζεται η απειλή για την ταυτότητα. Παρόλα αυτά μπορούμε να δούμε τρεις διακριτές κατηγορίες ερωτημάτων: Το πρώτο είναι αν η απειλή επηρεάζει άμεσα την ταυτότητα στο παρόν ή αν στην πραγματικότητα η ταυτότητα θα επηρεαστεί στο μέλλον. Το δεύτερο ερώτημα αφορά το ζήτημα του κατά πόσον συγκεκριμένες υποκειμενικές εμπειρίες, όπως όταν ένα άτομο υποτιμά την ταυτότητα ενός άλλου ατόμου, μπορούν να χαρακτηριστούν αντικειμενικά ως απειλή και το τρίτο ερώτημα είναι ποιος είναι ο τελικός τρόπος με τον οποίο η όποια απειλή επηρεάζει την ταυτότητα ενός ατόμου (Petriglieri, 2011). Επίσης αν υπάρχει ένα σημείο στο οποίο πρέπει να σταθεί κανείς, είναι στο έλλειμμα που υπάρχει ανάμεσα σε ό, τι συμβαίνει μεταξύ μιας βιωμένης εμπειρίας απειλής για την ταυτότητα και στη διαδικασία με την οποία τα άτομα αναγνωρίζουν αυτή την εμπειρία ως απειλή και πώς τελικά αποφασίζουν να ανταποκριθούν σε αυτή. Το παραπάνω ερώτημα η Petriglieri (2011) το συνδέει ως ένα βαθμό με την απειλή ως φραγμό στην αναπαράσταση της ταυτότητας, δηλαδή στη δυνατότητα που έχει η απειλούμενη ταυτότητα να εκφράζεται ελεύθερα ή συστηματικά.

Ο Agamben στο *Homo Sacer* (1998) εξήγησε ότι η απειλή της ταυτότητας εμφανίζεται λόγω μιας «διάχυτης και σταθερής σημασιολογικής ασάφειας». Αυτή η

ασάφεια είναι αποτέλεσμα του τρόπου που οργανώνεται η ιδεολογία στο δυτικό κόσμο. Αντικατοπτρίζει την αντίθεση που υπάρχει ανάμεσα στο σύνολο του λαού (στη γλώσσα του Agamben ο λαός είναι πολιτική οντότητα) και από την άλλη το υποσύνολο των ανθρώπων. Και πάλι οι άνθρωποι για τον Agamben είναι μια «αποσπασματική πολλαπλότητα» από αλληλοαποκλειόμενα μέρη. Με αυτή την έννοια, το «άτομο» και η «ταυτότητα» δεν μπορεί να θεωρηθεί ως συμπαγές αντικείμενο αναφοράς, γιατί είναι μια έννοια που διπολίζεται, με τον ίδιο τρόπο που είδαμε στο «συνεχές του Tajfel», βρίσκεται δηλαδή σε διαρκή κίνηση μεταξύ δύο άκρων.

Αυτή η διαρκής κίνηση βρίσκεται –κατά τον Agamben- στην εξής αντιδιαστολή: από τη μία υπάρχει η «γυμνή ζωή» και από την άλλη η πολιτική ύπαρξη. Άρα υπάρχουν εξαρχής άνθρωποι (ταυτότητες) που δεν μπορούν να συμπεριληφθούν στο σύνολο του οποίου υποτίθεται ότι περιλαμβάνονται. Συνεπώς η ταυτότητα για τον Agamben πρέπει συνεχώς να επαναπροσδιορίζεται και να καθορίζεται από συγκεκριμένους παράγοντες, γιατί πάντα υπόκειται σε αντιφάσεις. Οι παράγοντες αυτοί είναι: η γλώσσα, το αίμα και η γη (Agamben, 1998). Μια βασική εξωτερική πηγή απειλής της ταυτότητας είναι μια κατάσταση που θα μπορούσε να οριστεί ως σταμάτημα ή χάσμα μεταξύ της πράξης της μετάδοσης των ιδεών που ορίζουν αυτό που λέμε «κουλτούρα» ή «πολιτισμό» και των ιδεών που πρέπει να μεταδίδονται.

Συμπληρωματικά, η αναφορά στην απειλή της κοινωνικής ταυτότητας, μπορεί να οριστεί ως μια ανησυχία με την οποία κάποιος θα κριθεί στη βάση της επιβεβαίωσης των στερεοτύπων που σχετίζονται με την ομάδα του, παρά ως μια ανησυχία για την αρνητική αξιολόγηση της ομάδας γενικότερα (Shelton et. al, 2006). Έτσι στην πράξη, η απειλούμενη κοινωνική ταυτότητα, επηρεάζει τη δυναμική των ανταλλαγών μεταξύ των μελών διαφορετικών εθνοτικών ομάδων. Οι Shelton et. al (2006) χρησιμοποιούν τον όρο «μεταστερεότυπα» ως μια πηγή απειλής της κοινωνικής ταυτότητας κατά τη διάρκεια των διεθνικών αλληλεπιδράσεων. Αυτό που θεωρούν ότι μπορεί να ασκήσει επιρροή στον βαθμό στον οποίο τα άτομα αξιολογούν μια κατάσταση ως απειλητική για την ταυτότητά τους, είναι τόσο οι συλλογικές αναπαραστάσεις, όσο και τα προσωπικά χαρακτηριστικά. Έτσι, οι απειλές για την κοινωνική ταυτότητα μπορούν να αναγνωστούν για παράδειγμα ως απειλές για την ιδιαιτερότητα της εσω-ομάδας αλλά και απειλή για τη θέση του ατόμου μέσα στην εσω-ομάδα (Shelton et. al, 2006).

Ειδικότερα, πρέπει να αντιληφθούμε ότι το άτομο πολύ συχνά νιώθει να απειλείται όταν αντιλαμβάνεται ότι μπορεί να κριθεί εσφαλμένα υπό το πρίσμα των αρνητικών

στερεοτύπων που έχουν οι άλλοι για την ομάδα του, άρα πρέπει να δώσουμε έμφαση στο γεγονός ότι το στοιχείο του αυτοσεβασμού –ως στοιχείο διαμόρφωσης της κοινωνικής ταυτότητας- είναι πολύ σημαντικό και σε αυτό πάντα τείνει να ανταποκρίνεται το άτομο όταν υπόκειται στην αξιολόγηση που κάνουν άλλοι. Απλοϊκά θα λέγαμε ότι το «τι θα πουν οι άλλοι» είναι δομικό στοιχείο στο να νιώσει κανείς απειλή για την ταυτότητά του, ειδικά σε περιπτώσεις διεθνικών αλληλεπιδράσεων. Τα άτομα πολύ συχνά τείνουν να πιστεύουν ότι, άνθρωποι που ανήκουν σε άλλες εθνοτικές ομάδες μπορεί να έχουν στερεοτυπικό και ανακριβή τρόπο να αλληλεπιδρούν και αντίστοιχα, δίνουν μεγάλη σημασία στο πώς γίνονται αντιληπτοί και αξιολογούνται από την άλλη εθνοτική εξω-ομάδα. Οι Shelton et. al, (2006) εξηγούν ότι η ιδιαίτερη εστίαση που μπορεί κανείς να δείχνει στην απειλή, εξαρτάται από πολλούς παράγοντες που σχετίζονται με την ιστορία των σχέσεων αλληλεπίδρασης μεταξύ των εθνοτικών ομάδων. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο στην ίδια μελέτη είναι ότι προτείνει πως πρέπει να διερευνώνται και τρόποι με τους οποίους άτομα που ανήκουν σε ομάδες υψηλότερου κοινωνικού status (όπως πχ. οι λευκοί άντρες βορειοευρωπαίοι), νιώθουν ότι απειλείται η κοινωνική τους ταυτότητα και δίνουν ως παράδειγμα ότι σε πολλά κοινωνικά πλαίσια στη Βόρεια Αμερική και την Ευρώπη, ένα από τα χειρότερα πράγματα που μπορεί κανείς να κάνει σε ένα λευκό άτομο είναι να τον κατηγοριοποιήσει ως προκατειλημμένο (Shelton et. al, 2006).

Τελικά, οι εξωτερικές απειλές που μπορεί να δεχτεί η ταυτότητα ενός ατόμου προέρχονται από αυτό που ονομάζουμε υλικό κόσμο ακριβώς γιατί οδηγούνται οι ταυτότητες σε διαρκείς συγκρούσεις με τις αξίες, τα πρότυπα και τις πεποιθήσεις που ήδη έχουν διαμορφώσει. Σε αυτό το έδαφος πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι μια ταυτότητα δεν μπορεί να διατηρείται εσαεί με τη σημερινή της μορφή, γιατί θα βρεθεί αντικειμενικά απέναντι σε ενέργειες από άλλα άτομα που θα είναι ασυμβίβαστες με την ταυτότητά του καθώς έτσι λειτουργούν οι οργανωμένες κοινωνίες στο σύγχρονο κόσμο. Σε επίπεδο εσω-ομάδας, οι απειλές προέρχονται συνήθως από την αλληλεπίδραση του ατόμου με την ομάδα και μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στο κεντρικό ερώτημα αν το άτομο θα «υποταχθεί» πλήρως στην ομάδα ή όχι και, ως εκ τούτου, πάντα θα ελλοχεύει ο κίνδυνος να βρεθεί εκτός ομάδας. Σε εξω-ομαδικό επίπεδο μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τις απειλές ως αποφάσεις και ενέργειες άλλων ατόμων/ομάδων που σκοπό έχουν να υποτιμήσουν την αξία μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel & Turner, 1986). Στο ανώτερο επίπεδο, οι απειλές μπορούν να προέρχονται από τις προκαταλήψεις που διακατέχουν μια κοινωνία ως σύνολο.

2.3.4. Στρατηγικές προστασίας και διαχείρισης της απειλούμενης ταυτότητας

Η εκτίμηση που μπορεί να κάνει το άτομο για μια εμπειρία ως απειλητική, το οδηγεί με τη σειρά του σε μια σειρά από ενέργειες που είτε προνοούν, είτε αντιμετωπίζουν ευθέως την απειλή, σε μια προσπάθεια να αναιρέσουν τα προσδοκώμενα αρνητικά αποτελέσματα. Η Petiglieri (2011) αναφέρει ότι οι απαντήσεις που δίνει το άτομο και σχετίζονται με την προληπτική αντιμετώπιση της απειλής, σχετίζονται με γνωστικές και συμπεριφορικές ενέργειες, που έχουν ως στόχο να μειώσουν την πιθανότητα ή τη σοβαρότητα της απειλής (πχ. εκλογίκευση). Από εκεί και πέρα αυτό που οδηγεί ένα άτομο στο να ακολουθήσει μια προνοητική ή όχι στρατηγική στην απειλή, έχει να κάνει με το αν η πηγή της απειλής είναι γνωστή από πριν ή όχι.

Επίσης η Petiglieri (2011) κάνει την εξής διάκριση στις στρατηγικές προστασίας: από τη μία υπάρχουν στρατηγικές που έχουν ως στόχο την προστασία της ταυτότητας ως τέτοιας (*identity-protection responses*). Από την άλλη υπάρχουν στρατηγικές που έχουν ως στόχο να αναδιαρθρώσουν την κοινωνική ταυτότητα και να την κάνουν όσο το δυνατόν λιγότερο αντικείμενο απειλής (*identity-restructuring responses*). Στο παραπάνω πλαίσιο, η πρώτη κατηγορία στρατηγικών κατευθύνεται κυρίως προς την πηγή της απειλής και περιλαμβάνει τρεις τύπους: (1) την παρέκκλιση, (2) την απόκρυψη, και (3) θετική διακριτική ικανότητα. Η παρέκκλιση είναι η μείωση της εγκυρότητας της απειλητικής πηγής. Δηλαδή είναι η διαδικασία κατά την οποία η απειλούμενη ταυτότητα προσπαθεί να μειώσει την εγκυρότητα των ισχυρισμών της πηγής είτε με την επίθεση, με την αποσιώπηση, ακόμα και με τη διαστρέβλωση. Η παρέκκλιση αν και επιτρέπει να αντιμετωπιστούν οι πιθανές συνέπειες για την απειλούμενη ταυτότητα, εντούτοις, δεν το διασφαλίζει αυτό.

Ο Tajfel (1978) έχει αναδείξει την τακτική της απόκρυψης, δηλαδή της διαδικασίας με την οποία ένα άτομο με απειλούμενη ταυτότητα κρύβει εκείνα τα χαρακτηριστικά που την κάνουν να απειλείται και προσπαθεί να εμφανίζεται ως να έχει μια μη-απειλούμενη ταυτότητα. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα lgbtq άτομα που απέχουν από κάθε συζήτηση για την προσωπική τους ζωή σε περιβάλλοντα όπως για παράδειγμα το εργασιακό περιβάλλον, με αποτέλεσμα να θεωρούνται από τους γύρω ως ετεροφυλόφιλα άτομα. Φυσικά υπάρχουν άτομα με ταυτότητες που είναι αρκετά ορατές ώστε δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν την απόκρυψη, παρόλο που μπορεί με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο να υποβαθμίζουν ή και να καταστέλλουν τα χαρακτηριστικά και τις συμπεριφορές που σχετίζονται με την πηγή της απειλής, σε μια προσπάθεια να καταστούν λιγότερο ορατοί.

Η θετική διακριτική ικανότητα είναι μια διαδικασία με την οποία η απειλούμενη ταυτότητα, δίνει στο περιβάλλον της πληροφορίες που την ενισχύουν θετικά, σε μια προσπάθεια να αλλάξει τις συμπεριφορές όσων είναι πηγή απειλής και να τις καταστήσει λιγότερο βλαβερές για το ίδιο αλλά και λιγότερο πιθανές να ενεργήσουν επιβλαβώς στο μέλλον (Ellemers et al, 2002). Είναι σαφές ότι πρόκειται για την πιο μαχητική και πιο δύσκολη, από μια άποψη, στρατηγική καθώς περιλαμβάνει αλλαγή συμπεριφορών του περιβάλλοντος και όχι του ατόμου.

Η δεύτερη κατηγορία στρατηγικών περιλαμβάνει επίσης τρεις τύπους: (1) τη μείωση της σημασίας της απειλούμενης ταυτότητας, (2) την αλλαγή των εννοιών με τις οποίες συνδέεται η απειλούμενη ταυτότητα και (3) την εγκατάλειψη της ταυτότητας και των ρόλων ή ομάδων με τις οποίες συνδέεται η απειλούμενη ταυτότητα (Ellemers et. al, 2002)

Μειώνοντας τη σημασία της μια ταυτότητα μειώνει προφανώς και τη σοβαρότητα των πιθανών απειλών που ενδέχεται να δεχτεί. Συχνά η μείωση μιας ταυτότητας (πχ. η εθνική καταγωγή) είναι μια επιλογή που συνοδεύεται από την ενίσχυση μιας άλλης που πριν είχε μικρότερη σημασία (πχ. η θρησκευτική ταυτότητα). Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η προβολή της χριστιανικής ταυτότητας από ορισμένες θρησκευτικές μειονότητες από τη Συρία, παρά η προβολή της καταγωγής, καθώς πιστεύεται ότι έτσι ενισχύεται το status του διωκόμενου πρόσφυγα.

Η δεύτερη στρατηγική περιλαμβάνει αλλαγές στις έννοιες με τις οποίες το άτομο συνδέει μια απειλούμενη ταυτότητα (Burke, 2006). Αυτή η στρατηγική είναι σπάνια και επιλέγεται μόνο όταν η πηγή της απειλής υποδεικνύει ότι η σχέση μεταξύ της απειλούμενης ταυτότητας και των εννοιών που την περιβάλλουν δεν είναι βιώσιμες στο μέλλον. Έτσι η απειλούμενη ταυτότητα θα επιλέξει να νοηματοδοτήσει θετικά τις σχετικές με αυτήν έννοιες, για να αποδείξει ότι έχει αξία η διατήρησή της.

Η τελευταία στρατηγική είναι η λεγόμενη «έξοδος της ταυτότητας» (Withers, et al, 2012). Η εγκατάλειψη δηλαδή της ταυτότητας που συνδέεται και σωματικά/βιωματικά με τους ρόλους και τις κοινωνικές ομάδες με τις οποίες ένα άτομο μπορεί να συνδέεται. Η επιλογή αυτή γίνεται κυρίως –με βάση τη βιβλιογραφία- σε ταυτότητες και ρόλους που σχετίζονται με την επαγγελματική ζωή. Συνήθως είναι μια επιλογή πολύ ισχυρή και επίπονη για το άτομο και πολύ συχνά βρίσκεται σε σύνδεση με την επιλογή απόκτησης μιας νέας ταυτότητας και τη μετάβαση σε αυτή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Δημόσιος Λόγος, Οικονομική και Προσφυγική Κρίση

3.1. Μιλώντας για την ελληνική οικονομική κρίση

Το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον στο οποίο εδράζει η ελληνική οικονομική κρίση, μπορεί να σκιαγραφηθεί με τρία βασικά σημεία. Πρώτο ότι υπάρχει μια μεγάλη μεταστροφή στα πολιτικά κόμματα. Από φορείς αντιπροσώπευσης των πολιτών, έχουν γίνει φορείς διαμεσολάβησης των κεντρικών επιλογών του Κράτους και στην ουσία υπάρχουν για να νομιμοποιούν αυτές τις επιλογές. Ο Σπουρδαλάκης (2003, 2007) χρησιμοποιεί τον όρο «κόμματα του κράτους» ή «κόμματα-καρτέλ», για να περιγράψει αυτή την αλλαγή.

Δεύτερο είναι ο διευρυμένος ρόλος των ΜΜΕ και η διαπλοκή τους με συγκεκριμένα οικονομικά ή/και πολιτικά συμφέροντα και κυρίως η αλληλεπίδραση που έχουν με το πολιτικό σύστημα και την κοινωνία. Οι Curran, J. και Gurevitch (2001) παρουσιάζουν – μεταξύ άλλων- την φιλελεύθερη θεώρηση ότι τα ΜΜΕ είναι εκπρόσωποι και θεματοφύλακες του δημόσιου συμφέροντος. Αν αυτή μπορούμε να πούμε ότι είναι η βάση από την οποία ξεκίνησαν τα ΜΜΕ γενικά στον Δυτικό κόσμο, στην ελληνική περίπτωση ταιριάζει περισσότερο το προτεινόμενο μοντέλο των Hallin και Mancini (2004) που το ονομάζουν Μεσογειακό ή Πολωτικό Πλουραλιστικό Μοντέλο (Polarized Pluralist Model). Εδώ, τα ΜΜΕ, απολαμβάνουν μεγάλης πολυφωνίας, αντιπροσωπεύοντας αναμφισβήτητα ένα μεγάλο εύρος κοινωνικών απόψεων. Επίσης, με πολλούς τρόπους, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στις Μεσογειακές χώρες, εστιάζουν πολύ περισσότερο στις πολιτικές υποθέσεις από ό,τι στις άλλες ειδήσεις. Αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί είτε ως ένα υγιές αντανakλαστικό στην λογική της αποπολιτικοποίησης που είναι πιο προηγμένη σε άλλα συστήματα ΜΜΕ, όπως στις ΗΠΑ, είτε εκδήλωση της ηγεμονίας των πολιτικών ελίτ πάνω στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Πάντα σύμφωνα με τους Hallin και Mancini (2004) η μεγάλη σημασία που έχουν τα πολιτικά κόμματα σε όλες τις χώρες της Μεσογείου, έχει ως αποτέλεσμα τον ισχυρό ρόλο του κράτους και την ιστορικά ασθενέστερη ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών. Συνεπώς η όποια στρατηγική επικοινωνίας των πολιτικών κομμάτων περνάει από τη σχέση του κάθε κόμματος με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, αλλά και από την ανάγκη που έχουν τα μέσα ενημέρωσης να επικεντρώνονται στα πολιτικά κόμματα για να καλύπτουν το ρόλο τους. Εν τέλει το Πλουραλιστικό Πολωτικό Σύστημα, την ίδια στιγμή που διευρύνει τον πλουραλισμό από τη μία, από την άλλη συμβάλει στον ελιτισμό της δημοσιογραφίας, την ανομοιομορφία

του αναγνωστικού κοινού και μια τάση που τα μέσα ενημέρωσης επικεντρώνονται περισσότερο στην ατζέντα όπως την βάζουν τα πολιτικά κόμματα, παρά όπως διαμορφώνεται από την κοινωνική πραγματικότητα.

Το τρίτο βασικό στοιχείο που περιγράφει την ελληνική ιδιαιτερότητα είναι η κρίση αντιπροσώπευσης της δημοκρατίας και των θεσμών. Για εμάς αντιστοιχεί πολύ η σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα με αυτό που ο Ν. Πουλιαντζάς (2001) όριζε ως «αυταρχικό κρατισμό» και εννοούσε έναν εντεινόμενο έλεγχο «σε κάθε τομέα της κοινωνικοοικονομικής ζωής, σε συνδυασμό με τη ριζική παρακμή των θεσμών της πολιτικής δημοκρατίας και τη δρακόντεια και πολύμορφη περικοπή των λεγόμενων “τυπικών” ελευθεριών». Αυτή η τρίτη συνθήκη είναι που –σε τελική ανάλυση- ορίζει με περισσότερη σαφήνεια και με τους σχετικούς περιορισμούς τη στρατηγική επικοινωνίας. Αυτό συμβαίνει γιατί στην πραγματικότητα, σε ένα σύστημα όπως αυτό είναι στον αυταρχικό κρατισμό, η στενή δυνατότητα επηρεασμού της κοινής γνώμης οδηγεί σε έναν αναπόφευκτο λαϊκισμό, κάτι που σύμφωνα με τον Σπουρδαλάκη (2007), αυτός ο ειδικός λαϊκισμός εμφανίζεται με τη μορφή της υποταγής των κομματικών προγραμμάτων, των οραμάτων και της στρατηγικής «στα κελεύσματα των δημοσκοπήσεων».

Αν αυτό όπως περιγράφηκε παραπάνω είναι το πλαίσιο, πρέπει να εξεταστεί πως αρθρώνεται ο κυρίαρχος λόγος περί κρίσης και ήταν επίκαιρος την εποχή του Δημοψηφίσματος. Η κρίση θεωρούταν σαν αποτέλεσμα του σπάταλου κράτους. Οποιαδήποτε παροχή μπορούσε να νοηθεί ως κοινωνικό κράτος ή κράτος πρόνοιας, θεωρήθηκε πολυτέλεια, ενώ δεν έλειπαν οι συνεχείς αναφορές σε διεφθαρμένους πολιτικούς κοκ. Η ίδια ακριβώς λογική υπήρχε και στην ιδιωτική σφαίρα. Η λογική ότι η μέση οικογένεια υπερχρεώθηκε γιατί ήταν θύμα του καταναλωτισμού και άρα δεν μπορούσε να εξοφλήσει το σωρευμένο ιδιωτικό της χρέος. Η λύση κοινή: μείωση των δαπανών, του βιοτικού επιπέδου, ρευστοποίηση της εργασίας και των περιουσιών ώστε να εξοφληθούν τα χρέη. Επίσης ο λόγος που αφορά τις ιδιωτικές τράπεζες, έβλεπε μια συνεχή εξυγίανση του τραπεζικού συστήματος και μάλιστα η λογική ότι το κράτος έπρεπε να αναλάβει τα τραπεζικά χρέη, για τη διασφάλιση της ρευστότητας των τραπεζών, θεωρήθηκε φυσιολογική επιλογή.

Σύμφωνα με τη μελέτη των Δημούλη και Lunardi (2015) υπάρχει στα σκέλη αυτής της αφήγησης μια τεράστια δύναμη προφάνειας που δεν ισχύει: το Εμείς (οι πολίτες και όσοι χρωστούν, δηλαδή και τμήμα του Κράτους) και Εκείνοι (δηλαδή οι δανειστές) δεν είναι συμμετρικά και κατοπτρικά αντίθετα, κυρίως γιατί το Εμείς δεν είναι συμπαγές και

ανάλογο. Όπως πολύ γλαφυρά γράφουν οι Δημούλης και Lunardi (2015): «Η χρηματοδότηση του κρατικού και των τραπεζικών χρεών γίνεται κυρίως από τις λαϊκές τάξεις και τους μικροϊδιοκτήτες που δεν σύναψαν κανένα δάνειο με τις αγορές και δεν είχαν δυνατότητα επιρροής στις αποφάσεις του κράτους και των τραπεζών που δημιούργησαν τα χρέη».

Ένα δεύτερο σημείο πολύ βασικό στη δημόσια συζήτηση είναι η επεξήγηση του χρέους ως λογιστικού προβλήματος (συνεκδοχικά με τη λογική του χρέους ως λογιστικού μεγέθους) που λύνεται με εξοικονόμηση δαπανών. Ο Δημούλης σε άλλο άρθρο του (2011) ονομάζει αυτή την αντίληψη «κρατικό ανθρωπομορφισμό». Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση τα κρατικά οικονομικά εννοούνται σαν προέκταση των ατομικών λογιστικών οικονομικών (έσοδα-έξοδα). Αυτή η ανάλυση θεωρούμε ότι είναι πολύ χρήσιμη για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο γενικά δομείται ο δημόσιος λόγος την εποχή της κρίσης. Αυτή η ανθρωπομορφική αντίληψη κρατικών ή και δημόσιων συλλογικών προβλημάτων, ανάγεται στη θεωρία του Φουκώ για τη βιοπολιτική. Μέσα από τη βιοπολιτική, η ζωή γίνεται τμήμα των υπολογισμών της εξουσίας και μετατρέπεται με τη σειρά της «σε εξουσία/γνώση που μετασχηματίζει την ανθρώπινη ζωή» (Foucault, 2011).

3.2. Προσφυγική κρίση και δημόσιος λόγος

3.2.1. Εισαγωγικά στοιχεία

Η συνεχιζόμενη άφιξη των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη που προκαλείται από την πολιτική αναταραχή, τους πολέμους και τις συνεχιζόμενες οικονομικές πολιτικές αφαίμαξης των φτωχότερων κρατών της Ασίας και της Αφρικής από τη Δύση, έχει διαμορφώσει μια νέα παράμετρο που έρχεται να προστεθεί στην υπάρχουσα οικονομική κρίση. Η προσφυγική κρίση, δηλαδή η μαζική μετακίνηση πληθυσμών προς τις χώρες της Δύσης (κυρίως την Ευρώπη) εξελίχθηκε σε σημαντικό ζήτημα το έτος 2015, όπου πάνω από 1 εκατομμύριο άνθρωποι εκτοπίστηκαν. Οι βασικοί λόγοι για τη μαζική αυτή μετακίνηση είναι τρεις: α) Η διαφυγή από τις πολεμικές συγκρούσεις στις χώρες τους, β) η αναζήτηση καλύτερων οικονομικών προοπτικών και γ) Αποφυγή των σοβαρών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, καθώς και διάφορες οικολογικές καταστροφές (UNHCR, 2015; IDMC, 2016). Αν και οι αριθμοί παρουσιάζουν ελαφρά πτωτική τάση το 2016, μέχρι τον Ιούνιο περίπου 156 000 άνθρωποι έχουν φτάσει στην Ευρώπη (UNHCR, 2015).

Το προσφυγικό ταξίδι είναι προφανώς επικίνδυνο και τα μέσα που χρησιμεύουν πολλά. Η ροή της μετανάστευσης επηρεάζει χώρες διέλευσης (τις λεγόμενες transit), όπως η Τουρκία, η Ελλάδα και η Λιβύη, καθώς είναι αυτές που σηκώνουν το κύριο βάρος της πρώτης ανθρωπιστικής περίθαλψης και των διαδικασιών για την αναγνώριση του καθεστώτος αιτούμενου διεθνούς προστασίας.

Η Ε.Ε μέσα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έχει σχεδιάσει μια ολοκληρωμένη πρόταση για την αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης, η οποία περιλαμβάνει πολλά και διαφορετικά μεταξύ τους μέτρα. Για παράδειγμα, από τον Απρίλιο του 2016, υπάρχει μια πρώτη χρηματοδότηση ύψους 83.000.000 ευρώ για τις περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης που υπάρχουν στην Ελλάδα. Αυτά τα χρήματα έρχονται για να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες των περίπου 50.000 προσφύγων που σήμερα βρίσκονται εντός ελληνικής επικράτειας. Παράλληλα με τη χρηματοδότηση, υπάρχουν μια σειρά δράσεων στις οποίες συμβάλλουν κράτη-μέλη, ο ΟΗΕ, διάφορες ΜΚΟ και διεθνείς Οργανισμοί. Ο τελικός στόχος είναι να ολοκληρωθεί η παροχή των βασικών αναγκών, όπως η τροφή, η στέγαση και τα φάρμακα, για τους πρόσφυγες που βρίσκονται από τις πρώτες χώρες εισόδου ως και τις χώρες τελικού προορισμού της Ευρώπης. Μέσω του Μηχανισμού Πολιτικής Προστασίας της ΕΕ η Επιτροπή συντονίζει την παράδοση του υλικού άμεσης στήριξης στα κράτη μέλη και στις γειτονικές χώρες που αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα για την επίλυση της προσφυγικής κρίσης. Ο μηχανισμός έχει ενεργοποιηθεί για να βοηθηθούν στην αντιμετώπιση της αυξημένης εισροής προσφύγων αρκετές φορές το 2015 και εξακολουθεί να είναι ενεργός σε ορισμένα κράτη- μέλη και το 2016. Τα κράτη που έχουν λάβει σημαντική βοήθεια είναι η Ουγγαρία, η Σερβία, η Σλοβενία, η Κροατία και η Ελλάδα. Ο μηχανισμός που συντονίζεται από το Κέντρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Αντιμετώπισης Έκτακτων Συνθηκών (ERCC), η οποία παρακολουθεί στενά την προσφυγική κρίση.

Μια κριτική που θέλουμε να κάνουμε, για την ως τώρα πολιτική αντιμετώπιση, είναι ότι η ανθρωπιστική βοήθεια, παρόλο που δεν είναι καθόλου ασήμαντη, δεν αντιμετωπίζει τα βαθύτερα αίτια της εκτόπισης και της μετανάστευσης, όπως είναι η πολεμική σύγκρουση, οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οικονομική εξαθλίωση ή και η κλιματική αλλαγή. Στην πραγματικότητα λοιπόν, αυτό το μείγμα πολιτικής είναι ως ένα βαθμό και υλικό για τον τρόπο που εμφανίζεται σήμερα, στη δημόσια σφαίρα και την κοινή γνώμη, το ζήτημα της προσφυγικής κρίσης. Θα λέγαμε ότι, αφενός η ίδια η κρίση και αφετέρου οι πολιτικές αντιμετώπισης του φαινομένου, έχουν προσφέρει στην Ευρώπη και ειδικά στις περιοχές εισόδου σε αυτή, όπως είναι η Ελλάδα, την εμφάνιση νέων πολιτικών κινημάτων, κοινωνικών δομών και πολιτικών που στοχεύουν

στη διαχείριση των πληθυσμών (Nikunen, 2016). Συμφωνούμε με την άποψη της Nikunen (2016) ότι τα στρατόπεδα που στήνονται για την υποδοχή των προσφύγων την τελευταία δεκαετία (από τη Θέουτα της Ισπανίας, τη Λαμπεντούζα κοκ) αποδεικνύουν τη δυσκολία του προσφυγικού ταξιδιού και τη διαμόρφωση της λεγόμενης «Ευρώπης-Φρούριο», η οποία επιτυγχάνεται με την αύξηση του ελέγχου των συνόρων και την περαιτέρω στρατιωτικοποίηση αυτού του μηχανισμού (Nikunen, 2016; Φωτιάδης, 2015). Ο Φωτιάδης (2015), μάλιστα, περιγράφει ότι η νέα αυτή διαμόρφωση της επιτήρησης των εξωτερικών συνόρων της Ευρώπης και οι πολιτικές που ακολουθούνται για την επίλυση του μεταναστευτικού ζητήματος –τώρα προσφυγικής κρίσης- καθιστούν το πεδίο αυτό, επί της ουσίας, μια «επένδυση μηδενικού ρίσκου».

3.2.2. Προσφυγική κρίση και media

Η Ε.Ε λοιπόν έχει ως τώρα, όντως, επιλέξει με διάφορους τρόπους, να παράσχει την απαραίτητη ανθρωπιστική βοήθεια στους προσφυγικούς πληθυσμούς και να ανακόψει – ταυτόχρονα- τις προσφυγικές ροές προς τα σύνορά της, εγκαινιάζοντας νέες πολιτικές επιτήρησης και ελέγχου των συνόρων. Η ανακοπή των προσφυγικών ροών είναι μια διακηρυγμένη πολιτική, η οποία εμφανίστηκε ξεκάθαρα στη Συμφωνία της Ε.Ε. με την Τουρκία στις 18 Μαρτίου, 2016 και επικυρώθηκε και από την επιτροπή λίγο καιρό αργότερα. Σε δελτίο τύπου, στις 15 Ιουνίου 2016, ο πρώτος αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κ. Φρανς Τίμερμανς δήλωσε σχετικά: *«Η Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας αποφέρει αποτελέσματα: οι μετανάστες βλέπουν πως δεν αξίζει να θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή τους στα πλοίαρτα των διακινητών και εμείς επρόκειτο να συνάψουμε συμβάσεις ύψους 1 δισ. € για την Διευκόλυνση των Προσφύγων έως το τέλος του καλοκαιριού. Αυτή όμως δεν είναι η στιγμή για να εφησυχάσουμε. Είναι ανάγκη να εφαρμόσουμε πλήρως όλα τα στοιχεία της Δήλωσης. Σε αυτό περιλαμβάνεται η ενίσχυση της επαναγκατάστασης και η αύξηση της ικανότητας της Ελλάδας να αντιμετωπίσει την ανθρωπιστική κρίση και να επιλύσει τις αιτήσεις ασύλου σύμφωνα με το ενωσιακό δίκαιο. Οι Τουρκικές αρχές χρειάζεται επίσης να ολοκληρώσουν την εφαρμογή του χάρτη πορείας για την απελευθέρωση των θεωρήσεων».*

Με βάση τον παραπάνω διακηρυγμένο στόχο, βλέπουμε ότι εξαρχής διαμορφώνεται και σε επίπεδο λόγου (discourse) των Μέσων μια ρητορική της προσφυγικής κρίσης ως μείζονος προβλήματος προς επίλυση. Αυτό το discourse περιλαμβάνει συγκεκριμένα στοιχεία, τα οποία ταιριάζουν περισσότερο στις κοινωνίες των

κεντρικών και βόρειων ευρωπαϊκών κρατών, όπου και απευθύνονται κυρίως. Πρώτο στοιχείο είναι η καλυμμένη *αλλαγή παραδείγματος πολιτικού λόγου*. Υπάρχει έντονη μετατόπιση που στοχεύει στον τονισμό της έντονης «πολιτισμικής διαφοράς», καλύπτοντας φυσικά κάθε προφανή, ρητή αναφορά σε φυσικά χαρακτηριστικά και προβάλλοντας την άρνηση του ρατσισμού. Εντός αυτού του λόγου, όλοι οι πρόσφυγες/μετανάστες που είναι «μη λευκοί» δεν επισημαίνονται ως φυλετικά κατώτεροι μεν, θεωρούνται όμως πολιτισμικά και αξιακά «ξένοι» και «απειλή» για τις κοινές ευρωπαϊκές αξίες που συγκροτούν τον πυρήνα της δυτικής ταυτότητας ή τη δημοκρατία, φερ' ειπείν. Σε μια αντίστοιχη μελέτη για τον σχετικό λόγο που αναπαράγεται στα αυστραλιανά ΜΜΕ σχετικά με την προσφυγική κρίση, ο Peter Gale (2004) είχε εντοπίσει τα εξής δομικά στοιχεία του λόγου:

1. *Το «ανθρώπινο πρόσωπο»*. Πράγματι πολλά ΜΜΕ δεν αποφεύγουν να τονίσουν ότι υπάρχει αυξανόμενος αριθμός αφίξεων προσφύγων μεν, αλλά επιλέγουν να παρουσιάσουν την «ανθρώπινη πλευρά» των προσφύγων μέσα, συνήθως, από προσωπικές αφηγήσεις ή και μαρτυρίες. Είναι σημαντικό βέβαια να υπάρχουν μαρτυρίες και όντως να παρουσιάζεται η –αυτονόητη- πλευρά των προσφύγων ως ανθρώπων που βρίσκονται σε κίνδυνο, όμως ο Gale (2004) τονίζει ότι υπάρχει μια αντίφαση ανάμεσα σε αυτή την εικόνα και στα υπόλοιπα δομικά στοιχεία του λόγου των ΜΜΕ σε σχέση με την προσφυγική κρίση.
2. *Η «συμπονετική κοινωνία/έθνος»*. Στην περίπτωση της Αυστραλίας βλέπουμε ότι αναπτύσσεται έντονα μια αφήγηση ότι το «έθνος μας» (οι Αυστραλοί) είναι ένα συμπονετικό έθνος ως σύνολο και μια κοινωνία με μεγάλο βαθμό ανοχής, οπότε είναι καθήκον «μας» ως κοινωνία να παρέχουμε προστασία στους αδύναμους.
3. *Τα θαλάσσια σύνορα ως απειλή*. Εδώ βρίσκεται ο αντίποδας του συμπονετικού λόγου. Η Αυστραλία παρουσιάζεται ως χώρα που εύκολα μπορεί να «αλωθεί» μέσω της θαλάσσιας οδού, οπότε οι χιλιάδες που μπορεί να καταφθάνουν μέσω πλοίων είναι εν δυνάμει εχθροί.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία δημιουργούν με τη σειρά τους πολύπλοκες συρραφές λόγου, που οδηγούν σε διάφορες ερμηνείες. Για παράδειγμα η θυματοποιημένη παρουσίαση των προσφύγων πολύ εύκολα οδηγεί στην εικόνα του αυστραλιανού έθνους ως «αντικειμενικά» ανώτερου. Επίσης το θέμα της «θαλάσσιας απειλής», συνήθως συνοδευόμενο από δραματικές εικόνες για κλέφτες και λαθρέμπορους, οδηγεί κατά τον Gale (2004) σε έναν δυισμό. Υπάρχουν αυτοί που «δικαιούνται» να τύχουν διεθνούς προστασίας ως πρόσφυγες και που έχουν τα αντίστοιχα δικαιώματα και από την άλλη

υπάρχουν και οι «μη δικαιούχοι», όσοι βρέθηκαν στη θέση του πρόσφυγα από τυχοδιωκτισμό ή επειδή είναι κακοποιά στοιχεία, συνεπώς δεν πρέπει να δικαιούνται καμίας ανθρωπιστικής βοήθειας. Αυτές οι αναπαραστάσεις φαίνεται να παραγνωρίζουν εντελώς τη δομική αντίφαση ανάμεσα στην εικόνα του «συμπονετικού έθνους», ως φορέα ανθρωπιστικών αξιών και στην ακολουθούμενη πολιτική των υποχρεωτικών κρατήσεων προσφύγων, την προσπάθεια διαχωρισμού ανάμεσα σε πρόσφυγες και παράνομους μετανάστες και εν τέλει το διαχωρισμό ανάμεσα σε αυτούς που θα τύχουν διεθνούς προστασίας και θα τους αναγνωριστούν ανθρώπινα δικαιώματα και σε αυτούς που δεν πρέπει να τους αναγνωρίζονται τέτοια δικαιώματα.

Σημαντικό ενδιαφέρον για το δημόσιο λόγο και την προσφυγική κρίση, θεωρούμε επίσης ότι παρουσιάζει η έρευνα των Esses, Medianu και Lawson (2013). Σύμφωνα με αυτή, ο δημόσιος λόγος σε σχέση με το προσφυγικό ζήτημα, διαμορφώνεται μέσα από την εξής διεργασία: α) όξυνση της ανασφάλειας, β) πρόκληση δημόσιας δυσαρέσκειας και γ) μετατόπιση του δημόσιου λόγου προς όφελος ενός αόριστου «δημόσιου συμφέροντος» που ταυτίζεται με μια καθαρότερη «εθνική» παρά ανθρωπιστική κοινωνική πολιτική.

Όντως, όπως επισημαίνουν οι Esses κ.α (2013), σήμερα η όξυνση της ανασφάλειας περνάει μέσα από τον τονισμό ότι υπάρχει σημαντική αβεβαιότητα σχετικά με το κόστος και τα οφέλη που θα κερδίσουν οι δυτικές χώρες, επιτρέποντας σε μετανάστες να εγκατασταθούν στις χώρες τους και σχετικά με την υποχρέωση των κρατών υποδοχής να παρέχουν προστασία για όσους αναζητούν άσυλο. Όλη αυτή η συζήτηση στο δημόσιο λόγο, γεννά ρωτήματα που περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τα εξής: πόσοι μετανάστες θα πρέπει να γίνουν αποδεκτοί κάθε χρόνο, την έκταση στην οποία μετανάστες και πρόσφυγες συνιστούν απειλή για τους πολίτες των κρατών υποδοχής, ποιοι πρόσφυγες εμπίπτουν στην κατηγορία των δικαιούντων ασύλου, καθώς και τα είδη της βοήθειας που θα πρέπει να παρέχονται στους μετανάστες και τους πρόσφυγες. Κι ενώ αυτά τα ερωτήματα που διατυπώνονται σε ευρεία κλίμακα δεν δίνονται αντίστοιχα οι απαραίτητες, άμεσες πληροφορίες στο ευρύ κοινό ώστε να αξιολογήσει και να κρίνει και να δώσει τις απαντήσεις που θεωρεί σωστές.

Συνεπώς η αβεβαιότητα είναι αυτή που δημιουργεί συνεχώς μια νοοτροπία ότι κάθε πρόβλημα συνιστά κρισιακό φαινόμενο (δηλαδή εντελώς έξω από μια κανονική ροή). Συνέπεια του παραπάνω είναι οι μετανάστες και οι πρόσφυγες να απεικονίζονται ως εισβολείς. Αυτή η απεικόνιση έχει ως απώτερο σκοπό να κυριαρχήσει στην προσοχή του κοινού και να διαμορφώσει μια ιδέα ότι πρέπει συνεχώς να έχουν την προσοχή τους καθώς

πρόκειται να απειληθούν άμεσα. Με αυτό τον τρόπο, η αβεβαιότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τα μέσα ενημέρωσης και την πολιτική εξουσία ως πλεονέκτημα, επιτρέποντας τη μετατόπιση του δημόσιου λόγου σε πιο συντηρητικές πολιτικές πλατφόρμες.

Η σημασία της μελέτης των Esses κ.α (2013) κατά τη γνώμη μας, δεν έγκειται μόνο στο ότι προνομιμοποιούν ένα ερμηνευτικό σχήμα που εξηγεί το γιατί ονομάζεται το συγκεκριμένο κοινωνικό φαινόμενο από τα ΜΜΕ ως «προσφυγική κρίση» -αντί κάποιας άλλης, ίσως ηπιότερης ή πιο ορθά περιγραφικότερης διατύπωσης- αλλά γιατί βάζει ως σημαντικό τρόπο πλαισίωσης των ειδήσεων από τα δυτικά ΜΜΕ την απανθρωποποίηση των μεταναστών και των προσφύγων. Ειδικότερα, σε αντίθεση με το σχήμα που παρουσίασε ο Gale, οι Esses κ.α. (2013) θεωρούν ότι η κυρίαρχη εικόνα είναι η απανθρωποποίηση και αυτή λειτουργεί ως έναυσμα, ώστε η κοινή γνώμη και το πολιτικό προσωπικό να μπορούν να δικαιολογήσουν το συγκεκριμένο status quo των προσφύγων και των μεταναστών, την ενίσχυση της λογικής ότι πρόκειται για άτομα εκτός ομάδας (outgroup) και βέβαια την υπεράσπιση ενάντια στις απειλές για τη θέση των ατόμων που βρίσκονται εντός ομάδας (ingroup) και αποτελούν «την κοινωνία». Το επεξηγηματικό λοιπόν σχήμα συνοψίζεται στο εξής: η αβεβαιότητα συχνά μετατρέπεται σε κρίση και από εκεί σε απειλή.

Η πλέον χαρακτηριστική απεικόνιση που παρουσιάζεται στην παραπάνω έρευνα είναι αυτή που δείχνει την υποτιθέμενη σύνδεση μεταξύ των μεταναστών και προσφύγων αντίστοιχης αύξησης των νοσημάτων. Στην απεικόνιση αυτή γίνεται εμφανές ότι η ασάφεια γύρω από την άφιξη των προσφύγων μεταφράζεται σε απεικονίσεις των ατόμων αυτών ως τυχοδιωκτών που παράνομα αναζητούν προστασία και είναι εν δυνάμει τρομοκράτες. Η παραπάνω λογική λοιπόν, περιλαμβάνει με τη σειρά της, ρητή και σιωπηρή άρνηση της ιδιότητας του ανθρώπου από τα άτομα αυτά. Το αποτέλεσμα είναι να προκρίνεται από τα ΜΜΕ ένας συνεχής προβληματισμός πάνω στο θέμα της μετανάστευσης και της προσφυγιάς και να οξύνονται όλα τα αντανakλαστικά που οδηγούν σε μια συλλογική ανασφάλεια και αβεβαιότητα σχετικά με την εθνική ταυτότητα.

Αυτό το πλαίσιο ερμηνείας ενισχύεται και από την εργαλειακή αντιμετώπιση διάφορων κριτικών φωνών που σχετίζονται με τα αποτελέσματα της παγκοσμιοποίησης και της ανόδου του νεοφιλελευθερισμού (Esses κ.α., 2013). Εκτός των παραπάνω, οφείλει να εξεταστεί η σύνδεση οικονομικής κρίσης και των υποτιθέμενων συνεπειών που θα έχει στην κοινωνία οποιαδήποτε ευνοϊκή, ανθρωπιστική μεταχείριση των προσφύγων. Είναι

σημαντικό επιχείρημα, το οποίο εμφανίζεται συχνά και προκρίνει ότι η αβεβαιότητα σχετικά με την εθνική ταυτότητα συνδέεται με την απειλή ότι οι πόροι που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για άλλους σκοπούς, θα σπαταληθούν εκεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Έρευνα

4.1. Στόχος και σκοποί της έρευνας

Ο βασικός στόχος της παρούσας μελέτης είναι να καταγραφεί ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η είδηση της προσφυγικής κρίσης στα νησιά του Αιγαίου και στην Αθήνα. Επίσης θέλουμε να καταγράψουμε τον τρόπον με τον οποίο δομείται και παρουσιάζεται η εικόνα του πρόσφυγα σε μια διαδικασία μέσα στο χρόνο, από πέρσι σε φέτος, και να ελέγξουμε αν αυτή η εικόνα προσομοιάζει με μια ειδική συνθήκη απειλής της ισχυρής εθνικής ταυτότητας, όπως είδαμε και στη σχετική θεωρία.

Σκοπεύουμε επίσης με αυτή την έρευνά μας να αναδείξουμε όχι μόνο την κατασκευή της είδησης σαν διαδικασία, αλλά και διάφορες επιμέρους επιλογές που αναδεικνύουν την πρόσληψή της από το κοινό, όπως η πλαisiώση. Επίσης, με τη σύνδεση με τη θεωρία των διαπολιτισμικών συγκρούσεων και τη διαχείριση της απειλούμενης ταυτότητας, θέλουμε να δείξουμε πως ορισμένες κατηγορίες ειδήσεων λειτουργούν ως πυροδότες συγκεκριμένων αντανάκλαστικών αλλά ταυτόχρονα, παρουσιάζονται και με τον ανάλογο τρόπο, καθώς υπάρχει ήδη το υπόβαθρο για να τις υποδεχτεί. Δηλαδή δεν απορρίπτονται a priori από το κοινό, ως μη αποδεκτές.

Ένας επιπλέον σκοπός της έρευνας είναι να δείξει αν το περιεχόμενο της παρουσίασης μιας εικόνας, στην περίπτωσή μας της εικόνας του πρόσφυγα, επηρεάζεται άμεσα από ισχυρά θετικά και αρνητικά συμβάντα. Ο τρόπος που επιλέξαμε να το κάνουμε αυτό είναι με τη συγκριτική μελέτη πηγών πληροφορίας (input) από συγκεκριμένες ημερομηνίες που αντανάκλουν συγκεκριμένα συμβάντα. Η πρώτη περίοδος που καταγράφουμε δεδομένα, είναι η περίοδος που έρχονταν διάφοροι celebrities στα νησιά του Αιγαίου και στον Πειραιά ως συμπαραστάση στους πρόσφυγες (Απρίλιος-Μάιος 2016). Είναι η περίοδος που θέλουμε να εξετάσουμε αν η εικόνα που περιγράφεται για τους πρόσφυγες, είναι θετική, πώς παρουσιάζεται και κατασκευάζεται και αν σχετίζεται με τη θεωρία των απειλούμενων ταυτοτήτων. Η δεύτερη περίοδος ορίζεται από τη μεγάλη φωτιά και την εκκένωση του κέντρου κράτησης της Μόριας στη Λέσβο (19 Σεπτέμβρη 2016) και μια αντίστοιχη στη Χίο. Θέλουμε λοιπόν να δούμε τον Σεπτέμβρη και τον Οκτώβριο του 2016, καθώς πλέον οι σχετικές ειδήσεις και οι εικόνες της προσφυγικής ταυτότητας είναι πλαισιωμένες από αρνητικά γεγονότα.

Για γίνει καλύτερα κατανοητό πώς έχει καταγραφεί η είδηση και κυρίως, για να μπορούμε να το μελετήσουμε σε βάθος έχει γίνει από την πλευρά μας ένας ορισμένος περιορισμός στις πηγές «εισερχόμενων» ειδήσεων (input). Καταρχάς εστίασαμε κυρίως στις ιστοσελίδες. Είναι βασικό εδώ να πούμε ότι επιλέχθηκε η διαδικτυακή δημοσιογραφία γιατί αφενός παράγεται πλέον κυρίως αποκλειστικά για το Διαδίκτυο και δεν «ανεβαίνει» απλώς σε αυτό, όπως συνέβαινε παλιά με τις ηλεκτρονικές εκδόσεις εφημερίδων. Αυτό κάνει το συγκεκριμένο είδος δημοσιογραφίας να διαφοροποιείται λειτουργικά από τα άλλα είδη της δημοσιογραφίας, χρησιμοποιώντας την τεχνολογική συνιστώσα του ως καθοριστικό παράγοντα από την άποψη του (επιχειρησιακού) ορισμού. Η διαδικτυακή δημοσιογραφία πρέπει, μεταξύ άλλων να λαμβάνει αποφάσεις ως προς το ποια μορφή πολυμέσων ή μορφές καλύτερα, μπορούν να μεταφέρουν κάποια ιστορία (multimediality), να εξετάζει τις επιλογές στις οποίες το κοινό θα ανταποκριθεί καλύτερα με όρους αλληλεπίδρασης ή ακόμα και να προσαρμόσει ορισμένες ιστορίες, ώστε να συνδέσει μια αρχική ιστορία με άλλες ιστορίες, αρχεία, πόρους και υπερσυνδέσμους (hypertextuality) (Flew, 2008).

4.2. Μεθοδολογία

Εντέλει, εφόσον ορίσαμε το πλαίσιο λειτουργίας και σημασίας των ιστοσελίδων στην αναπαραγωγή των ειδήσεων, επιλέξαμε τα πέντε μεγαλύτερα ειδησεογραφικά στην Ελλάδα, με βάση τη βάση δεδομένων της Alexa.com, για να έχουμε αξιοπιστία όσον αφορά τον αριθμό των χρηστών και των μοναδικών επισκέψεων αλλά και γιατί δεν υπάρχει άλλος τρόπος να εξηγήσουμε πώς παρουσιάζεται η εικόνα του πρόσφυγα στην Αθήνα. Αυτό έγινε επίσης, γιατί θεωρήθηκε σημαντικό να εστιάσουμε σε αυτά τα μέσα που θεωρούνται mainstream, δηλαδή ορίζονται από την πολύ ευρεία κυκλοφορία ειδήσεων και επισκεψιμότητα, ενώ είναι αυτά που οι καταναλωτές ειδήσεων αρέσκονται να βρίσκουν πρώτα (Flew, 2008). Με βάση όλα τα παραπάνω επιλέχθηκαν οι εξής ιστοσελίδες:

www.iefimerida.gr, www.zougla.gr, www.protothema.gr, www.makeleio.gr, www.newsit.gr

Συμπερασματικά, προκρίνοντας την ανάγκη να διερευνήσουμε, μέσα από τη σύγκριση μεταξύ θετικών και αρνητικών ειδήσεων, το πώς επηρεάζουν την εικόνα με την οποία παρουσιάζεται ο πρόσφυγας, κάναμε τις εξής ερευνητικές υποθέσεις:

- **Υπόθεση 1^η:** Λόγω της έντονης εμπορευματοποίησης των σύγχρονων ενημερωτικών sites, αλλά κυρίως λόγω του μελοδραματικού τρόπου με τον οποίο τείνουν να παρουσιάζονται οι ειδήσεις, οδηγούν στο ερώτημα αν παρουσιάζεται το

προσφυγικό ζήτημα απλοποιημένο ή με πολλές πτυχές. Η κλασική, πλέον, μελέτη των Milburn και McGrail (1992) αναφέρει ότι όσο πιο μελοδραματικός είναι ο τόνος των ειδήσεων τόσο λιγότερη επεξεργασία σε βάθος γίνεται από τον θεατή/ακροατή, ενώ παράλληλα η είδηση παρουσιάζεται με τις λιγότερες δυνατές λεπτομέρειες.

- **Υπόθεση 2^η:** Λόγω της ύπαρξης διάσημων προσωπικοτήτων αλλά και συμβάντων ισχυρών (πυρκαγιά στη Μόρια αλλά και στη Χίο), θα εξετάσουμε αν η παρουσίαση των ειδήσεων, εστιάζει περισσότερο στις διαδικασίες των γεγονότων (policy issues) ή αν εστιάζει περισσότερο στο πρόσωπο-celebrity.

- **Υπόθεση 3^η:** Λόγω της φύσης της μετάδοσης των ειδήσεων μέσω διαδικτύου, αναρωτιόμαστε αν γίνεται αποσπασματική και περιπτωσιολογική μετάδοση ειδήσεων (episodic framing) ή όχι.

- **Υπόθεση 4^η:** Υπάρχει επεξήγηση-σχολιασμός των σχετικών ειδήσεων, δηλαδή ερμηνευτική δημοσιογραφία, στις ιστοσελίδες ή όχι;

- **Υπόθεση 5^η:** Υπάρχει αναφορά στις πολιτικές και οικονομικές προεκτάσεις που έχει η προσφυγική κρίση στα νησιά του Αιγαίου και στην Αθήνα ή όχι; Κατά συνέπεια, οι περισσότερες ειδήσεις είναι αρνητικά φορτισμένες ή όχι;

- **Υπόθεση 6^η:** Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην εικόνα του πρόσφυγα στα νησιά από την εικόνα του πρόσφυγα στην Αθήνα;

4.3. Τρόπος Ανάλυσης Δεδομένων

Με βάση το στόχο της παρούσας έρευνας, υιοθετήθηκε η ποιοτική μεθοδολογία ανάλυσης περιεχομένου, ως εργαλείο ανάλυσης. Η ανάλυση περιεχομένου των μέσων ενημέρωσης είναι ένα εξειδικευμένο υποσύνολο της ανάλυσης περιεχομένου, μια καθιερωμένη πλέον μεθοδολογία έρευνας. Η Neuendorf (2002) περιγράφει την ανάλυση περιεχομένου ως μια πρωτογενή μεθοδολογία επικεντρωμένη στο μήνυμα και αναφέρει ότι είναι η ταχύτερα αναπτυσσόμενη μέθοδος ανάλυσης ειδήσεων τα τελευταία 30 χρόνια. Η ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιείται για να μελετήσει ένα ευρύ φάσμα «συγκεκριμένων» από μεταγραφές συνεντεύξεων και συζητήσεις μέχρι σημεία που αφορούν τη μορφή ταινιών, βίντεο ή τηλεοπτικών προγραμμάτων, καθώς και το περιεχόμενο των άρθρων σε εφημερίδες και περιοδικά ή τα σκριπτ μιας διαφήμισης (Neuendorf, 2002).

Αν και η Neuendorf είναι υπέρμαχη της ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου, ως τη μοναδική επιστημονική προσέγγιση για την ανάλυση περιεχομένου των Μέσων

Ενημέρωσης, εντούτοις εμείς επιλέξαμε την ποιοτική ανάλυση, γιατί θεωρούμε ότι από τη φύση της ταιριάζει περισσότερο σε μελέτη συμπεριφορών και απόδοσης νοήματος. Η ποσοτική ανάλυση αφορά κατά κύριο λόγο την καταμέτρηση με στατιστικά στοιχεία. Υπάρχουν διάφορες εκδοχές και τρόποι μέτρησης στην ανάλυση περιεχομένου. Η βασική είναι να επικεντρωθεί κανείς σε συγκεκριμένες έννοιες και πόσες φορές αυτές παρουσιάζονται (Neuendorf, 2002).

Στον αντίποδα, η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου εξετάζει τη σχέση μεταξύ του κειμένου και του πιθανού κοινού του, που σημαίνει ότι περιγράφει και αναγνωρίζει τα κείμενα των Μέσων Ενημέρωσης ως πολύσημα - δηλαδή ανοιχτά σε πολλαπλές διαφορετικές σημασίες και σε διαφορετικές αναγνώσεις - και προσπαθεί να προσδιορίσει το πιθανό νόημα των κειμένων που τους δίνουν τα εκάστοτε ακροατήρια (Neal, 2013). Κατά συνέπεια, η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις «αναγνώσεις» του ερευνητή και από την ερμηνεία των κειμένων των μέσων ενημέρωσης, που ο ίδιος δίνει.

Η κύρια δυσκολία με την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου είναι συχνά ο προσδιορισμός κάθε διερευνώμενης έννοιας. Στις παραδοσιακές μεθόδους ποιοτικής έρευνας των κοινωνικών επιστημών, είναι αποκλειστικά και μόνο η ερμηνεία του ερευνητή που έχει νόημα. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπάρχουν μέθοδοι με τις οποίες μπορεί να εξαχτεί η ερμηνεία του ερευνητή. Η δική μας στρατηγική για την ανάλυση βασίστηκε πάνω στα ερευνητικά μας ερωτήματα. Οπότε με βάση την αρχή της ανάλυσης περιεχομένου ψάχνουμε να βρούμε τα εξής:

1. Αν υπάρχουν λέξεις ή φράσεις με έντονο μελοδραματικό τόνο
2. Αν υπάρχουν λέξεις ή φράσεις που εστιάζουν σε διαδικασίες σε σχέση με το προσφυγικό ή στην περιγραφή του προσώπου-celebrity ή στη σύνδεση με την αρνητική είδηση (πυρκαγιά)
3. Αν κάποια είδηση ή πληροφορία εμφανίζεται μια φορά ή παραπάνω
4. Αν υπάρχουν επεξηγηματικές λέξεις ή φράσεις στις ειδήσεις
5. Αν υπάρχουν λέξεις ή φράσεις που σχετίζονται με την οικονομική κρίση και δίνουν μια φόρτιση (αρνητική ή θετική)

Τέλος, υπάρχει πάντα στις ποιοτικές έρευνες και στις αναλύσεις περιεχομένου ένα ζήτημα αξιοπιστίας των δειγμάτων και των αποτελεσμάτων. Ανεξάρτητα από την προσέγγιση ανάλυσης περιεχομένου που επιλέγει ο ερευνητής, προκύπτουν διάφορα

ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπίσει. Αυτά τα ζητήματα οφείλουμε να τα διευθετούμε για περιορίζουμε την προκατάληψη απέναντι στην έρευνα και για να εξασφαλίζονται ουσιαστικά και αντάξια αποτελέσματα. Η αξιοπιστία είναι κρίσιμη σε μια ποιοτική έρευνα κυρίως ώστε τα αποτελέσματα να μπορούν να αναπαραχθούν και να κατανοηθούν και από άλλους ερευνητές, που μπορεί να διεξάγουν παρόμοιες ή και παράγωγες έρευνες από την αρχική (Neal, 2013).

Για παράδειγμα η δειγματοληψία άρθρων είναι μια μέθοδος για να ληφθούν υποσύνολα των κειμένων προς μελέτη. Ενώ θεωρητικά η δειγματοληψία πρέπει να γίνεται με γνώμονα το ξεκαθάρισμα των σημαντικών στοιχείων, στην πράξη, η δειγματοληψία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη μείωση των ογκωδών δεδομένων σε ένα διαχειρίσιμο μέγεθος ή απλά για να μειωθεί ο χρόνος ανάλυσης. Στην περίπτωση μας βέβαια, η δειγματοληψία δεν έγινε για να περιοριστεί ο όγκος των κειμένων, αλλά εξαρχής περιορίσαμε τις πηγές ειδήσεων. Δηλαδή αποφασίσαμε να ελέγξουμε μόνο τις πέντε πρώτες ειδησεογραφικές ιστοσελίδες, πανελλαδική εμβέλειας. Θεωρούμε ότι η επισκεψιμότητά τους είναι πάρα πολύ μεγάλη και είναι από μόνη της δικλείδα ασφαλείας ότι δεν πρόκειται να μας οδηγήσει σε λάθος συμπέρασμα ή να αποκλείσουμε κάποια είδηση. Επίσης θεωρούμε ότι μια δειγματοληψία μεγαλύτερου εύρους από περισσότερα Μέσα θα αποπροσανατόλιζε την έρευνά μας. Συνοψίζοντας θεωρούμε ότι έχουμε συμπεριλάβει δεδομένα τα οποία δεν έχουν αποκλείσει τεχνητά όγκο ειδήσεων και δεν δημιουργούν συγκεκριμένη κατεύθυνση εξαρχής στην έρευνα, οπότε το δείγμα μας είναι επαρκές και αξιόπιστο ώστε να απαντηθούν τα ερευνητικά μας ερωτήματα.

4.4. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση συναφών ερευνών

Θεωρήσαμε πολύ σημαντικό να αναφερθούμε και στις αντίστοιχες παρόμοιες έρευνες, οι οποίες έχουν εκτυλιχθεί από το 2015 ως σήμερα, το χρονικό δηλαδή διάστημα που η προσφυγική κρίση είναι ενεργή και τα ΜΜΕ διαμορφώνουν εικόνες και πλαίσια. Η επιλογή της βιβλιογραφικής ανασκόπησης ως μεθόδου έρευνας επιλέχθηκε ακριβώς γιατί στη σημερινή εποχή η γνώση αυξάνεται και εμπλουτίζεται με ρυθμούς που δύσκολα μπορούν να ακολουθηθούν από έναν μόνο μελετητή, ενώ οι δημοσιεύσεις που είναι συνεχείς και σε διάφορα επίπεδα αξιοπιστίας, κάνουν τον πραγματικό όγκο πληροφοριών πολύ μεγάλο για να αξιολογηθεί εύκολα. Έτσι δημιουργήθηκε η ανάγκη για να μπορούν οι

πληροφορίες που λαμβάνονται να τεκμηριώνονται και να συσχετίζονται ώστε να δημιουργούν νέες πληροφορίες και τα ερευνητικά ερωτήματα να προχωράνε σε βάθος.

Ειδικότερα για το δίδυμο συστηματική και περιγραφική βιβλιογραφική ανασκόπηση, όπως και για τη μετά-ανάλυση, το παράδειγμα του κλάδου της Υγείας είναι καθοριστικό. Εκεί ήδη από τη δεκαετία του '90 τα εργαλεία της συστηματικής ανασκόπησης και της μετά-ανάλυσης θεωρούνται δεδομένα και μας έχουν δώσει ως τώρα σημαντικές ανακαλύψεις καθώς επίσης έχει συστηματοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό η ίδια η διαδικασία. Ο πιο γνωστός φορέας που ασχολείται με τέτοιου είδους μελέτες για τον κλάδο της Υγείας είναι ο Οργανισμός Cochrane Collaboration, ο οποίος δημιουργήθηκε το 1993, και είναι ως η καλύτερη πηγή δεδομένων για τον κλάδο, με ανασκοπήσεις, καθώς επίσης έχει συστηματοποιήσει τη διαδικασία στο γνωστό Cochrane Collaboration Handbook.

Τι είναι όμως η συστηματική ανασκόπηση και γιατί επιλέχθηκε σαν ερευνητικό εργαλείο. Οι ανασκοπήσεις αποτελούν δημοσιεύσεις (εργασίες) που βασίζονται σε πρωτογενείς δημοσιεύσεις, είναι δηλαδή *δευτερογενείς*. Τις διακρίνουμε σε δύο είδη: τις συστηματικές και τις περιγραφικές. Η περιγραφική ανασκόπηση είναι ο τρόπος με τον οποίο αναπτύχθηκε μεγάλο μέρος του θεωρητικού τμήματος της εργασίας, όπου και παρατέθηκαν με περιγραφικό τρόπο διαφορετικές θεωρίες και δημοσιεύσεις πάνω στο ίδιο θεωρητικό πρόβλημα (Εμβλωτής, 2011). Η συστηματική ανασκόπηση από την άλλη είναι μια καθαρά ερευνητική εργασία με ποσοτικά δεδομένα. Μια συστηματική ανασκόπηση είναι μια βιβλιογραφική ανασκόπηση που επικεντρώνεται σε ένα θέμα προς διερεύνηση και που προσπαθεί να εντοπίσει, να αξιολογήσει, να επιλέξει και να συνθέσει όλα τα στοιχεία από έρευνες που έχουν δημοσιευτεί σχετικά με το θέμα αυτό.

Επειδή η περιγραφική και η συστηματική ανασκόπηση είναι δύο μέθοδοι παράλληλες αλλά με διαφορετικά «κεντρικά εργαλεία» (δηλαδή στην περιγραφική ανασκόπηση κυρίως στεκόμαστε στην ανάλυση περιεχομένου ενώ στην συστηματική στα στατιστικά στοιχεία), επιλέξαμε –και γιατί ο τελικός αριθμός των μελετών μας ήταν μικρός– την περιγραφική ανασκόπηση ως δική μας μέθοδο. Η περιγραφική ανασκόπηση, τελικά, αποτελεί μια διαδικασία που γίνεται με σκοπό την έρευνα και με συγκεκριμένη μεθοδολογία η οποία χωρίζεται σε συγκεκριμένα στάδια, τα οποία παρουσιάζονται από τον Cooper (2010) ως εξής:

Το πρώτο στάδιο είναι η διατύπωση του ερευνητικού ερωτήματος. Στην ακριβώς προηγούμενη ενότητα, περιγράφηκε αναλυτικά η διαδρομή που ακολουθήθηκε από τις αρχικές ερευνητικές ιδέες στις τελικές. Θέλουμε να πιστεύουμε ότι τα κριτήρια που μπήκαν

για τη διατύπωση των ερωτημάτων καθιστούν τα τελευταία επιστημονικά τεκμαρτά και σημαντικά.

Το δεύτερο στάδιο είναι ο καθορισμός των κριτηρίων με τα οποία οι μελέτες που συλλέχθηκαν θα μπου στην διαδικασία συστηματικής ανασκόπησης ή όχι. Τα κριτήρια στην περίπτωση τη δική μας είναι:

- Να έχουν όλες οι εργασίες την ίδια δομή: α) όταν πρόκειται για δημοσιεύσεις σε περιοδικά να ακολουθούν τη δομή: τίτλος, περίληψη, λέξεις – κλειδιά, κυρίως σώμα εργασίας, συμπεράσματα, βιβλιογραφία. β) όταν πρόκειται για βιβλία να έχουν άμεσα συναφές περιεχόμενο. γ) Αν είναι πρακτικά συνεδρίων, ο τίτλος του συνεδρίου να έχει συναφές περιεχόμενο κοκ.
- Να είναι οι μελέτες όσο πιο συναφείς γίνεται με τα κριτήρια αναζήτησης (λέξεις – κλειδιά). Για τον ορισμό της συνάφειας επιλέχθηκαν προς έλεγχο 3 χαρακτηριστικά κάθε εργασίας: ο τίτλος, η περίληψη και οι λέξεις – κλειδιά.
- Σε περιπτώσεις που υπάρχει ασυνέπεια, αλλά προκύπτει από βαθύτερη ανάγνωση, δηλαδή μελέτη του κυρίως σώματος της εργασίας, συνάφεια με τα ερευνητικά μας ερωτήματα τότε μιλάμε για εξαιρέσεις.

Τρίτο στάδιο είναι η αναζήτηση των δημοσιευμάτων. Για τη διαδικασία αυτή εμπιστευτήκαμε συγκεκριμένα εργαλεία και περιοχές αναζήτησης. Πριν από αυτό όμως ορίστηκαν όλοι οι αναγκαίοι όροι για να προχωρήσουμε στη σωστή αναζήτηση:

- Ορίστηκαν λέξεις – κλειδιά από κάθε ερευνητικό ερώτημα. Ενδεικτικά: greek, media, refugee, refugee crisis, migrant, immigrant, strategy, identity, threat, framing identity, ελληνικά ΜΜΕ, πρόσφυγες, μετανάστες, ταυτότητα, έρευνα κοκ
- Φτιάχτηκε στρατηγική αναζήτησης. α) Δηλαδή για κάθε ερευνητικό ερώτημα, θέλοντας να περιοριστεί η αναζήτηση στις πιο στοχευμένες μελέτες, οι δύο βασικές λέξεις – κλειδιά ήταν: greek media και refugee crisis. Από εκεί και πέρα γινόταν πρόσθεση των λέξεων – κλειδιών ανάλογα το ερευνητικό ερώτημα και έμπαιναν ορισμένες συνθήκες, όπως το or/and (ή/και). β) Γινόταν αναζήτηση των λέξεων – κλειδιών με ιεράρχηση: από τον τίτλο, στην περίληψη (if any= αν υπάρχει), στις λέξεις – κλειδιά (if any= αν υπάρχουν), στο κυρίως σώμα. γ) Κατά αλφαβητική σειρά επιλέχθηκαν οι παρακάτω δικτυακοί τόποι ως οι πλέον κατάλληλοι για να μας δώσουν τα αποτελέσματα που αναζητούσαμε:
 - Scholar Google: <http://scholar.google.gr/>
 - Researchgate: <https://www.researchgate.net/>

- Scirus: <http://www.scirus.com/>
- Academia: <http://www.academia.edu/>

Τα πιο χρήσιμα, από άποψη χρηστικότητα είναι οι μεγάλες μηχανές αναζήτησης, τύπου Scholar Google. Είναι αρκετά πολύτιμο εργαλείο για τον ερευνητή καθώς προσφέρει με πολύ ευκολία διάφορα στατιστικά που μπορεί να χρειαστεί η αξιολόγηση και η μετά-ανάλυση όπως το πλήθος των αναδημοσιεύσεων, των παραπομπών μιας εργασίας, ετήσια και συνολικά στατιστικά παραπομπών, ανάλυση γράφων ανά συγγραφέα, ίδρυμα, περιοδικό, κ.ο.κ και ένα πλήθος αναζητήσεων και queries που πραγματικά βοηθούν στην καλύτερη εικόνα αξιολόγησης της σημασίας ενός δημοσιεύματος και την καλύτερη και αποτελεσματικότερη αναζήτηση σε όλους τους μεγάλους επιστημονικούς κλάδους. Το μεγαλύτερο μειονέκτημα είναι ότι τα στατιστικά αυτά είναι αδύνατον να εξαχθούν σε οποιαδήποτε μορφή προς ιδιωτική χρήση παρά μόνο να προστεθούν ως embedded υλικό σε ένα site, οπότε είναι και δύσκολο να γίνει άμεση παραπομπή σε αυτά, κάτι το οποίο θα θέλαμε να προσθέσουμε στην έρευνά μας αλλά στάθηκε αδύνατο. Οπότε παραπέμπεται για επαλήθευση το site με τους όρους αναζήτησης από τον αναγνώστη.

Το τέταρτο στάδιο είναι η αξιολόγηση και η επιλογή των μελετών. Τα αποτελέσματα της αναζήτησής μας για όλα τα ερευνητικά ερωτήματα απέδωσαν δυστυχώς ελάχιστα αποτελέσματα, μόλις τέσσερα, και στην ουσία τα παρουσιάζουμε αναλυτικά στις ενότητες που ακολουθούν, κατά σειρά έκδοσής τους. Η πρώτη αποτελεί μια τοποθέτηση-παρουσίαση έρευνας της Μ.Γιαννακάκη, Γ.Γ. Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στο Φόρουμ για την Ελευθερία των Μέσων Ενημέρωσης και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, που έγινε στη Θεσσαλονίκη από τις 17 ως τις 20 Δεκεμβρίου 2015 (Γιαννακάκη, 2015). Η δεύτερη περίπτωση είναι η έρευνα της Christina Vasilaki (Vasilaki, 2016) για την ελευθερία της έρευνας σε σχέση με την προσφυγική κρίση στην Ελλάδα, που δημοσιεύτηκε στις 19 Ιουλίου 2016. Η τρίτη είναι η έρευνα της Μ. Κωστάλα (Κωστάλα, 2016) που δημοσιεύτηκε τον Αύγουστο του 2016 με τίτλο: «Η προσφυγική/μεταναστευτική κρίση στον ελληνικό Τύπο κατά την προεκλογική περίοδο των βουλευτικών εκλογών της 20ής Σεπτεμβρίου 2015». Τελευταία είναι η έρευνα των Fotopoulos και Kaimaklioti (2016) η οποία είναι συγκριτική για την Ελλάδα αλλά και τη Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

4.4.1. Η έρευνα της Μ.Γιαννακάκη

Το πρώτο και κύριο επιχείρημα της Γιαννακάκη είναι ότι «η πλειονότητα του κοινού δεν έχει τη δυνατότητα καθημερινής επαφής με πρόσφυγες, γι' αυτό οι πεποιθήσεις της (σημ. της κοινής γνώμης), καθώς και η γνώση της για τις μειονότητες διαμορφώνεται κυρίως από τα ΜΜΕ». Επίσης, εισαγωγικά, αναφέρει ότι οι ανάγκες των μεταναστών και προσφύγων συχνά παραβάλλονται και με βάση το παραπάνω διατυπώνεται η θέση ότι τα ΜΜΕ συντείνουν συνήθως προς τη μη αποδοχή των προσφύγων-μεταναστών κυρίως με το να ορίζονται σαν αίτιο των κοινωνικο-οικονομικών προβλημάτων και ως άμεσοι αυτουργοί στην όξυνση της εγκληματικότητας, ενώ οι εθνικές προκαταλήψεις και οι υπονοούμενες στερεοτυπικές πεποιθήσεις αποτελούν τμήματα του τρόπου παρουσίασης της είδησης.

Το ερευνητικό ερώτημα της συγκεκριμένης έρευνας είναι η «ορατότητα που είχε η προσφυγική κρίση και η διαχείρισή της από την Ελλάδα στα Διεθνή και Ελληνικά ΜΜΕ». Ως μέθοδος χρησιμοποιήθηκε η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου. Ειδικότερα όσον αφορά τα ξένα ΜΜΕ έγινε με λέξεις κλειδιά στους διαδικτυακούς τόπους CNN (76), DEUTSCHE WELLE (112), BBC (156), FRANCE24 (89), EURONEWS (46), FOX (101) και AL JAZEERA (172). Σε αυτά τα δημοσιεύματα κατεγράφησαν 3456 απεικονίσεις κρατών και 1234 απεικονίσεις τόπων. Από αυτές, 2235 απεικονίσεις αφορούν την εικόνα της Ελλάδας ως χώρα, 450 την Λέσβο και 230 την Κω (Γιαννακάκη, 2015). Για να μετρηθεί η ορατότητα χρησιμοποιήθηκε το πρωτόκολλο κωδικοποίησης State-mapping (Γιαννακάκη, 2015).

Όσον αφορά τα συμπεράσματα της έρευνας, το βασικό συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει είναι ότι, ενώ η ειδησεογραφία για το προσφυγικό είναι «έμπλη ερμηνευτικών σχημάτων όσον αφορά τους πρόσφυγες», στο επίπεδο της κρατικής εικόνας είναι αρκετά πιο περιορισμένη, με κυρίαρχη όμως πλαισίωση αυτή μιας εικόνας μιας χώρας σε βαθιά οικονομική κρίση. Θεωρούμε ουσιώδες εύρημα ότι τα ΜΜΕ του εξωτερικού έχουν πιο έντονη χροιά στην πλαισίωση των ειδήσεων που σχετίζονται με την ελληνική οικονομική κρίση, παρά με την προσφυγική κρίση και τη διαχείρισή της και ως κυρίαρχο συναίσθημα – μέχρι ένα χρονικό σημείο- είναι ότι η Ελλάδα βρίσκεται εντός μιας κατάστασης την οποία δεν δημιούργησε. Πιο συγκεκριμένα η Γιαννακάκη αναφέρει ότι «το προσφυγικό, στον βαθμό που, δευτερογενώς, θυματοποιεί και την Ελλάδα, παράγει για τη χώρα την εικόνα του άξιου βοήθειας θύματος, σε αντιδιαστολή με την οικονομική κρίση η οποία στο μεγαλύτερο μέρος έχει παράγει την εικόνα του ανάξιου βοήθειας θύματος» (Γιαννακάκη, 2015). Προς το τέλος του 2015, αρχές του 2016, η εικόνα των διεθνών ΜΜΕ για την Ελλάδα μετασχηματίζεται σε αυτή μιας χώρας η οποία δεν έχει κανένα εχέγγυο για να διαχειριστεί

την προσφυγική κρίση στο έδαφός της. Όσον αφορά τον τόπο στον οποίο διεξάγονται οι δημοσιογραφικές καλύψεις, η Λέσβος και η Κως καλύπτονται με πολύ μεγάλη ένταση και έκταση, δημιουργώντας «μία αυτοτελή γνωσιακή δομή που αποτελεί την βάση λειτουργίας αυτοτελούς προσλαμβανόμενης εικόνας, που συγκροτείται πρωτίστως σε όρους προβλήματος» (Γιαννακάκη, 2015).

Όταν η έρευνα επικεντρώνεται στα ελληνικά ΜΜΕ, υπάρχει και μια αλλαγή ερευνητικού τρόπου καθώς και ερωτήματος. Η επικέντρωση των ελληνικών ΜΜΕ αφορά τις εφημερίδες Τα Νέα, Το Έθνος, Εφημερίδα των Συντακτών και Καθημερινή, για το διάστημα 1^η Νοεμβρίου ως και 10 Δεκεμβρίου, 2015. Εδώ το περιεχόμενο των ειδήσεων θεωρείται από την έρευνα ότι επηρεάζεται κυρίως «από συνιστώσες σχετικές με τα ιδιοκτησιακά καθεστώτα των ΜΜΕ, τους πολιτικούς τους συσχετισμούς, και τον έλεγχο» (Γιαννακάκη, 2015). Συνεπώς είναι ζήτημα για τον δημοσιογράφο πως περνά στην παρουσίαση της είδησης. Αυτό γεννά έναν γενικό τρόπο παρουσίασης που ευνοεί τα κυρίαρχα στερεότυπα και τη διατήρηση όλων των σχετικών προκατειλημμένων εικόνων που έχουμε για τους πρόσφυγες.

Ο τρόπος που η προκατάληψη στήνεται, σύμφωνα με τη Γιαννακάκη, έχει να κάνει με τη χρήση της γλώσσας και τη μορφή του λόγου που ευνοεί την εθνική προκατάληψη και ξеноφοβία. Βασικό εργαλείο εδώ είναι η αρνητικότητα στην παροχή της είδησης. Για το σκοπό αυτό στα ελληνικά ΜΜΕ δε γίνεται κάποια διάκριση μεταξύ όλων των κοινωνικών ομάδων που έρχονται στη χώρα με βάση κάποιο διεθνές τους στάτους (μετανάστες, πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο κατά κύριο λόγο) ενώ δεν υπάρχει καμία αναφορά σε πιο ευαίσθητες κατηγορίες, όπως είναι οι ανέφικτοι επιστροφείς, οι κλιματικοί μετανάστες, οι πρόσφυγες λόγω σεξουαλικής ταυτότητας.

Συνεπώς η παραπάνω λογική εύκολα οδηγεί στην παρουσίαση της εικόνας του πρόσφυγα ως πρόβλημα. Κύριαρχη είναι η αφήγηση ότι οι πρόσφυγες έρχονται να απειλήσουν τους ήδη περιορισμένους πόρους του κράτους και να στερήσουν από τον πληθυσμό (τον εθνικό πληθυσμό) στοιχειώδη πράγματα, όπως είναι η πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Εδώ έχει σημασία να τονίσουμε ότι για τη Γιαννακάκη υπάρχει ένα στερεότυπο που χρησιμοποιούν πολύ συχνά τα ελληνικά ΜΜΕ: Αυτό του πλούσιου επενδυτή ως του μόνου καλοδεχόμενου ξένου. Σύμφωνα πάντα με τη Γιαννακάκη (2015): «η ουσία του στερεότυπου αναλλοίωτη, η έκφραση αλλάζει: ο θείος από την Αμερική έχει γίνει σήμερα ο Καταριανός επενδυτής».

Εκτός όμως από την παρουσίαση του πρόσφυγα ως προβλήματος υπάρχει και η θετική παρουσίαση της προσφυγικής κρίσης. Αυτή σχετίζεται με τη φιλανθρωπία των κατοίκων αλλά και την αναποτελεσματικότητα των τοπικών αρχών. Εδώ η Γιαννακάκη είναι σαφής, πώς ένας τέτοιος τρόπος παρουσίασης στην ουσία αναπαράγει (αλλά και επιτείνει ειδικά) την εικόνα του προβλήματος.

Τελικά, η έρευνα κλείνει με το ότι βασικός τρόπος πλαισίωσης των σχετικών ειδήσεων στα ελληνικά ΜΜΕ είναι μια προσωποποιημένη, έντονα δραματοποιημένη και συγκινησιακή πλαισίωση που κεντράρει στο ανθρώπινο δράμα. Δε γίνεται καμία αναφορά στο ποιες είναι οι συνολικές επιπτώσεις της προσφυγικής κρίσης καθώς και οι διεθνείς διαστάσεις που έχει το ζήτημα, καθώς επικεντρώνεται η παρουσίαση των ειδήσεων στην ελληνική όψη του ζητήματος και όχι στη διεθνή του διάσταση.

4.4.2. Η έρευνα της Ch. Vasilaki

Η συγκεκριμένη έρευνα έχει τη μικρότερη άμεση συνάφεια με το δικό μας αντικείμενο έρευνας και τα αντίστοιχα ερευνητικά ερωτήματα. Επικεντρώνεται στην ελευθερία του τύπου που υπάρχει αυτό το διάστημα στην Ελλάδα, ώστε να καλυφθεί το ρεπορτάζ σχετικά με την προσφυγική κρίση. Εντούτοις θεωρούμε ότι αποτελεί μια κρίσιμη διασύνδεση ανάμεσα στην απαραίτητη ελευθερία τύπου -και άρα δράσης των δημοσιογράφων- με τα αποτελέσματα των δημοσιεύσεων και τον τρόπο περιγραφής των ειδήσεων.

Η Vasilaki αναπτύσσει, με βάση το παρατηρητήριο καταγραφής περιστατικών περιστολής της ελευθερίας του Τύπου, την εξής θεωρία. Ότι η αμφιλεγόμενη συμφωνία μεταξύ της ΕΕ και της Τουρκίας για την αναχαίτιση της εισροής των μεταναστών και προσφύγων προς τα ελληνικά νησιά αναγκάζει τις ελληνικές αρχές να αγωνίζονται για δύο πράγματα. Αφενός για να τηρήσουν τις δεσμεύσεις τους προς τους εταίρους τους στην ΕΕ και ταυτόχρονα να προστατευθούν από την αρνητική κάλυψη. Η αρνητική κάλυψη υπάρχει γιατί, παρά την αρχική αποδοκιμασία της κυβέρνησης, οι περισσότερες από τις πρώτες εγκαταστάσεις υποδοχής (τα περίφημα hot spots στα νησιά) έχουν μετατραπεί σε υπερπλήρη κλειστά κέντρα κράτησης, στα οποία οι συνθήκες είναι πολύ κακές. Οι πιο εμφαντικές περιπτώσεις περιορισμού της ελευθερίας του Τύπου ήταν ενώ οι ελληνικές αρχές ξεκίνησαν την εκκένωση της περιοχής της Ειδομένης, στα σύνορα με την πΓΔΜ, όπου

είχε στηθεί μια αυτοσχέδια δομή (τύπου camp). Η επιχείρηση αυτή έλαβε χώρα τον Μάιο του 2016.

4.4.3. Η έρευνα της Μ.Κωστάλα

Η έρευνα της Μ.Κωστάλα δεν εμφανίζει μεγάλο βαθμό συνάφειας με τα δικά μας ερωτήματα, καθώς στόχευε εξ αρχής στο «να διερευνηθεί κατά πόσο το προσφυγικό ζήτημα χρησιμοποιήθηκε ως προεκλογικό πεδίο αντιπαράθεσης στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015, η εστίαση και ο προσανατολισμός του ζητήματος, εθνικός ή ευρωπαϊκός, καθώς και η πολιτική διάσταση που του αποδίδεται. Για το λόγο αυτό εστιαστήκαμε σε πέντε εφημερίδες που ο συνδυασμός του πολιτικού τους προσανατολισμού και των κυκλοφοριακών μεγεθών παρουσίαζε, κατά την άποψή μας, μεγαλύτερο ενδιαφέρον στο χώρο του Τύπου» (Κωστάλα, 2016).

Εντούτοις η έρευνα χρησιμοποίησε πολλά από τα αντίστοιχα εργαλεία ανάλυσης και θεωρίας στα οποία βασίζουμε και εμείς τη δική μας ανάλυση, ενώ –και εξαιτίας της στόχευσης της έρευνας– θεωρούμε σημαντικό ότι προσπάθησε να καταγράψει την ιδεολογική κάλυψη του προσφυγικού ζητήματος, συμπεριλαμβάνοντας στην έρευνα εφημερίδες ποικίλων πολιτικών κατευθύνσεων. Τα ερευνητικά ερωτήματα κωδικοποιήθηκαν αρκετά γύρω από διάφορες κατηγορίες πλαισίωσης («συγκρουσιακή», «διαπραγμάτευσης», «συναινετική πλαισίωση») προσπαθώντας να απαντήσουν στο πώς αποδίδεται ο τρόπος που διαχειρίζεται η κυβέρνηση το προσφυγικό ζήτημα. Έτσι θεωρούμε λογική τη θεματική ανάλυση με βάση την ορατότητα και την πλαισίωση του θέματος. Ένα σημαντικό στοιχείο ανάλυσης της έρευνας είναι η κατασκευή «ομογενών αλλά και αλληλοαποκλειόμενων ενοτήτων –αμοιβαίως εξαιρετέες– όπως λόγου χάρη στη διερεύνηση των πλαισιώσεων αναφορικά με τη πολιτική διάσταση των ειδήσεων/δημοσιευμάτων» (Κωστάλα, 2016).

Τα αποτελέσματα της έρευνας είναι σημαντικά και μπορούμε να αξιολογήσουμε αρκετά στοιχεία, εξάγοντάς τα ως παρεπόμενα της αρχικής έρευνας, που θα μας βοηθήσουν περαιτέρω στην ανάπτυξη δικών μας συμπερασμάτων. Πρώτα και κύρια, έχει σημασία που βλέπουμε ότι η δημοσιογραφική κάλυψη των εφημερίδων που στηρίζουν τις κυβερνητικές επιλογές για το προσφυγικό μιλούν κυρίως στο πλαίσιο μιας συγκρουσιακής εικόνας ως προς τους χειρισμούς της ελληνικής κυβέρνησης για την προσφυγική και μεταναστευτική κρίση και αυτό εμφανίζεται πιο συχνά στο «Ριζοσπάστη», που αποτελεί και

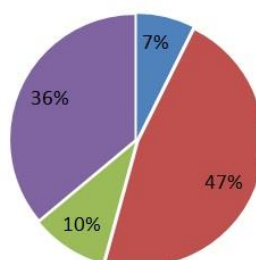
έναν ισχυρό ιδεολογικό και πολιτικό «αντίπαλο» της κυβέρνησης. Έχει επίσης μεγάλη σημασία, ότι ανεξάρτητα από το που ανήκει πολιτικά η κάθε εφημερίδα, χρησιμοποιείται κυρίως η λογική της επεισοδιακής πλαισίωσης σε ποσοστό 72,1% ενώ η θεματολογική πλαισίωση χρησιμοποιείται σε ποσοστό 27,9% (Κωστάλα, 2016).

Το ερώτημα σχετικά με το ποια είναι η κύρια εστίαση των δημοσιευμάτων, επιβεβαιώνει όχι μόνο αντίστοιχες ευρωπαϊκές έρευνες αλλά και την έρευνα της Γιαννακάκη. Όντως, τα περισσότερα δημοσιεύματα εστιάζουν στο ανθρώπινο ενδιαφέρον όσο και στην απόδοση αιτιών. Είναι περίπου αυτονόητο το εύρημα της έρευνας ότι οι εφημερίδες που στηρίζουν τις κυβερνητικές επιλογές θα παρουσίαζαν μια περισσότερο ανθρωπιστική προσέγγιση των σχετικών ειδήσεων, ενώ οι τίτλοι τους εμπεριέχουν έννοιες όπως το δράμα και ο πόνος των προσφύγων. Κυρίαρχη είναι η εικόνα των προσωπικών ιστοριών, του ατομικού-οικογενειακού δράματος. Ειδικότερα, όμως, έχει σημασία ότι για το 47% των δημοσιευμάτων της σχετικής έρευνας η προσφυγική κρίση δεν είναι ένα ελληνικό ζήτημα. Τουναντίον, η προσφυγική κρίση αποτελεί ευρωπαϊκό ζήτημα για την πλειοψηφία των εφημερίδων, ενώ αντίστοιχα η ευθύνη για τον χειρισμό του προσφυγικού ζητήματος βαρύνει την κυβέρνηση αλλά και τους θεσμούς της Ε.Ε. Ειδικά, για το τελευταίο σημείο, το που θα πέσει το βάρος της ευθύνης συνήθως σχετίζεται με τον προσανατολισμό της εφημερίδας (φιλοκυβερνητική-αντιπολιτευτική). Η πλαισίωση εδώ είναι συγκεκριμένη: Η Ε.Ε είναι αυτή που έχει το ρόλο της «εγγυήτριας δύναμης» και μια χώρα όπως η Ελλάδα δεν μπορεί να υποκαταστήσει αυτό το ρόλο. Οι πιο φιλοκυβερνητικές εφημερίδες εστιάζουν στην έλλειψη κονδυλίων, την ανάγκη αύξησης της χρηματοδότησης και την αναγκαιότητα υιοθέτησης κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής για τους πρόσφυγες από τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι αντιπολιτευτικές εφημερίδες θεωρούν ότι το ζήτημα εκταμίευσης των κονδυλίων της ΕΕ.

και της έκτακτης χρηματοδότησης για το προσφυγικό είναι ζήτημα κυρίως κακής διαχείρισης και αδυναμίας της κυβέρνησης παρά της Ε.Ε. (Κωστάλα,

Προσανατολισμός δημοσιευμάτων στο σύνολο του δείγματος

■ Εκλογικός προσανατολισμός ■ Ευρωπαϊκό ζήτημα
■ Ζήτημα διαχείρισης Υπουργού ■ Ζήτημα συνολικής διακυβέρνησης

1 Προσανατολισμός δημοσιευμάτων (πηγή: Κωστάλα, 2016)

2016).

Αυτή η διάκριση που είδαμε μόλις, έρχεται να προστεθεί σε μια γενικότερη πλαισίωση φόβου και ανασφάλειας που προβάλλουν ειδικά οι αντιπολιτευόμενες εφημερίδες, αν και οι τονισμοί τους μπορεί σε επιμέρους σημεία να διαφέρουν. Εδώ έχει σημασία να δούμε ότι η εν λόγω έρευνα βρίσκει μεν ότι «οι εφημερίδες οι οποίες στηρίζουν την κυβερνητική γραμμή υιοθέτησαν τον «θετικό τρόπο παρουσίασης» και ενώ εξαρχής, για το ζήτημα, έγινε προσπάθεια να τονιστεί ως ευρωπαϊκό, η αδυναμία συντονισμού δεν απέτρεψε στις φιλοκυβερνητικές εφημερίδες από το να κάνουν χρήση πλαισίων όπως «βουλιάζουν τα νησιά» που έχουν ξεκάθαρα αρνητικό νόημα (Κωστάλα, 2016).

Τα τελικά συμπεράσματα της έρευνας είναι ότι μιλάμε για ένα ζήτημα που προσεγγίζεται κυρίως ως ευρωπαϊκό, είτε αυτό αφορά τις φιλοκυβερνητικές εφημερίδες που υπερτονίζουν την αδράνεια της Ε.Ε, είτε αφορούν τις αντιπολιτευτικές που τονίζουν περισσότερο την αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης. Ειδικότερα για τη συγκεκριμένη έρευνα καταλήχθηκε, ότι η προσφυγική κρίση δεν χρησιμοποιήθηκε ως πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των κόμματος κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου (Κωστάλα, 2016).

Ένα επιπλέον στοιχείο που αξίζει να κρατήσουμε είναι ότι η επικέντρωση στην προσωπική ιστορία των προσφύγων όπως αυτή τείνει να παρουσιάζεται, μέσα από την περιπτωσιολογική πλαισίωση, στην ουσία βοηθάει περισσότερο να εστιάζουμε στο άτομο παρά στο βαθύτερο πρόβλημα που είναι οι αιτίες που γεννούν την περίπτωσή του (για παράδειγμα τις αιτίες του εμφυλίου στη Συρία). Το πρόβλημα λοιπόν για τα ελληνικά ΜΜΕ είναι ότι αποφεύγουν να εντάσσουν την προσφυγική κρίση σε ένα πλαίσιο που τη θέλει να είναι δημόσιο ζήτημα προς συζήτηση και άρα να ορίζεται σαν αποτέλεσμα μιας ευρύτερης πολιτικής συγκυρίας, γεωπολιτικών και στρατηγικών επιλογών κοκ. Είναι σπάνια λοιπόν η θεματική πλαισίωση. Το επιπλέον ζήτημα με την περιπτωσιολογική πλαισίωση είναι ότι η έννοια της περίπτωσης (ακόμα και η ίδια η περίπτωση) μπορεί να χρησιμοποιηθεί με διαφορετική στόχευση. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της έρευνας «*Η Αυγή* έκανε χρήση της περιπτωσιολογικής πλαισίωσης παραθέτοντας κυρίως δημοσιεύματα ανθρώπινου ενδιαφέροντος ενώ η *Καθημερινή* έκανε χρήση της ίδιας πλαισίωσης για να στηλιτεύσει τους χειρισμούς σχετικά με συγκεκριμένα θέματα που αφορούν στην καταγραφή ταυτοποίηση προσφύγων» (Κωστάλα, 2016). Συνολικά, το συμπέρασμα των ερευνητών είναι η μεγάλη σημασία που έχει ο πολιτικός ρόλος και προσανατολισμός της εκάστοτε

εφημερίδας για τη χρήση των εργαλείων ανάλυσης και παρουσίασης των συγκεκριμένων ειδήσεων.

4.4.4. Η έρευνα των Fotopoulos και Kaimaklioti

Η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε το 2016 και έχει ως στόχο να διερευνήσει τους τρόπους με τους οποίους η προσφυγική κρίση έχει καλυφθεί από τα ΜΜΕ συγκριτικά στη Γερμανία, την Ελλάδα και το Ηνωμένο Βασίλειο. Πιο συγκεκριμένα, ο σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι να προσδιοριστεί ο τρόπος με τον οποίο οι εφημερίδες του δείγματος απεικονίζουν τους μετανάστες και τους πρόσφυγες και πως παρέχουν όλα εκείνα τα στοιχεία στους δημοσιογράφους τους που καλύπτουν τα σχετικά θέματα, ώστε να έχουν μια προκατασκευασμένη ανάλυση για το προσφυγικό ζήτημα.

Η έρευνα αυτή είναι αρκετά σημαντική, ειδικά στο επίπεδο της μεθοδολογίας. Είναι η μόνη έρευνα που κάνει χρήση των σύγχρονων εργαλείων εφαρμοσμένης γλωσσολογίας (μέθοδος Corpus Linguistics) και της ανάλυσης λόγου ταυτόχρονα. Αυτός ο συνδυασμός των μεθοδολογιών λειτούργησε ως εξής. Αρχικά οι ερευνητές εξέτασαν με λεπτομέρεια διάφορες διατυπώσεις στα εξεταζόμενα άρθρα και έκαναν μια απαρίθμηση διάφορων λέξεων που εμφανίζονται είτε πριν είτε μετά από *συγκεκριμένες λέξεις-κλειδιά*. Οι λέξεις-κλειδιά είναι migrants, immigrants, refugees και asylum seekers. Ο τελικός σκοπός είναι να βρεθούν διασυνδέσεις και μοτίβα επαναλαμβανόμενων λέξεων που ορίζουν ένα πλαίσιο (Fotopoulos and Kaimaklioti, 2016). Εντυπωσιακό είναι ότι αυτή η διεργασία έγινε παράλληλα για 6 εφημερίδες (2 από κάθε χώρα) και για συνολικά 1340 άρθρα που δημοσιεύτηκαν από τις 20 Μαρτίου έως τις 30 Μαΐου 2016.

Όσον αφορά τα ευρήματα της έρευνας, αυτά έρχονται να επιβεβαιώσουν προηγούμενες έρευνες που έχουμε παραθέσει. Πρώτα και κύρια, η πιο βασική λέξη που συγκαταλέγεται στην πλειοψηφία των προς εξέταση άρθρων στις ελληνικές περιπτώσεις είναι ένας αριθμός και όχι λέξη. Πράγματι στο 62,9% των άρθρων που εξέτασαν οι Fotopoulos και Kaimaklioti (2016) για την Ελλάδα, η πιο κοινή λέξη είναι ο αριθμός που προσδιορίζει τον αριθμό των μεταναστών / προσφύγων / αιτούντων άσυλο που αντίστοιχα φθάνουν / πρέπει να απελαθούν / που επαναπατρίζονται από ή προς την Ελλάδα, την Τουρκία και την Ιταλία. Αυτό μάλλον υπογραμμίζει το γεγονός ότι τα άρθρα του συγκεκριμένου δείγματος επικεντρώνονται περισσότερο σε μια ποσοτική λογική παρουσίασης των μεταναστευτικών ροών. Αυτό το εύρημα ταιριάζει εξίσου και με το

εύρημα ότι η δεύτερη πιο κοινή λέξη στα ελληνικά άρθρα (10%) είναι η λέξη «διαχείριση» (βλ. πίνακα 2). Στο πλαίσιο αυτό βλέπουμε ότι τέμνεται η συγκεκριμένη έρευνα με τα αποτελέσματα της έρευνας της Μ.Κωστάλα (2016) στην οποία παρουσιάζεται το προσφυγικό ζήτημα γενικά στον ελληνικό Τύπο ως ζήτημα διευθέτησης και αδυναμιών διαχείρισης, είτε από τη σκοπιά της φιλοκυβερνητικής –θετικής- στάσης που ρίχνει το βάρος στην Ε.Ε, είτε από τη σκοπιά της αντιπολίτευσης που ρίχνει το βάρος στις κυβερνητικές ανεπάρκειες. Ειδικότερα –μια και δεν αναφερθήκαμε σε αυτό νωρίτερα- επειδή οι επιλεγόμενες εφημερίδες στην έρευνα των Fotopoulos και Kaimaklioti είναι Η Καθημερινή και Το Βήμα, τα ευρήματά τους σε σχέση με τη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης συμπίπτουν εντελώς με τα αντίστοιχα συγκεκριμένα ευρήματα για τις ίδιες εφημερίδες στην έρευνα της Μ.Κωστάλα.

Greece	%	Germany	%	UK	%
Reference to a number	62.9	Reference to a number	36.1	Reference to a number	71
Management	10	Syrians	6.3	Child	21.5
Hotspots	7.7	Many	5.4	Syrian	20
Transport	7	Number	4.4	Anti-	14
Number	6.4	Repatriation (forced)	4.3	Illegal	10
Arrival(s)	5.8	Registered ('anerkannte')	3.2	Stranded	6
UN	5.5	Accommodation	3	Irregular	6
Treatment	4.5	Young	2.8	Economic	5.5
Turkey	3.5	Minors—children	2.8	Deport	5
Syrian(s)	3.5	Registration ('Aufnahme')	2.6	Unaccompanied	5
Camp	3.1	Fewer	2.5	EU	5
Illegal/Irregular	3.1	Distribution	2.3	Pro-	5
Refoulement	2.5	Integration	2.1	Incoming/inward	4
Movement	2.5	Incoming	2.1	Reject/rejected	4
To host/hosting	2.5	Other	1.8	Welcome	3.5
Trapped	2.2	Against	1.7	Border	3
Flows	2.2	Influx	1.6	Group of	3
To reside/residence	2.2	Those who have entered ('Eingereisten')	1.6	Short-term	3
Return(s)	1.9	Civil war ('Bürgerkriegs')	1.4	Uncontrolled	3
Trafficking	1.9	Migration	1.3	Flow	3
Right(s)	1.9	Illegal	1.2	Inciting	3
Registration	1.9	Plenty	1	Cut	3
Relocation	1.9	Handling	0.9	Against	2
Administrative authority	1.9	To supply	0.9	Mass	2
To integrate	1.6	Group	0.8	Wave of	2
Conditions	1.6	Turkey	0.8	Europe's	2
Agreement	1.6	Total number	0.8	Deter	2
Greece	1.6	Balkan route	0.8	Long-term	2
Weight	1.6	Hundreds of thousands	0.8	Afghan	2
Protection	1.6	Muslim(s)	0.5	Women	2
-	-	To arrive	0.5	Plight	2
-	-	To return/to take back	0.5	Handle	2

20ι 30 πιο συχνές λέξεις που συνεγκαθίστανται με τις λέξεις-κλειδιά (πηγή: Fotopoulos and Kaimaklioti, 2016)

Συνεπώς τα παραπάνω ευρήματα έρχονται να προστεθούν σε μια πιο σύνθετη αλλά αρνητικά τονισμένη παρουσίαση της εικόνας των προσφύγων. Όπως εξηγούν, για παράδειγμα, οι Fotopoulos και Kaimaklioti (2016) η λέξη hotspots που παρουσιάζεται μόνο στις ελληνικές περιπτώσεις με μια σχετική συχνότητα (7,7% του δείγματος) και συνδέεται συνήθως με μια περιγραφή των κακών συνθηκών ζωής που έχουν οι πρόσφυγες-μετανάστες εκεί, αλλά παράλληλα συνδέεται και με μια σειρά ζητημάτων που θεωρούνται προβλήματα για τη χώρα, όπως είναι η «μεγάλη συσσώρευση των προσφύγων στην Ελλάδα», τα προβλήματα που παρουσιάζονται αναμεταξύ των προσφύγων στα hotspots. Σημαντική επίσης θέση κατέχει η εικόνα των γυναικόπαιδων ή των μονογονεϊκών οικογενειών που θεωρούνται ότι αφήνονται απροστάτευτα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Παρουσίαση αποτελεσμάτων

Η συνολική έρευνά μας απέφερε μια σειρά από άρθρα σε websites τα οποία αναλύθηκαν χωρίς τη βοήθεια κάποιου λογισμικού στατιστικής, καθώς δεν θελήσαμε να δούμε καθόλου την ποσοτική πλευρά του ζητήματος, όπως διάφορες άλλες συναφείς έρευνες έχουν κάνει. Αντίθετα εξαρχής επιμείναμε στην ποιοτική ανάλυση των χαρακτηριστικών παρουσίασης των ειδήσεων και των σχετικών εικόνων και πλαισίων. Εντούτοις το υλικό μας θεωρούμε ότι είναι επαρκές και σχετικά ισότιμα διασπαρμένο στα χρονικά διαστήματα που επιλέξαμε. Ειδικότερα έχουμε για τις ιστοσελίδες τα εξής:

- 1) www.iefimerida.gr σύνολο 88 άρθρα
- 2) www.zougla.gr σύνολο 92 άρθρα
- 3) www.protothema.gr σύνολο 142 άρθρα
- 4) www.makeleio.gr σύνολο 53 άρθρα
- 5) www.newsit.gr σύνολο 122 άρθρα

Δεν έχουμε εξηγήσει με τεκμήρια γιατί υπάρχει τέτοια υπερκάλυψη του θέματος της προσφυγικής κρίσης από το Πρώτο Θέμα σε σχέση με το makeleio.gr ή ακόμα και με το zougla.gr. Κάτι τέτοιο υπερβαίνει τους σκοπούς της παρούσας εργασίας. Εκτίμησή μας είναι, ωστόσο, ότι σχετίζεται με έναν συνολικότερο προσανατολισμό του εκάστοτε μέσου ως προς το κοινό του, την κεντρική γραμμή που έχει κοκ.

5.1. Αποτελέσματα από το iefimerida.gr

Το iefimerida.gr την πρώτη εβδομάδα του Μαρτίου, έχει κυρίως εστιάσει στα εξής θέματα. **Πρώτο ο αριθμός των προσφύγων.** Είναι βασικό στοιχείο σε κάθε άρθρο που αναρτάται, η συζήτηση γύρω από το πόσοι πρόσφυγες φτάνουν στην Ελλάδα και πόσοι είναι στα νησιά, πόσο ανοίγουν ή κλείνουν οι μεταναστευτικές ροές. Ο αριθμός των προσφύγων συνδέεται με το δεύτερο θέμα που είναι **οι κινήσεις της κυβέρνησης και των σχετικών φορέων για την προσφυγική κρίση.** Εδώ έχουμε μια παρουσίαση τόσο των δομών που ήδη υπάρχουν (τα πρώτα hot spots) και όσα μέλλονται να γίνουν, καθώς και όσα διαφορετικά έχουν αποφασιστεί από Δήμους-Περιφέρειες και την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες.

Η δεύτερη εβδομάδα του Μαρτίου περιλαμβάνει το θέμα πάλι του αριθμού των προσφύγων και ουσιαστικά συνεχίζει στο μοτίβο ότι πολλαπλασιάζονται οι αφίξεις των προσφύγων, ενώ πλέον υπάρχει ανταπόκριση από την Ειδομένη και τα άλλα camps της ηπειρωτικής Ελλάδας. Το θέμα του αριθμού των προσφύγων αυτή την εβδομάδα παρουσιάζεται λίγο διαφορετικά, με μια πλαισίωση που τονίζει ιδιαίτερα τα στοιχεία, όπως αυτά εκδίδονται από τη Γραμματεία Μεταναστευτικής Πολιτικής. Στο τέλος της εβδομάδας, κάνει την εμφάνισή του και το πρώτο αμιγώς αρνητικό ρεπορτάζ με τίτλο «Κρούσμα ηπατίτιδας Α στην Ειδομένη – Πρόσφυγες πιάστηκαν στα χέρια για ένα ζευγάρι παπούτσια», ενώ ο υπέρτιτλος του άρθρου γράφει «ΑΠΕΡΓΙΑ ΠΕΙΝΑΣ ΑΠΟ 44ΧΡΟΝΟ ΣΥΡΟ».

Η τρίτη εβδομάδα του Μαρτίου έχει τρία θέματα. Το πρώτο είναι η παρουσία της Αντζελίνα Τζολί, η οποία είχε πραγματοποιήσει επίσκεψη στη χώρα μας στις 16 Μαρτίου. Εδώ η εικόνα και ο συνδυασμός παρουσίασης του θέματος είναι εντυπωσιακός. Το άρθρο στέκεται κυρίως στο ότι ένας πρόσφυγας μπόρεσε και φωτογραφήθηκε μέσω του κινητού του με την Αντζελίνα Τζολί και γενικά η όλη πλαισίωση του άρθρου κινείται σε γνωστά στερεότυπα και εικόνες. Σταχυολογώντας, η «φιλόνηρωτη βασίλισσα», «ο ένας τυχερός που του συνέβη το απρόοπτο» κοκ.

Το δεύτερο θέμα παραμένει η ποσοτική-λογιστική προσέγγιση της προσφυγικής κρίσης και αυτό συνδέεται αυτή τη φορά με το τρίτο θέμα που είναι η **συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας** για το προσφυγικό, η οποία υπογράφηκε στις 18 Μάρτη. Η Συμφωνία είναι ένα θέμα που για το iefimerida.gr αναπτύσσεται μόνο πάνω σε ένα συγκεκριμένο έδαφος, αυτό της αναγκαίας αποσυμφόρησης της Ελλάδας από τον προσφυγικό πληθυσμό που έχει συγκεντρωθεί στη χώρα μας.

Ο Μάρτιος κλείνει με μια σειρά από ειδήσεις που παρουσιάζονται με ένα εντελώς άλλο τρόπο. Η τελευταία εβδομάδα εστιάζει στον αριθμό των προσφύγων, τον οποίο συνδέει με τη δημιουργία δύο **αυτοσχέδιων camps, στον Πειραιά** και την πλατεία Αριστοτέλους. Η κυρίαρχη αφήγηση εδώ είναι ότι οι πρόσφυγες πλέον θα εγκαθίστανται σε εντελώς ακατάλληλα σημεία έξω από τα επιτρεπόμενα (camps, hot spots) και ως εκ τούτου θα είναι απειλή. Η εικόνα της απειλής τονίζεται με μια σειρά ειδήσεων για **αρρώστους ή για βίαιους καυγάδες μεταξύ προσφύγων**. Η παρουσίαση πλέον φεύγει από την «περιγραφή της κατάστασης» (θεματική πλαισίωση) και εστιάζει σε περιπτώσεις που σκοπό έχουν να αναδείξουν τα όρια και τις αντιφάσεις της κατάστασης.

Ο Απρίλιος ξεκινά με το θέμα που διαπερνά όλη την πρώτη εβδομάδα του και είναι **ο Πειραιάς και το αυτοσχέδιο camp** εκεί. Είναι επαναλαμβανόμενα τα δημοσιεύματα που

εστιάζουν στον Πειραιά ως αυτοσχέδιο camp, ως κίνηση που δίνει τη χειρότερη δυνατή λύση στην προσφυγική κρίση. Υπάρχει ένα μεμονωμένο θέμα που είναι οι δηλώσεις του κυβερνητικού στελέχους Δ. Μάρδα για «**πλούσιους επενδυτές μεταξύ των προσφύγων**». Εδώ έχουμε την ανάπτυξη μιας ιδιαίτερης πλαισίωσης που περιλαμβάνει μια σειρά από στερεότυπα (εξωτερικό και επενδύσεις στην Ελλάδα, καθυστέρηση ανάπτυξης της χώρας λόγω προσφύγων κοκ) αλλά κυρίως έχουμε αλλαγή υποδείγματος όσον αφορά το πώς παρουσιάζεται η είδηση που πλέον τείνει όλο και περισσότερο στην παρουσίαση ατομικών στάσεων και συμπεριφορών ανάμεσα στους πρόσφυγες. Σημαντικό στοιχείο, που τονίζει αυτή την αλλαγή από πλευράς παρουσίασης της είδησης, είναι οι αυξανόμενες ειδήσεις από τον Πειραιά («αυτοσχέδιο τζαμί έφτιαξαν οι πρόσφυγες στον Πειραιά» κοκ) που προσπαθούν να τονίσουν μερικές διαφορές ανάμεσα σε Αφγανούς και Σύριους πρόσφυγες και με τους δεύτερους να υπονοείται ότι είναι αξιότεροι, περισσότερο πειθήνιοι και λιγότερο ταραχοποιοί.

Η δεύτερη εβδομάδα του Απριλίου θεματικά εστιάζει στην **κατάσταση των προσφύγων στην περιφέρεια**. Δηλαδή αναπτύσσονται μια σειρά ρεπορτάζ από διάφορες περιοχές εκτός Αθήνας (Ιωάννινα, Ειδομένη κλπ) που σκοπό έχουν να δείξουν την ευρύτερη διάσταση των «προβλημάτων που δημιουργούν οι πρόσφυγες» με την παρουσία τους. Για να τονιστεί αυτό το πλαίσιο συνεχίζουμε και έχουμε κυρίως αναφορά στον πληθυσμό των προσφύγων και τις μεταβολές του. Ειδική μνεία πρέπει να γίνει για τις διάφορες επιθετικές συμπεριφορές των προσφύγων οι οποίες παρουσιάζονται ξεκομμένες από τις συνθήκες διαβίωσής τους ή και περίπου ως ανεξήγητες, ενώ δίνεται βάρος στην ίδια την πράξη (λχ. «ήρθαν στα χέρια με στρατιώτες πρόσφυγες στον Κατσικά», «έκρυθμη η κατάσταση»).

Η τρίτη εβδομάδα του Απριλίου σφραγίζεται από την **επίσκεψη του Πάπα Φραγκίσκου** στη Μυτιλήνη. Υπάρχουν ειδήσεις που επικεντρώνουν στον Πάπα αλλά και ειδήσεις που επικεντρώνουν στους 12 πρόσφυγες που πήρε μαζί του φεύγοντας. Εκτός του Πάπα και τις επίσκεψής του, παραμένει η καθιερωμένη είδηση για τον αριθμό των προσφύγων στην Ελλάδα με βάση τα στοιχεία του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής. Επίσης συνεχίζουν να εμφανίζονται ειδήσεις για βίαιες ενέργειες προσφύγων –κυρίως μεταξύ τους- που βρίσκονται στα κέντρα κράτησης σε όλη την Ελλάδα. Χαρακτηριστικό είναι το εισαγωγικό κείμενο στη σχετική είδηση: «Εκτός ελέγχου εξακολουθεί να είναι η κατάσταση με τους πρόσφυγες σε όλη τη χώρα. Μια 17χρονη στο Ελληνικό πέθανε, ενώ νέα μαχαιρώματα μεταξύ προσφύγων σημειώθηκαν στο Κιλκίς». Είναι πολύ σημαντικό να ειπωθεί εδώ, ότι συνεχίζει η είδηση για τις βίαιες πράξεις των προσφύγων να αποσυνδέεται από τις συνθήκες διαβίωσής τους και ουδετεροποιείται ως γενική εγκληματική πράξη.

Η τελευταία εβδομάδα του Απριλίου κυριαρχείται από την **επίσκεψη της Βασίλισσας Ράνια της Ιορδανίας**. Εδώ έχουμε μια ανάλογη παρουσίαση με αυτή του Πάπα, όμως αυτή τη φορά η είδηση χρωματίζεται περισσότερο με το πλαίσιο της «celebrity», όπου το διάσημο πρόσωπο διαθέτει και μια αντίστοιχα ιδιαίτερα χαρισματική προσωπικότητα κοκ. Υπάρχει θετικό πρόσημο για την ίδια, το κύριο χαρακτηριστικό που της αποδίδεται είναι η εξωτερική εμφάνιση και μετά η ισχύς, η διαφορετικότητα και τα σχετικά ενδιαφέροντα (δικαιώματα των γυναικών, θέση του Ισλάμ) τα οποία την κάνουν να ξεχωρίζει. Εξαιτίας της επίσκεψης της Βασίλισσας Ράνια για πρώτη φορά βλέπουμε να δίνεται θετική βαρύτητα στον τόπο επίσκεψης –το δημοτικό καταυλισμό Καρά Τεπέ- ο οποίος περιγράφεται ως «πρότυπο και έχει συγκεντρώσει εγκωμιαστικά σχόλια για τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του». Συνεπώς υπάρχει ένα θετικά διαμορφωμένο κλίμα συνολικά το οποίο δεν είναι αποσυνδεδεμένο από το συνολικότερο πλαίσιο της αγαθοεργίας με όρους δημόσιων σημαντικών γυναικών, όπως περιγράφηκε παραπάνω.

Εκτός των παραπάνω, ο Απρίλιος κλείνει με μια παρουσίαση της «**επίθεσης προσφύγων στον Μουζάλα**». Η συγκεκριμένη είδηση είναι έντονα δραματοποιημένη θέλοντας να δείξει ότι υπήρξε μια ένταση κατά την οποία υπήρξε πραγματικός κίνδυνος, ενώ στην πραγματικότητα μιλάμε για μια έντονη διαμαρτυρία, η οποία επίσης αποσυνδέεται από τις συνθήκες κράτησης και συνδέεται κυρίως με τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας και την ενδεχόμενη επαναπροώθηση προσφύγων στην Τουρκία.

Συνολικά για το διάστημα αυτό έχουμε να πούμε πώς γίνεται προσπάθεια να εξισορροπηθεί μια θετική εικόνα για τους πρόσφυγες μέσω της θυματοποίησής τους. Αυτό γίνεται μέσα από μια γενική παρουσίαση ενός πλαισίου που τους θέλει αδύναμους και άξιους προστασίας μεν, από την άλλη δεν μπορεί να μην ξεφύγει από την ανάγκη να παρουσιαστούν οι πρόσφυγες ως απειλή. Αυτό το αντιφατικό δίπολο, εξυπηρετείται από τη μία με την καλλιέργεια θετικού κλίματος και από την άλλη με την τόνωση αντανάκλαστικών στο κοινό που σχετίζονται με το ότι οι πρόσφυγες δεν έχουν κάποιο σαφή λόγο να διαμαρτύρονται, να είναι βίαιοι μεταξύ τους κοκ. Όλες αυτές οι αρνητικές ειδήσεις πλαισιώνονται με ένα διαφορετικό περιβάλλον από αυτό στο οποίο πραγματικά εκτυλίσσονται καθώς είναι βασική συνισταμένη της παρουσιάσής τους, να αποσυνδέεται η διαβίωση των προσφύγων στα hot spots/κέντρα κράτησης/αυτοσχέδια camps με τις αντιδράσεις τους.

Η πρώτη εβδομάδα του Σεπτεμβρίου ξεκινά με ένα εντελώς διαφορετικό κλίμα. Το κεντρικό θέμα των ειδήσεων είναι **οι αναταραχές σε Λέσβο και Χίο**, αυτές συνεχίζουν να

εμφανίζονται ως απόρροια των προσφύγων και όχι συνδεδεμένες με οποιαδήποτε κυβερνητική/θεσμική ευθύνη. Στον επιτονισμό των ταραχών, έρχεται πλέον να προστεθεί το **αρνητικό κλίμα των γηγενών**. Το νέο πλαίσιο στήνεται με διαφορετικά υλικά και αυτή τη φορά ο αριθμός των προσφύγων διογκώνεται για να εξυπηρετήσει την υπόνοια ότι αποτελούν πρόβλημα (λχ. «άγγιξαν ξανά τους 60.000 οι πρόσφυγες και οι μετανάστες σε όλη τη χώρα – πίνακας»), ενώ τα νούμερα τους μήνες Μάρτιο-Απρίλιο, παρουσιάζονταν και μικρότερα και με μεγαλύτερη ακρίβεια. Αυτό το ειδησεογραφικό πλαίσιο με τα νούμερα των προσφύγων, αυτή τη φορά πολύ πιο αρνητικά φορτισμένα, θα είναι η βασική είδηση για όλη τη δεύτερη και τρίτη εβδομάδα του Σεπτεμβρίου. Ενδεικτικοί τίτλοι ειδήσεων: «59694 οι πρόσφυγες και οι μετανάστες σε όλη τη χώρα», «1143 νέοι πρόσφυγες έφτασαν στην Ελλάδα το Σεπτέμβριο», «πάνω από 60.000 οι πρόσφυγες που βρίσκονται στην Ελλάδα». Η πιο έντονη είδηση, που παρουσιάζεται και ιδιαίτερα μελανά, είναι η μεγάλη πυρκαγιά στο κέντρο κράτησης της Μόριας στη Λέσβο, στις 19 Σεπτεμβρίου. Υπάρχει μια αναλυτική περιγραφή γεγονότων αλλά κυρίως καταστροφών («έγινε στάχτες το hot spot»), κατά την οποία οι πρόσφυγες «έκαιγαν ο ένας τις σκηνές του άλλου», ενώ γενικά «οι Αφρικανοί» κινήθηκαν προς την πόλη και αποθαρρύνθηκαν «από την αστυνομία και κατοίκους με άγριες διαθέσεις». Βλέπουμε ότι το σημαντικό αυτό γεγονός όχι μόνο δραματοποιείται, αλλά αποκρύπτονται εντελώς τα αίτια για τα οποία 5.500 πρόσφυγες άρχισαν τις συμπλοκές, με τι αυτό μπορεί να σχετίζεται κοκ. Το ουσιώδες εδώ είναι να παρουσιαστεί η κατάσταση σαν μια εδραιωμένη απειλή για τη Λέσβο.

Η τελευταία εβδομάδα του Σεπτεμβρίου ξεκινά με μια είδηση **που επιτείνει το αίσθημα απειλής και το μονιμοποιεί**. Παρουσιάζεται μια δήλωση της Διεθνούς Αμνηστίας σύμφωνα με την οποία «σε 18 χρόνια θα φύγουν οι πρόσφυγες από την Ελλάδα». Παράλληλα με αυτή την είδηση αναπαράγονται επίσης δηλώσεις του Υπουργού Μεταναστευτικής Πολιτικής κ. Μουζάλα ότι η διαδικασία μετεγκατάστασης θα πάρει πολύ χρόνο καθώς και ειδήσεις που χρεώνουν ολιγωρία στην Ε.Ε με αποτέλεσμα να «εγκλωβίζουν τους πρόσφυγες στο Αιγαίο». Εννοείται ότι δε λείπει η –τετριμμένη- παρουσίαση ειδήσεων συμπλοκών προσφύγων, πάντα ξεκομμένες από τις συνθήκες διαβίωσης, τα αποτελέσματα των πολιτικών επιλογών και διαχείρισης κοκ.

Ο Οκτώβρης συνολικά έχει δυο θεματικούς άξονες. Ο ένας είναι η εισαγωγή κάποιων πρώτων **παιδιών προσφύγων στα σχολεία** της χώρας και ο άλλος είναι οι **συνεχιζόμενες αναταραχές σε Λέσβο και Χίο**. Υπάρχει και ένας τρίτος θεματικός άξονας, οι ειδήσεις σχετικά με την αυξομείωση του πληθυσμού των προσφύγων και τις σχετικές μετακινήσεις προς χώρες της Ε.Ε, προς την ηπειρωτική Ελλάδα αλλά και προς Τουρκία. Είναι

ο μόνιμος θεματικός άξονας που υπάρχει από την αρχή των περιόδων που εξετάζουμε. Αυτή τη φορά σχετίζεται όμως πιο έντονα με μια δραματοποιημένη κατάσταση στη Λέσβο και τη Χίο, κυρίως, που σηκώνουν το βάρος μερικών χιλιάδων προσφύγων. Υπάρχει δηλαδή μια μόνιμη προσπάθεια εμφάνισης τοπικών κοινωνιών σε αποσύνθεση, πιεσμένα κάτω από το βάρος του προσφυγικού πληθυσμού. Η φωτιά στον καταυλισμό ΒΙΑΛ στη Χίο, έχει παρόμοιο τρόπο περιγραφής με την αντίστοιχη της Μόριας, ειδικά το σημείο που οι πρόσφυγες κατά το δημοσιογράφο *υπονοείται* ότι κινούνται απειλητικά προς το κοντινό χωριό και απωθούνται από τους κατοίκους.

5.2. Αποτελέσματα από το zougla.gr

Η πρώτη εβδομάδα του Μαρτίου για το zougla.gr ξεκινά με διάφορες ειδήσεις οι οποίες είναι σε ένα εντελώς θετικό κλίμα και πλαίσιο για τους πρόσφυγες (λχ. «διανομή φαγητού σε πρόσφυγες στην πλατεία Βικτωρίας από τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό» αλλά και «η συγκινητική ευχαριστήρια επιστολή προσφύγων προς τους Τρικαλινούς»). Αυτό το πλαίσιο θετικής εικόνας απέναντι στους **πρόσφυγες που χρήζουν της ευρύτερης βοήθειας της ελληνικής κοινωνίας** είναι βασικός θεματικός άξονας. Για την ενίσχυση αυτής της εικόνας, παρουσιάζονται διάφορες ειδήσεις με διάσημους Έλληνες να δηλώνουν ότι είναι υπέρ των προσφύγων. Με τίτλους όπως ότι τάσσονται «ο Σάκης Ρουβάς κι η Μαριάννα Βαρδινογιάννη υπέρ των προσφύγων» ή και «ο Αρχιεπίσκοπος Ιερώνυμος με την Αποστολή στους πρόσφυγες του Πειραιά» και με αντίστοιχες περιγραφές, γίνεται σαφές ότι η ελληνική κοινωνία πρέπει να δείξει το φιλάνθρωπό της πρόσωπο. Την ίδια ώρα με αυτές τις ειδήσεις είναι σαφές ότι προωθείται κένος δεύτερος θεματικός άξονας, ο ίδιος που συναντάμε και στο iefimerida.gr: **ο πληθυσμός των προσφύγων και η γενικότερη αίσθηση ότι είναι πολλοί για να τους διαχειριστεί το ελληνικό κράτος**. Ενδεικτικά, υπάρχει ένα αδιόριστο νούμερο που περιγράφεται ως «χιλιάδες πρόσφυγες θα εγκλωβιστούν στην Ελλάδα για τρία χρόνια», το οποίο συμπληρώνει την εικόνα του αδιεξόδου με έντονους χαρακτηρισμούς όπως «ξεκίνησε η αποβίβαση νέου κύματος προσφύγων και μεταναστών στο λιμάνι του Πειραιά».

Ο παραπάνω θεματικός άξονας συμπληρώνεται από ένα επιπλέον θέμα: **τις έντονες αντιδράσεις των γηγενών**. Ο συγκεκριμένος θεματικός άξονας μάλιστα εμφανίζεται με *σχέση αιτίου – αιτιατού με τον προηγούμενο*, είτε πρόκειται για εξόφθαλμα παράλογες αντιδράσεις de facto καταδικαστέες, («Πέλα: πέταξαν γουρουνοκεφαλές σε στρατόπεδο για

πρόσφυγες»), είτε σε ηπιότερες οι οποίες μπορούν να είναι τμήμα της δημόσιας συζήτησης («κάτοικοι Νέας Φιλοθέης και Τουρκοβουνίων προσφεύγουν στο ΣΤΕ για την εγκατάσταση μεταναστών στο Αττικό Άλσος»).

Η δεύτερη εβδομάδα του Μαρτίου πάλι συγκροτείται πάνω σε δύο κύριους και αντιφατικούς θεματικούς άξονες. Ο πρώτος είναι μια θετική προσέγγιση απέναντι στους πρόσφυγες με ένα μοτίβο που από τη μία προτάσσει τις **σκληρές συνθήκες ζωής** και από την άλλη δείχνει κοντά στη λογική που είδαμε και στη μελέτη του Gale (2004) για το **«ανθρώπινο πρόσωπο»**. Χαρακτηριστικός είναι ο τίτλος και η περιγραφή που συνοδεύει τη γέννηση ενός μωρού στην Ειδομένη («Το θαύμα της ζωής στα λασπόνερα της Ειδομένης»). Αντίστοιχα με αυτή τη θετική εικόνα, παρουσιάζονται και οι Έλληνες ως φιλόξενοι και ανοιχτοί. Για το σκοπό αυτό επιλέγεται μια θετική προσωπική ιστορία (λχ «Ειδομένη: Ζευγάρι ηλικιωμένων φιλοξενεί πρόσφυγες») η οποία λίγες μέρες μετά έρχεται σε αντιπαράθεση με μια άλλη αρνητικά σχολιασμένη προσωπική ιστορία-είδηση (λχ. «Νότης Σφακιανάκης: Οι πρόσφυγες έρχονται με πορτοφόλια γεμάτα πεντακοσάευρα»). Για την περαιτέρω ενίσχυση του παραπάνω πλαισίου διαπερνά το σώμα των ειδήσεων και ένας θεματικός άξονας δομημένος πιο πολύ με τη λογική της θεματικής πλαισίωσης, παρά της επεισοδιακής όπως συνέβαινε στις προηγούμενες ειδήσεις. Γίνεται λοιπόν το απαραίτητο zoom-out και το κάδρο των ειδήσεων συμπληρώνεται από γενικές ειδήσεις με τίτλους όπως, «ομαλοποιείται η κατάσταση με τους πρόσφυγες στο λιμάνι του Πειραιά» και «Ο ΟΗΕ μισθώνει ξενοδοχεία για τη διαμονή των προσφύγων στην Ελλάδα», αλλά και «περισσότεροι από 44.000 πρόσφυγες μέχρι σήμερα στην Ελλάδα».

Η τρίτη εβδομάδα του Μαρτίου δεν διαφέρει από τις προηγούμενες. Υπάρχει η είδηση που εντάσσεται σε όλο αυτό το πλαίσιο που περιγράφουμε που σχετίζεται με το να ευαισθητοποιηθεί η κοινωνία για το προσφυγικό δράμα, με τη χρήση διάσημων προσωπικοτήτων, αυτή τη φορά είναι οι ηθοποιοί της γνωστής τηλεοπτικής σειράς «Game of Thrones». Ο δεύτερος ειδικότερος θεματικός άξονας αφορά **τις μετακινήσεις των προσφύγων από τα νησιά σε Θεσσαλονίκη και Πειραιά**. Η μετεγκατάσταση αυτή περιβάλλεται από άλλες ειδήσεις όπως πληροφορίες για το άνοιγμα νέου κέντρου φιλοξενίας στο Σκαρμαγκά, τη συγκέντρωση προσφύγων σε περιοχές εκτός camps κοκ. Συνολικά η εικόνα που δίνεται δεν είναι κυρίαρχα μιας εντελώς ανεξέλεγκτης ή απειλητικής ροής ενός φαινομένου. Το zougla.gr επιλέγει μια πιο αντιφατική αλλά ψυχραιμότερη (εξετάζοντας το άθροισμα θετικών και αρνητικών φορτίσεων) και πληρέστερη παρουσίαση του ζητήματος. Έχει επιλέξει να κινείται κυρίως με βάση την επεισοδιακή πλαισίωση αλλά

έχει και σημαντικά θεματικά πλαίσια άρθρα, τα προσδίδουν αξιοπιστία στον τρόπο με τον οποίο το Μέσο παρουσιάζει το συγκεκριμένο θέμα.

Η τελευταία εβδομάδα του Μαρτίου ξεκινά με προβολή ειδήσεων με θετικό πρόσημο και πλαίσιο, ότι η κρατική τηλεόραση «έβγαλε το πρώτο δελτίο ειδήσεων στα αραβικά για τους πρόσφυγες» και ότι ένα «νέο κέντρο φιλοξενίας προσφύγων δημιουργείται στο Σκαρμαγκά». Από εκεί και πέρα βλέπουμε ότι αλλάζει τόσο ο τονισμός, όσο και η εστίαση στα επιμέρους ζητήματα. Κυρίαρχη παραμένει η επεισοδιακή πλαισίωση, με τη βασική πτυχή της θεματολογίας να είναι α) ο αυξανόμενος αριθμός των προσφύγων και β) ταραχές που προκαλούνται από πρόσφυγες. Ενδεικτικά για το δεύτερο παραθέτουμε: «πρόσφυγες έκλεισαν την Εθνική Οδό Θεσσαλονίκης-Κιλκίς». Στο παρόν άρθρο βλέπουμε ότι το αίτημα των προσφύγων για άνοιγμα των συνόρων δεν αντιμετωπίζεται στο ευρύτερο θεματικό πλαίσιο του (συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας που μόλις έχει υπογραφεί, κλείσιμο του βαλκανικού διαδρόμου κοκ) αλλά στο πιο επεισοδιακό. Το αίτημα για διέλευση των συνόρων από τους πρόσφυγες παρουσιάζεται περίπου ως αυτονόητο εξαγόμενο από την κατάστασή τους (είναι πρόσφυγες) αλλά ξεκομμένο από μια πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα.

Με τον ίδιο τρόπο παρουσιάζεται η διαμαρτυρία των προσφύγων στην πλατεία Αριστοτέλους, ενώ υποβολιμαία δίνεται –με τον τρόπο της επεισοδιακής πλαισίωσης- ο τόνος ότι η κρατική μηχανή υποχωρεί κάτω από το βάρος της διαχείρισης των προσφυγικών ροών. Το άρθρο με εύγλωττο τίτλο «στα όρια της κατεδάφισης η λιμενική με τις δραματικές διασώσεις προσφύγων» είναι ακριβώς σε αυτό το κλίμα. Η εικόνα μιας σοβούσας όσο ,και κλιμακούμενης έντασης δίνεται από κανονικοποιημένες φράσεις-κλισέ της δημοσιογραφικής γλώσσας σε μια σειρά ειδήσεων (λχ. «καζάνι που βράζει Ειδομένη και Πειραιάς»).

Ο Απρίλιος ξεκινά με τον επιτονισμό μιας διαρκούς απειλής κάτω από το βάρος των ανεξέλεγκτων προσφυγικών ροών αλλά και ταυτόχρονα δίνεται η εντύπωση ότι με τη συμφωνία Ε.Ε-Τουρκίας που έχει υπογραφεί, θα υπάρξει εκτόνωση του προσφυγικού ζητήματος. Παρόλο που δίνεται βάρος σε συγκεκριμένα συμβάντα, (λχ. επικείμενη επίσκεψη Πάπα) οι περισσότερες ειδήσεις τείνουν να στηρίξουν ένα κλίμα έντασης, ειδικά στις κοινωνίες των νησιών. Ενδεικτικός τίτλος «χωρισμένη στα δύο η αποβάθρα του λιμανιού στη Χίο για πλοία και πρόσφυγες». Η συγκεκριμένη είδηση δραματοποιεί έντονα μια εντελώς απλή διαδικασία, τον ορισμό δυο διακριτών χώρων εντός του λιμανιού της Χίου, έναν για να δένουν τα πλοία και για να «παραμείνουν μετανάστες και πρόσφυγες που

διέφυγαν από το hot spot του νησιού την περασμένη Πέμπτη». Ουσιαστικά βλέπουμε ότι μέσα από την επεισοδιακή πλαisiώση, ανάγεται σε «είδηση» κάτι που δεν προσδίδει περαιτέρω γνώση στο θέμα της προσφυγικής κρίσης ούτε καν σε επίπεδο τοπικής κοινωνίας της Χίου.

Η δεύτερη εβδομάδα του Απριλίου κυριαρχείται από τα εξής θέματα. Το πρώτο είναι διάφορες ειδήσεις αλληλεγγύης που εμφανίζονται και τονίζονται με μια συγκεκριμένη οπτική, ότι υπάρχει ένα αναγκαίο επίπεδο ανθρωπιστικής βοήθειας το οποίο μπορούν να αναλάβουν πολίτες, θεσμικοί φορείς στους οποίους ο κάθε πολίτης μπορεί να αναφέρεται κοκ. Για παράδειγμα η είδηση ότι ο ΠΣΑΤ (Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αθλητικού Τύπου) συγκεντρώνει είδη για πρόσφυγες, την ημέρα εκείνη (14 Απριλίου) είναι ανεβασμένη μόνο στο zougla.gr –από τα site τα οποία εξετάζουμε- και δεν υπάρχει περαιτέρω σχολιασμός, παρά μόνο η ανακοίνωση του ΠΣΑΤ, όπου καταλήγει: *«καλεί τους συναδέλφους αλλά και την ευρύτερη κοινωνία γενικότερα να προστρέξουν και να ανταποκριθούν στην πρωτοβουλία του, που σκοπό έχει να προσφέρει μια μικρή έστω νότα ελπίδας και αισιοδοξίας στους δοκιμαζόμενους συνανθρώπους μας»*. Αυτή η έλλειψη σχολιασμού είναι αυτό που ο Fairclough (1995) ορίζει ως τα μη-λεχθέντα, που υπόρρητα υπάρχουν και ορίζονται από αυτά που επιλέγονται να εμφανίζονται ως λεχθέντα. Κοινώς κάθε είδηση, όταν παρουσιάζεται, ορίζεται από αυτά που «λέει» τα οποία με τη σειρά τους αποκλείουν άλλες ερμηνείες.

Το δεύτερο θέμα παραμένει η εμφάνιση ειδήσεων αναφορικά με επεισόδια που προκαλούν οι πρόσφυγες μεταξύ τους, κυρίως σε Ειδομένη, Πειραιά και Ιωάννινα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η είδηση για το camp που βρίσκεται στον Κατσικά Ιωαννίνων, κατά την οποία *«οι πρόσφυγες που ήδη βρίσκονται στη δομή, δεν τους δέχτηκαν, με αποτέλεσμα να ακολουθήσουν διαπληκτισμοί»*. Οι πρόσφυγες που έφτασαν αναφέρονται ως *«στην πλειοψηφία τους Κούρδοι»*. Ειδικά, με τον τρόπο που πλασιώνεται αυτή η είδηση, το πιο εύκολο εξαγόμενο συμπέρασμα είναι ότι όσοι προϋπήρχαν στη δομή φιλοξενίας αρνήθηκαν τους νεοφερμένους για φυλετικές διαφορές. Το ενδεχόμενο να υπάρχουν άλλα αίτια πίσω από το διαπληκτισμό ούτε αναφέρεται, ούτε γίνονται κάποιες υποθέσεις. Το ίδιο συμβαίνει και όπου παρουσιάζονται συμπλοκές μεταξύ προσφύγων. Η παρουσίαση δίνει βάρος πάντα στις φυλετικές-εθνοτικές διαφοροποιήσεις και όχι σε άλλες συνθήκες που ευνοούν τους διαπληκτισμούς, όπως η έλλειψη φαγητού και πόρων, οι όροι διαβίωσης, το τραύμα της προσφυγιάς κοκ.

Η τρίτη εβδομάδα του Απριλίου ορίζεται από τις εξής δύο θεματικές ειδήσεων. Η πρώτη είναι η επίσκεψη του Πάπα στη Λέσβο και η δεύτερη οι διευρυμένες συμπλοκές μεταξύ προσφύγων αλλά και μεταξύ προσφύγων και αστυνομίας σε Πειραιά και Ειδομένη. Οι λόγοι πάντα που αναφέρονται για τις συγκρούσεις μεταξύ προσφύγων και αστυνομίας «παραμένουν αδιευκρίνιστοι» αν δεν αναπαράγουν το Δελτίο Τύπου της Αστυνομίας, όπως στην περίπτωση της συγκεκριμένης είδησης από το zougla.gr. Σε κάθε περίπτωση, οι ειδήσεις αυτές παρουσιάζονται εντελώς αποσπασματικά, χωρίς συνέχεια με προηγούμενες και κυρίως χωρίς να συμπληρώνονται από θεματικές ειδήσεις και αναλύσεις όπου να μπορεί ο αναγνώστης να δει μια μεγαλύτερη ανάλυση του ζητήματος. Επίσης τα ειδικά αιτήματα των προσφύγων αποσιωπούνται ενώ τονίζεται για παράδειγμα ότι «ξαναστήνουν τις σκηνές τους στη σιδηροδρομική γραμμή της Ειδομένης». Για ποιο λόγο διακόπτεται η σιδηροδρομική γραμμή από τους πρόσφυγες; Αυτό δεν υπάρχει στην είδηση, ούτε είναι εύκολα εξαγόμενο από τα συμφραζόμενα.

Η επίσκεψη του Πάπα στη Λέσβο παρουσιάζεται μέσα από μια επεισοδιακή πλαισίωση, που έχει στο κέντρο της όχι τον Πάπα, αλλά την είδηση ενός πρόσφυγα που «με αναφιλητά ζητά την ευλογία του Πάπα». Αυτή η ερμηνεία θεωρούμε ότι περισσότερο προβάλλεται μέσα από ένα δυτικό-χριστιανικό ερμηνευτικό σχήμα, στο οποίο επικυριαρχεί η εικόνα του θρησκευτικού ηγέτη περισσότερο από αυτή του εν δυνάμει σωτήρα. Εντέλει είναι αστήρικτη γιατί βασίζεται στην εικόνα και στην ερμηνεία της και όχι στα λεγόμενα του ίδιου του πρόσφυγα.

Ο Απρίλιος κλείνει με δύο θέματα. Την επίσκεψη της βασίλισσας Ράνια της Ιορδανίας και μια σειρά ειδήσεων που επικεντρώνονται σε εντάσεις και τραυματισμούς προσφύγων στο λιμάνι του Πειραιά. Για την πρώτη θεματική το zougla.gr δεν στέκεται μόνο στην επίσκεψη της Ράνια αλλά κάνει αυτό που ονομάζουμε ερμηνευτική δημοσιογραφία. Συνδέει δηλαδή το γεγονός αυτό αφενός με το ευρύτερο προσφυγικό ζήτημα στη διεθνή του διάσταση, αφετέρου με την είδηση της απέλασης 35 προσφύγων την επόμενη της επίσκεψης. Είναι σημαντικό ότι το άρθρο παρουσιάζει με θετικό πρόσημο κάθε προσπάθεια ευαισθητοποίησης στο προσφυγικό ζήτημα, δίνει τη διεθνή του διάσταση και εστιάζει στο ότι δεν είναι πρόβλημα που θα επιλύσει μόνη της η Ελλάδα. Ταυτόχρονα η είδηση των απελάσεων στο Δικελί δε γίνεται με όρους δραματικής έντασης ή αρνητικού προσήμου αλλά από τη σκοπιά της παρουσίασης της είδησης στο πλαίσιο των διαδικασιών (policy issues). Την επόμενη μέρα της επίσκεψης το zougla.gr εστιάζει σε μια είδηση κυρίως για να δώσει έμφαση και τόνο συγκίνησης: Η βασίλισσα Ράνια συνομιλεί με τη μητέρα ενός άρρωστου κοριτσιού από τη Συρία και δείχνει να συγκινείται. Αυτή η είδηση δεν

εμφανίζεται πουθενά στα τοπικά sites και εμπίπτει στην λογική του πλαισίου-κατασκευής εικόνας.

Για το θέμα των προσφύγων στο λιμάνι του Πειραιά υπάρχει επίσης προσπάθεια ερμηνευτικής δημοσιογραφίας αλλά και παράθεση στοιχείων, κάτι που δεν συνηθίζεται, από το σύνολο των υπόλοιπων ειδήσεων που έχουμε καταγράψει. Έτσι, οι συρράξεις στον Πειραιά αφορούνται με την εξής σειρά λόγων: «Ο θυμός για την πολυήμερη παραμονή, η απελπισία, αλλά και ένας καβγάς με αφορμή την παρενόχληση γυναίκας (υπηκόου Συρίας) από Αφγανούς μετανάστες». Παρόλο που δε γίνεται εκτενής ανάλυση είναι σημαντικό να καταγραφεί ότι ως πρώτος λόγος είναι ο θυμός για την πολυήμερη παραμονή στον αυτοσχέδιο καταυλισμό του Πειραιά.

Ο Σεπτέμβρης ξεκινά και πάλι με μια σειρά ειδήσεων που αφορούν εντάσεις σε περιφερειακές δομές φιλοξενίας αλλά και μια ιδιαίτερη αναφορά στη Μόρια. Σημασία έχει εδώ να πούμε ότι πέρα από τα τυπικά στερεότυπα που αναπαράγονται στη δημοσιογραφική γλώσσα του zougla.gr, πλέον οι ειδήσεις έχουν μεγαλύτερο βάθος πληροφορίας και δεν μένουν μόνο σε μια πρώτη «ανεξήγητη» εικόνα βίας. Για παράδειγμα, σε παρουσίαση είδησης με τίτλο «Στην πλατεία του Κατσικά παραμένουν οι πρόσφυγες - αρνούνται να επιστρέψουν στον καταυλισμό» γίνεται λόγος για τα αιτήματά τους ως εξής: «Οι πρόσφυγες αρνούνται τη συνέχιση παραμονής τους στον καταυλισμό καθώς δεν τηρήθηκε η δέσμευση για τοποθέτηση οικίσκων ή για μεταφορά τους σε στεγασμένο χώρο». Παράλληλα σημειώνεται με εύληπτο τρόπο η διοικητική ανεπάρκεια η οποία δεν κατονομάζει ρητά την κυβέρνηση, αλλά στην περιγραφή χρεώνει τις όποιες παραλείψεις στον αρχικό σχεδιασμό στον Αναπληρωτή Υπουργό Άμυνας. Επιλέγουμε αυτή την είδηση ως ενδεικτική του τρόπου παρουσίασης των ειδήσεων από το zougla.gr για το μήνα Σεπτέμβριο καθώς οι περισσότερες ακολουθούν αυτό το μοτίβο.

Θεωρούμε σημαντικό να αναφερθεί ότι ο Σεπτέμβρης είναι ο μήνας με τις λιγότερες αριθμητικά, σχετικές ειδήσεις στο μέσο αυτό. Αυτό δίνει την ευκαιρία σε πιο στοχευμένη παρουσίαση, η οποία περιλαμβάνει περισσότερες πηγές από το έργο της κυβέρνησης. Υπάρχει ένα άρθρο με τίτλο «Συνοπτική κατάσταση προσφυγικών ροών» το οποίο αποτελείται από ένα ουδέτερο σχόλιο «Συνολικά 60.513 πρόσφυγες και μετανάστες παραμένουν σε κέντρα φιλοξενίας ανά την ελληνική επικράτεια» και από τους σχετικούς υπερσυνδέσμους για την πρόσβαση στα αρχεία που δίνει το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής. Αυτός ο τύπος ουδετεροποιημένου άρθρου, που παραπέμπει απ' ευθείας στα στοιχεία χωρίς σχολιασμό είναι σταθερά στο zougla.gr καθόλη τη διάρκεια που εξετάζουμε.

Επίσης γίνονται αναφορές σε διάφορες δράσεις που κάνουν άλλοι δρώντες, όπως σημαντικές ΜΚΟ ή η ιδιωτική αλληλεγγύη των πολιτών, που έχει σημασία καθώς δεν το συναντούμε συχνά -ως καθόλου- στα υπόλοιπα εξεταζόμενα sites. Το πιο σημαντικό όμως θέμα με το οποίο κλείνει ο Σεπτέμβριος είναι η ένταξη των προσφυγόπουλων στα δημόσια σχολεία. Το zougla.gr –από τα εξεταζόμενα sites- είναι το πρώτο που παρουσιάζει με σειρά ειδήσεων την ένταξη των παιδιών των προσφύγων στα δημόσια σχολεία. Κάνει εκτενές ρεπορτάζ για την αντίδραση των συλλόγων γονέων των δημοτικών σχολείων της Αλεξάνδρειας Ημαθίας που συνάντησε η ένταξη στις δομές δημόσιας εκπαίδευσης 60 παιδιών προσφύγων που διαμένουν στο κέντρο φιλοξενίας στην περιοχή, στο οποίο με την επεισοδιακή πλαισίωση, παρουσιάζει και τις δύο πλευρές (συμφωνούντες-διαφωνούντες) και τη θέση διάφορων θεσμικών παραγόντων.

Το γεγονός- κλειδί για την περίοδο που εξετάζουμε, η φωτιά και η εκκένωση στη Μόρια, παρουσιάζεται με μια σειρά άρθρων τα οποία ξεκινούν από τις 13 Σεπτέμβρη και επεξηγούν είτε θεματικά είτε επεισοδιακά (εδώ έχει σημασία ότι γίνεται ισόποση χρήση των δύο μεθόδων) η κατάσταση στην περιοχή της Μόριας για κατοίκους και πρόσφυγες. Ειδικά όσον αφορά τους πρόσφυγες μια εισαγωγική είδηση είναι αρκετά σαφής: «Στο μεταξύ η ασφυκτική κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στο χοτ σποτ της Μόριας έχει οδηγήσει πολλούς μετανάστες και πρόσφυγες στους δρόμους της πόλης της Μυτιλήνης. Γύρω από το λιμάνι, στα Τσαμάκια, στο άγαλμα της Ελευθερίας, στα Μπλόκια σε πολλούς δημόσιους χώρους πολλές δεκάδες μετανάστες στη συντριπτική τους πλειοψηφία βορειοαφρικανοί κοιμούνται στην ύπαιθρο. Μακριά από τη "φυλακή" όπως την αποκαλούν, της Μόριας όπου η ένταση και οι συμπλοκές έχουν γίνει καθημερινότητα». Η κάλυψη λοιπόν του γεγονότος γίνεται μεν δραματοποιημένα, με φωτογραφίες που έχουν ήδη τραβήξει άλλα ΜΜΕ, εντούτοις η παρουσίαση είναι ισορροπημένη χωρίς εξάρσεις και χαρακτηρισμούς για τους πρόσφυγες.

Ο Οκτώβριος επίσης δεν έχει πολλές σχετικές ειδήσεις, σε σχέση με Μάρτιο - Απρίλιο. Εντούτοις υπάρχει το γνωστό άρθρο με τη «συνοπτική κατάσταση των προσφυγικών ροών», το οποίο επαναλαμβάνεται κάθε εβδομάδα που εκδίδονται τα σχετικά αρχεία. Επίσης αναπτύσσεται και μια σειρά από άρθρα που συνεχίζουν το θέμα «πρόσφυγες και ένταξη στα σχολεία». Είναι χαρακτηριστικό ότι σε όλες τις ειδήσεις τα παιδιά αναφέρονται ως «προσφυγόπουλα» και υπάρχει μια γενική στερεοτυπική αναπαραγωγή ότι δεν μετέχουν συνειδητά της κατάστασής τους ή ότι δεν ευθύνονται για το ότι είναι πρόσφυγες, πράγμα που είναι σωστό, όμως δεν αποδίδεται με τον ίδιο τρόπο και στους άνδρες ενήλικους για παράδειγμα. Επίσης κυριαρχεί μια προσπάθεια να

αναδειχθούν όψεις επίλυσης της προσφυγικής κρίσης μέσα από τη συνεργασία Ελλάδας και Ε.Ε. Αυτό εξηγεί και το μεγάλο χώρο που καταλαμβάνει η είδηση ότι ο Υπουργός Μεταναστευτικής Πολιτικής αποχαιρέτισε συγκινημένος τους πρόσφυγες που έφυγαν για μετεγκατάσταση με πρόγραμμα στη Φινλανδία.

5.3. Αποτελέσματα από το protothema.gr

Το protothema.gr έχει συνολικά τη μεγαλύτερη κάλυψη ειδήσεων με θέμα την προσφυγική κρίση από όλα τα sites που εξετάσαμε. Αυτού του είδους η ορατότητα οφείλει να εξεταστεί σε περισσότερο βάθος, αλλά δεν αποτελεί άμεσο ερώτημα της παρούσας ερευνητικής εργασίας. Όσον αφορά τη θεματολογία, την πλαισίωση και όσα εξετάζουμε, η πρώτη εβδομάδα του Μαρτίου έχει ως κύριο θεματικό άξονα τον προσφυγικό πληθυσμό. Με διάφορες αποσπασματικές ειδήσεις, που στηρίζονται από μια επεισοδιακή πλαισίωση, δίνεται ένας τόνος υπερπληθώρας προσφύγων, οι οποίοι εγκλωβίζονται στη χώρα. Έχει μεγάλη σημασία αυτό, καθώς η ευθύνη γι' αυτή την κατάσταση περισσότερο φαίνεται να αποδίδεται στην Ε.Ε. αλλά όχι μόνο ως διοικητική ανεπάρκεια. Υπάρχει μια υπόνοια σχεδιασμένης κίνησης η οποία διατρέχει τα σχετικά άρθρα. Για παράδειγμα σε άρθρο με τίτλο «Εγκλωβίζουν με τη βούλα πολλές χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες στην Ελλάδα», η εικόνα διαφαίνεται ως εξής: «Ένα βήμα πιο κοντά στον κίνδυνο να εγκλωβιστούν στο ελληνικό έδαφος χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες βρίσκεται η Ελλάδα καθώς οι πληροφορίες που φτάνουν από διεθνή μέσα ενημέρωσης σχετικά με το τι σχεδιάζεται στη Σύνοδο Κορυφής της Δευτέρας καθώς άλλο παρά ευχάριστες είναι». Έτσι το κλείσιμο του βαλκανικού διαδρόμου μοιάζει να αποτελεί κάποιου είδους προσχεδιασμένο έγκλημα κατά της χώρας και όχι αποτέλεσμα ξενοφοβικών πολιτικών από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη.

Την ίδια στιγμή με διάφορες υπερβολικά δραματικές περιγραφές, η κατάσταση των προσφύγων περιγράφεται ως τραγική, οι συνθήκες διαβίωσής τους, ιδιαίτερα στα σχετικά ρεπορτάζ που έρχονται από την Ειδομένη, εμφανίζονται με τα μελανότερα χρώματα, χωρίς όμως να γίνεται κάποια πρόταση ή να θεωρείται αναμενόμενο να κάνει κάτι η κοινωνία των πολιτών για το ζήτημα.

Η δεύτερη εβδομάδα του Μαρτίου έχει δύο κύριους θεματικούς άξονες. Ο ένας είναι ειδήσεις αποσπασματικές, οι οποίες καταλήγουν σε μια αντικυβερνητική κριτική για λαθεμένη ή αποτυχημένη διαχείριση. Η κυβέρνηση περιγράφεται ως βραδυκίνητη ή ακόμα και έντονα γραφειοκρατική, παράλληλα όμως δημιουργείται μια ιδιότυπη εικόνα: Το

Υπουργείο Μεταναστευτικής πολιτικής κάνει λαθεμένες κινήσεις που καταλήγουν εναντίον των ελληνικών συμφερόντων επειδή υποστηρίζει με κάποιο τρόπο το προσφυγικό δυναμικό. Την ίδια ώρα αυτή η υποστήριξη περιγράφεται ως μια διαδικασία χωρίς σχεδιασμό, πρόχειρη και αναποτελεσματική ενώ υπάρχουν σαφή υπονοούμενα ότι το αποτέλεσμα είναι τέτοιο ακριβώς λόγω του ιδεολογικού υποβάθρου του ΣΥΡΙΖΑ και του Υπουργού Μεταναστευτικής Πολιτικής.

Το δεύτερο θέμα είναι μια σειρά ειδήσεων όπου διάφοροι Έλληνες celebrities (λχ. Σία Κοσιώνη, Τάνια Τσανακλίδου, Κρατερός Κατσούλης, Νότης Σφακιανάκης) τοποθετούνται είτε θετικά είτε αρνητικά για τους πρόσφυγες. Το protothema.gr σε μια σειρά από τέτοιες ειδήσεις κάνει επεξηγηματική δημοσιογραφία και γενικότερα προσπαθεί να αναπτύξει μια ρητορική όπου ο προοδευτικός λόγος για το προσφυγικό στερείται επιχειρημάτων και είναι κυρίως συναισθηματικός.

Η τρίτη εβδομάδα του Μαρτίου είναι αφιερωμένη σε μια σειρά από ειδήσεις που περιγράφουν έντονη παραβατικότητα από την πλευρά των προσφύγων. Χαρακτηριστική είναι η είδηση για πρόσφυγες «με πλαστά στοιχεία στη Μυτιλήνη» η οποία μέσα από διάφορα επεξηγηματικά σχόλια, αφήνεται να εννοηθεί ότι αποτελεί μια γενικευμένη τάση και άρα απειλή για το ελληνικό κράτος. Είναι σημαντικό ότι οι συμπλοκές μεταξύ προσφύγων αναφέρονται με πολύ δραματικό τόνο, χωρίς να δίνεται χώρος για επεξεργασία, ενώ –όπως είδαμε και αλλού- δεν γίνεται καμία σύνδεση μεταξύ της επιθετικότητας των προσφύγων και των συνθηκών διαβίωσής τους, ειδικά στα αυτοσχέδια camps όπως είναι ο Πειραιάς και η Ειδομένη. Επιπρόσθετα υπάρχει σχολιασμός της συμφωνίας Ε.Ε – Τουρκίας, η οποία περιγράφεται ως μια επιβαρυντική συμφωνία για την Ελλάδα, που είναι αποτέλεσμα διεργασιών που δεν ελέγχει η Ελλάδα καθώς η Ε.Ε και η Τουρκία εμφανίζονται ως ισχυρότεροι παίκτες. Βλέπουμε εδώ ότι στήνεται η εικόνα μιας θυματοποιημένης χώρας, που δεν ορίζει ακριβώς την πολιτική που θα ασκεί στο έδαφός της.

Αυτή η εικόνα συμπληρώνεται από μια σειρά ειδήσεων της τελευταίας εβδομάδας του Μαρτίου, όπως για παράδειγμα ότι «μειώνουν τις δυνάμεις τους οι ΜΚΟ κι οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα στην Ειδομένη», που εμφανίζεται σαν απότοκο της πίεσης που ασκεί η Συμφωνία Ε.Ε – Τουρκίας με προεκτάσεις που αγγίζουν τη θεωρία ότι γίνονται όλα για να δημιουργηθεί ένα καθεστώς τετελεσμένου για την Ελλάδα. Εκτός αυτής της εικόνας, υπάρχει ένας θεματικός άξονας που αναπτύσσεται πάλι σε σχέση με τη βία και την παραβατικότητα των προσφύγων, ο οποίος περιγράφεται με έντονες, αποσπασματικές

ειδήσεις και αρκετές από αυτές έχουν μια έντονη δραματική απεικόνιση, διάφορες εικόνες που πλαισιώνουν το κείμενο που σκοπό έχουν να προκαλέσουν αρνητικά συναισθήματα, παράλογων πράξεων που προέρχονται από πολιτισμική διαφορά. Λόγου χάρη η είδηση ότι «πρόσφυγες ψαρεύουν στο λιμάνι του Πειραιά» ή ότι «βγήκαν μαχαίρια στην Ειδομένη». Επίσης υπάρχει μια έντονη απεικόνιση κινδύνου και απειλής με αναπαραγωγή ειδήσεων που σχετίζονται με βιασμούς γυναικών, ενώ δεν αναφέρεται κάποιο στοιχείο αύξησης βιασμών, εντούτοις παρουσιάζεται μια έντονη ανησυχία που αναγκάζει την ΕΛΑΣ να βγάζει αντίστοιχες διαταγές ώστε να αποτραπεί η αυξητική αυτή τάση.

Ο Απρίλιος ξεκινά με τη βασική θεματική που είναι η αύξηση των προσφύγων στην Ελλάδα. Η εικόνα είναι ότι η κατάσταση είναι ανεξέλεγκτη, χωρίς κάποια δυνατότητα διαχείρισης από την πλευρά της κυβέρνησης. Αυτές οι ειδήσεις περιγράφονται με ηχηρά αρνητικές λέξεις: «Φιάσκο! Δεν βρίσκουν τους μετανάστες για να τους πάνε στην Τουρκία», «Μουχλιασμένο φαγητό μοίρασαν στους πρόσφυγες της Ειδομένης» κοκ. Σε αυτές τις ειδήσεις δεν υπάρχει κάποια αναφορά στο πλαίσιο της Συμφωνίας Ε.Ε – Τουρκίας λόγου χάρη, ούτε γίνεται ξεκάθαρο ποιος είναι ο στόχος κυβέρνησης και Ε.Ε. Φαίνεται σαν να αποτελεί λύση η επαναπροώθηση προσφύγων στην Τουρκία, λύση που είναι άμεση και αποτελεσματική την οποία η κυβέρνηση δεν εκμεταλλεύεται.

Ένας δεύτερος θεματικός άξονας είναι μια εικόνα διαρκούς απειλής, ειδικά για τις επαρχιακές περιοχές. Υπάρχουν έντονα άρθρα τα οποία εμφανίζουν μια συμπαιγνία από θεσμούς και ΜΚΟ με τελικό σκοπό να επωφεληθούν οι πρόσφυγες έναντι του ντόπιου πληθυσμού. Αυτή η εικόνα ωφέλειας, δωρεάν παροχών κοκ αντιπαραβάλλεται συχνά με την εικόνα των χτυπημένων από την κρίση Ελλήνων. Είναι προφανής ο σκοπός, να δημιουργηθούν αισθήματα αδικίας και να στηθεί μια αφήγηση ότι το προσφυγικό ζήτημα αποτελεί περισσότερο μια πολιτική και οικονομική συνωμοσία. Υπάρχουν τίτλοι όπως «Δεν θα πάρουν τις δουλειές των ντόπιων οι πρόσφυγες» και αντίστοιχες περιγραφές, που στήνουν ένα πλαίσιο διαρκούς απειλής. Σε αυτά τα άρθρα κυριαρχεί η εικόνα (και ως συνοδευτική φωτογραφία και σε επίπεδο απεικόνισης στο κείμενο) του νεαρού πρόσφυγα άνδρα, ο οποίος είναι είτε μόνος είτε με οικογένεια και περιγράφεται ως τυχοδιωκτική φύση, χωρίς όμως ποτέ να κατονομάζεται ως τέτοια.

Η δεύτερη εβδομάδα του Απρίλη ορίζεται αποκλειστικά από δύο συγκεκριμένα θέματα. Την κάλυψη ειδήσεων από τον αυτοσχέδιο καταυλισμό του Πειραιά και τον καταυλισμό του Ελληνικού και τα επεισόδια που έγιναν στην Ειδομένη όταν πρόσφυγες επιχειρήσαν να περάσουν τα σύνορα προς την πλευρά της ΠΓΔΜ. Η πρώτη ομάδα ειδήσεων

παράγεται μέσα από συγκεκριμένα επεισόδια (δεν υπάρχει πουθενά θεματική πλαisiώση), στα οποία περιγράφεται λίγο ως πολύ το παρακάτω στερεοτυπικό σχήμα: Εξαθλιωμένοι πρόσφυγες που είναι θύματα των ΜΚΟ και της ανίκανης κυβέρνησης και που με τη σειρά τους δημιουργούν μια κατάσταση που είναι ανεξέλεγκτη. Στη δημιουργία της εικόνας του πρόσφυγα ως απειλή, συντελεί η πολύ συχνή χρήση στο «ασφυκτιούν» / «ασφυξία» για να περιγραφεί η συνθήκη διαβίωσης των προσφύγων, η οποία όμως ερμηνεύεται ως εν δυνάμει υλικό για εκρήξεις βίας κι όχι ως υλικό για να προτρέψει σε συμπόνοια και αλληλεγγύη. Ομοίως και για την Ειδομένη. Η κατάσταση εκεί, η παράτολμη κίνηση μερικών εκατοντάδων να περάσουν τα σύνορα με την ΠΓΔΜ και ό,τι ακολούθησε, δεν χρησιμοποιούνται για να αναδειχτεί το προσφυγικό ζήτημα στην ολότητά του. Η επεισοδιακή πλαisiώση δίνει την εικόνα παντελούς ανομίας, όπου διάφορες ομάδες πολιτικοποιημένων υποκειμένων, υποδαυλίζουν εξεγέρσεις των προσφύγων. Αυτή η εικόνα είναι που δένει, με συνωμοτικό τρόπο το στερεότυπο του πρόσφυγα ως σκληρού κι απροσάρμοστου ατόμου. Τέλος η ελάχιστη αναφορά στο κίνημα αλληλεγγύης που γίνεται, περιλαμβάνει μια σειρά από αρνητικές συνδηλώσεις και ταμπέλες «αναρχικοί», ύποπτοι κοκ.

Η τρίτη εβδομάδα του Απριλίου έχει επαναλαμβανόμενες ειδήσεις από Ειδομένη που εντείνουν την έννοια της εξωτερικής απειλής. Το σημαντικό είναι ότι σαν εργαλείο χρησιμοποιείται η κλιμάκωση των ειδήσεων με προσθήκη πληροφοριών, περιγραφών και λέξεων που προκαλούν τρόμο. Ενδεικτικό είναι ότι στις 18 Απριλίου ανεβαίνει είδηση πως η Διεθνής Αμνηστία δηλώνει «είναι ανεπαρκείς οι συνθήκες για τους πρόσφυγες», την επόμενη ημέρα ανεβαίνει είδηση για «Νεκρή 17χρονη πρόσφυγας που διέμενε στο Ελληνικό».

Η είδηση αυτή αναφέρεται σε μια 17χρονη (η οποία στην είδηση δηλώνεται με το όνομά της, Μαχάζ) η οποία έχασε τη ζωή της «στο Λαϊκό Νοσοκομείο. Η νεαρή κοπέλα βρισκόταν από τις 10 Απριλίου διασωληνωμένη...». Βλέπουμε λοιπόν ότι σκόπιμα αναφέρεται ως τόπος θανάτου το Ελληνικό, όπου διέμενε, παρά το νοσοκομείο όπου αποβίωσε. Τόσο ο δραματικός τόνος, η έντονη περιγραφή, η χρήση του ονόματός της «Η Μαχάζ μεταφέρθηκε στο Λαϊκό Νοσοκομείο με έντονη αδιαθεσία - Είχε νοσηλευτεί και νωρίτερα, αλλά οι γονείς της την πήραν πίσω στον καταυλισμό», προσπαθούν να δείξουν ότι αυτή η κατάσταση θα είναι μια μόνιμη απειλή. Επιπρόσθετα οι συνθήκες που επικρατούν στο Ελληνικό, γίνονται αφορμή για κριτική στην κυβέρνηση και όχι για ευαισθητοποίηση πάνω στην κατάσταση των προσφύγων. Μέσα από την υπερκειμενικότητα, το protothema.gr επιλέγει να καθοδηγήσει τον αναγνώστη σε μια σειρά

σχετικών ειδήσεων που έχουν ως λογική να δημιουργήσουν έναν ηθικό πανικό. Οι τίτλοι ανάλογοι «Εικόνα απόλυτου χάους» και οι περιγραφές και οι συνοδευτικές φωτογραφίες επίσης.

Μια ακόμα τέτοια παρουσίαση, που σκοπό έχει να επιτείνει την εικόνα της απειλής που αποτελούν οι νεαροί άνδρες πρόσφυγες είναι η σχετική με το θάνατο Σύρου πρόσφυγα στην Ειδομένη όπου χτύπησε πάνω σε αστυνομικό βαν. Ενώ στην περίπτωση της Μαχάζ, έχουμε μια προσπάθεια καπήλευσης της συγκίνησης και της δημιουργίας αντικυβερνητικού λόγου, εδώ έχουμε κάτι εντελώς άλλο. Ο άνδρας δεν παρουσιάζεται επωνύμως, ενώ παρόλο που υπάρχουν αντικρουόμενα στοιχεία σχετικά με το αν έπεσε ο ίδιος πάνω στο βαν ή αν τον παρέσυρε το όχημα με υπαιτιότητα του οδηγού, εντούτοις επιλέγεται η πρώτη εκδοχή του ατυχήματος. Οι σχετικές ειδήσεις ξεκινούν από τις 19 Απριλίου και κορυφώνονται στις 20 Απριλίου. Και πάλι έχουμε μια προσπάθεια να αποδοθούν ευθύνες στον χειρισμό της κατάστασης στο κυβερνητικό έργο.

Με τέσσερις ειδήσεις την ίδια μέρα καλύπτεται η επίσκεψη του Πάπα στη Λέσβο. Όλες εστιάζουν στο πρόσωπο, τις ιδιότητές του ως συνετού πολιτικού ηγέτη, ενώ ελάχιστη αναφορά γίνεται στο προσφυγικό ζήτημα ως τέτοιο. Τα άρθρα είναι κυρίως αποσπάσματα των κινήσεων και λόγων του Πάπα, των δηλώσεων των προκαθημένων των Εκκλησιών που τον συνόδευσαν, ενώ εκτενές ρεπορτάζ υπάρχει για τους «12 τυχερούς πρόσφυγες» που πήρε μαζί του. Και πάλι δε γίνεται καμία θεματική αναφορά, η πλαισίωση είναι εντελώς επεισοδιακή και οι πληροφορίες περί τους πρόσφυγες είναι ελάχιστες.

Με παρόμοιο τρόπο η τελευταία εβδομάδα του Απρίλη εστιάζει στην κάλυψη της επίσκεψης της βασίλισσας Ράνια της Ιορδανίας. Υπάρχουν τρία άρθρα από τις 17 ως τις 24 Απριλίου που εστιάζουν στο πρόσωπο της βασίλισσας Ράνια, δίνοντας τις βασικές πληροφορίες και τα ενδιαφέροντα της. Η εικόνα της είναι η εικόνα της ισχυρής, σύγχρονης πολιτικής προσωπικότητας με ευαισθησίες σε σχέση με τα παιδιά και τις γυναίκες. Την ημέρα της επίσκεψης αντί του δημοσιογραφικού άρθρου που καλύπτει την επίσκεψη, έχουμε ένα άρθρο εκτενές που εστιάζει αναλυτικά στη βασίλισσα Ράνια, το γάμο της με τον πρίγκηπα Αμπντάλα της Ιορδανίας και τη ζωή της. Το άρθρο για την περιγραφή της επίσκεψης είναι την επομένη (26 Απριλίου) και πάλι εστιάζει στις γραμμές που ορίζουν το πλαίσιο αναπαραγωγής της είδησης με όρους διάσημης και ευαίσθητης γυναίκας που ενδιαφέρεται κυρίως για τα παιδιά. Υπάρχει μια αποσπασματική είδηση, που δεν αναπαράγεται σε άλλο site, ότι υπήρξε ιδιωτική συνάντηση και με την κ. Μαριάννα Βαρδινογιάννη.

Η παρουσίαση ειδήσεων, σε θέμα και πλαίσιο, για τις δύο πρώτες εβδομάδες του Σεπτεμβρίου φαίνεται να αλλάζει. Θεωρούμε ότι αυτό είναι αποτέλεσμα διαφορετικής εστίασης από την αρχισυνταξία του site. Υπάρχουν διάφορες ειδήσεις για διασώσεις που κάνει η Frontex, οι οποίες δεν υπάρχουν τους προηγούμενους μήνες που εξετάζουμε, παρόλο που –επίσης- γίνονται. Σκοπός είναι, μαζί με ανάλογες ειδήσεις που αφορούν κυβερνητικά λάθη ή παραλείψεις, ακόμα και φήμες όπως «Έτοιμος να παραιτηθεί από γραμματέας υποδοχής προσφύγων ο Οδ. Βουδούρης», να δημιουργηθεί ένα αντιπολιτευτικό πλαίσιο που να αναφέρεται ότι η Ε.Ε ή οι εξωτερικοί θεσμοί είναι αποτελεσματικότεροι της ελληνικής κυβέρνησης. Επίσης υπάρχουν οι γνωστές ειδήσεις που δηλώνουν ότι οι πρόσφυγες είναι αντικειμενικά υπεράριθμοι και δημιουργούν πρόβλημα, με αναφορές όπως «Ασφυξία σε Χίο και Μυτιλήνη» κοκ. Είναι σημαντικό να πούμε ότι πλέον ο ρυθμός ανεβάσματος ειδήσεων είναι αισθητά μειωμένος, σε σχέση με τον Απρίλιο όπου υπήρχαν ως και τρία ή τέσσερα σχετικά άρθρα σε μια ημέρα.

Η τρίτη εβδομάδα του Σεπτεμβρίου ορίζεται από τη φωτιά στο hot spot της Μόριας, στη Λέσβο. Το protothema.gr είναι το μόνο από τα sites που εξετάσαμε που κάνει τόσο εκτενές και κλιμακούμενο ρεπορτάζ. Αφιερώνει τρεις ημέρες συνεχόμενες στο τι έγινε, πώς, στο γεγονός ότι περίπου 1000 άνθρωποι θα παραμείνουν εκτός δομών κοκ. Ο τόπος είναι, όπως ως τώρα έχουμε δει, έντονος και δραματικός. Υπάρχει συνδυασμός φωτογραφιών, βίντεο και περιγραφών, που σκοπό έχουν να διεγείρουν τα αντανάκλαστικά τρόμου και δυσανεξίας προς τους πρόσφυγες. Για παράδειγμα στη λεπτομερή αφήγηση τι προηγήθηκε της φωτιάς στο hot spot, υπάρχει ένα απόσπασμα όπου πρόσφυγες είχαν πάει να διαμαρτυρηθούν στην πόλη και «με την επιστροφή τους και στη διάρκεια συμπλοκών ξέσπασαν μεγάλες πυρκαγιές σε ελαιοκτήματα, νότια και βόρεια του καταυλισμού». Με αυτή την αμφίσημη παρουσίαση λοιπόν, οι πρόσφυγες κατηγορούνται ως εμπρηστές ξένης περιουσίας. Η εβδομάδα δεν έχει άλλες σημαντικές ειδήσεις, πέρα μια θεματικά πλαισιωμένη είδηση για «τους 60.000 πρόσφυγες που βρίσκονται σήμερα στην Ελλάδα».

Ο Σεπτέμβριος κλείνει με μια σειρά ειδήσεων που επιβεβαιώνουν την τακτική του site όπως την αναλύσαμε νωρίτερα. Στήνεται συνειδητά μια εικόνα ότι η Ε.Ε ή οι εξωτερικοί θεσμοί είναι αποτελεσματικοί και η κυβέρνηση όχι. Για το σκοπό αυτό παρουσιάζονται ειδήσεις πάλι μέσα από την επεισοδιακή πλαισίωση και μάλιστα αρκετά θραυσματικές, που βασίζονται σε δηλώσεις ξένων (λχ. Τούρκος πρέσβης, η Διεθνής Αμνηστία) και παράλληλα ανεβαίνει μια δήλωση του πρωθυπουργού που λέει ότι πρέπει η Ε.Ε να συνεργαστεί με την Ελλάδα και να κρατήσει τη Συμφωνία Ε.Ε – Τουρκίας. Η μοναδική θεματικά πλαισιωμένη είδηση (και μια από τις ελάχιστες που παρουσιάζει το protothema.gr) αναπαράγει με

ερμηνευτικό τρόπο μια έρευνα του περιοδικού Science, σύμφωνα με την οποία «Σε τρεις κατηγορίες προσφύγων είναι πιο πρόθυμοι οι Ευρωπαίοι -δεξιοί και αριστεροί - να δώσουν άσυλο: σε ανθρώπους με μόρφωση και εξειδίκευση που μπορούν να συνεισφέρουν στην ευρωπαϊκή οικονομία, σε όσους έχουν υποστεί διώξεις και βασανιστήρια στις χώρες καταγωγής τους, καθώς επίσης σε εκείνους που είναι χριστιανοί και γενικότερα στους μη μουσουλμάνους». Είναι σαφές από τον τρόπο ερμηνείας και ανάλυσης ότι επιχειρείται μέσω των αντιθέσεων στις παραπάνω «προνομιακές κατηγορίες», να φτιαχτεί μια «γενική εικόνα» των προσφύγων που θα μείνουν / ζουν στην Ελλάδα σήμερα.

Ο Οκτώβρης έχει ακόμα λιγότερες ειδήσεις από το Σεπτέμβρη και πλέον είναι πιο συγκεκριμένες από άποψη πλαισίου. Οι πολλές επαναλήψεις των προηγούμενων μηνών έχουν δώσει τη θέση τους σε διαφορετικούς θεματικούς άξονες (και όχι σε δύο, τρεις), ενώ δεν λείπει και μια προσπάθεια θεματικής πλαισίωσης, για να εξαχθούν συγκεκριμένα συμπεράσματα.

Η πρώτη εβδομάδα του Οκτώβρη λοιπόν, έχει ως θέματα, τα προσφυγόπουλα στα σχολεία, επεισόδια στη Χίο, εξελίξεις στην Ε.Ε σε σχέση με το προσφυγικό και ότι 11.000 άνθρωποι πέθαναν στη Μεσόγειο τα τελευταία τρία χρόνια. Η τελευταία είδηση είναι η τέταρτη συνολικά που χτίζεται με εργαλείο τη θεματική πλαισίωση και αποτελεί αναπαραγωγή μιας εκτενέστερης έρευνας του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης. Οι άλλες ειδήσεις παρουσιάζονται επεισοδιακά. Η ένταξη των προσφυγόπουλων στα σχολεία μέσα από τις διαμαρτυρίες συλλόγων γονέων, όπως αυτή στο Ωραιόκαστρο Θεσσαλονίκης, ενώ δεν καλύπτεται πουθενά είδηση όπου σχολεία υποδέχονται με θέρμη τα παιδιά των προσφύγων. Οι εξελίξεις στην Ε.Ε παρουσιάζονται μέσα από τις δηλώσεις που έκανε ο Αυστριακός Υπ.Εξωτερικών και σχετίζονται με το αντίστοιχο –τότε- δημοψήφισμα στην Ουγγαρία.

Η δεύτερη εβδομάδα του Οκτώβρη έχει κυρίως ειδήσεις από το Ωραιόκαστρο. Ξεκινά με την ουδέτερη στάση στη συγκέντρωση των κατοίκων του Ωραιοκάστρου κατά της ισλαμοποίησης και συνεχίζει με ειδήσεις που έχουν ήδη παρουσιαστεί, όπως η άρνηση του συλλόγου γονέων του Ωραιοκάστρου να δεχτεί παιδιά προσφύγων. Ο δεύτερος θεματικός άξονας είναι περιφερειακά επεισόδια, σε Λέσβο, Χίο και Σούδα. Και τα τρία αυτά διαφορετικά επεισόδια παρουσιάζονται με όμοιο τρόπο. Δεν αναφέρονται πουθενά εθνικότητες ή κατάσταση ατόμων, μόνο ο γενικός τίτλος «πρόσφυγες» ή «πρόσφυγες και μετανάστες». Επίσης δεν αναφέρεται πουθενά αιτία των επεισοδίων, εξάγεται μόνο από τα συμφραζόμενα, όπως, λ.χ. «Ωστόσο, μετά τη μία και μισή, οπότε και απομακρύνθηκαν τα

ΜΑΤ, που βρίσκονται στην περιοχή της Σούδας, τα επεισόδια επανελήφθησαν, με επιθέσεις και εν τέλει κάποιοι έβαλαν φωτιά στα κοντέινερ». Δεν διευκρινίζονται αιτήματα των προσφύγων, αιτίες ή δεν ανακοινώνονται αν υπάρχουν θύματα, παρά μόνο καταστροφές σε εξοπλισμό.

Η τρίτη εβδομάδα του Οκτώβρη έχει ελάχιστες ειδήσεις. Υπάρχει μια δήλωση του Υπουργού Μεταναστευτικής Πολιτικής και Μουζάλα, ότι μπορεί να έχει υπάρξει ως τώρα κακός συντονισμός για το προσφυγικό αλλά το αποτέλεσμα είναι ενθαρρυντικό. Τη δήλωση αυτή φαίνεται να αποδομεί το ίδιο το site, ανεβάζοντας παράλληλα ότι Ύπατη Αρμοστεία θα μοιράσει 38.000 υπνόσακους και κουβέρτες σε πρόσφυγες και μια ημέρα μετά μια ανακοίνωση των Γιατρών Χωρίς Σύνορα χωρίς περαιτέρω σχολιασμό, ότι 50.000 πρόσφυγες στην Ελλάδα ζουν σε άθλιες συνθήκες. Η τελευταία εβδομάδα του Οκτώβρη από την άλλη έχει αρκετή κάλυψη σε ειδήσεις από περιφερειακά hot spot (κυρίως Λέσβο και Χίο) όπου γίνονται ταραχές. Και αυτή τη φορά οι ταραχές περιγράφονται όπως είδαμε και νωρίτερα. Γενικά η εικόνα είναι ότι «μετανάστες» χωρίς προηγούμενη αφορμή ή με κάποιο αίτημα, ξεκίνησαν να κάνουν ζημιές σε εξοπλισμό και το χώρο και έφτασαν να τσακώνονται και μεταξύ τους. Στο πλάνο πάντα υπάρχουν και ορισμένοι κάτοικοι που δηλώνουν αγανακτισμένοι με τις συνθήκες. Η ολοκλήρωση της εικόνας που δίνει το protothema.gr για την κυβερνητική ανεπάρκεια έρχεται με ένα άρθρο που κλείνει τον Οκτώβρη, όπου θεωρείται εντελώς αποτυχημένο το πρόγραμμα μετεγκατάστασης προσφύγων, καθώς μόνο 5400 άτομα έχουν μεταφερθεί σε χώρες της Ε.Ε, ενώ αναμένονταν να έχουν φύγει 33.000. Στο ίδιο άρθρο γίνεται ήπια και μετριασμένη κριτική στον Υπουργό Μεταναστευτικής Πολιτικής και ενώ ο τίτλος του άρθρου κεντράρει στην αποτυχία του προγράμματος μετεγκατάστασης, το κυρίως άρθρο κεντράρει στο ότι ο Υπουργός παραβρέθηκε στην αναχώρηση 111 Σύρων για τη Φινλανδία.

5.4. Αποτελέσματα από το makeleio.gr

Πριν εξετάσουμε αναλυτικά τα αποτελέσματα από το makeleio.gr, θεωρούμε ότι πρέπει να γίνει σε αυτό και το λόγο του μια ειδική αναφορά. Το makeleio.gr χρησιμοποιεί αισθητική, γραφιστική, τυπογραφία (και ορθογραφία) που περισσότερο ταιριάζει σε σχολιασμό από τρίτους σε sites, blogs και social media. Αυτή η αισθητική προσέγγιση, χρησιμοποιεί όψεις της συμμετοχικής επικοινωνίας που βρίσκεται συνήθως στην καρδιά των εναλλακτικών μέσων ενημέρωσης. Επίσης βλέπουμε ότι υπάρχουν όψεις όχι μόνο της «καθομιλουμένης», «λαϊκής» γλώσσας στον τρόπο παρουσίασης των ειδήσεων, αλλά και

μια λογική αφομοίωσης της γλώσσας του πολυπολιτισμικού λόγου μέσα από την έγκρισή της από όρους όπως «ισότητα», «δικαιοσύνη» και «Δικαιώματα». Η λογική πίσω από αυτή την αφομοίωση είναι να παρουσιαστούν οι Έλληνες ως μειονότητα, ως θύματα και το makeleio.gr ως ένα site ρευστής ιδεολογικής προσέγγισης, που μοιάζει πάντα ασυμβίβαστο και αντικομφορμιστικό. Στην προσπάθεια πρόκειται για καθαρή μετουσίωση του ακροδεξιού λόγου και επιχειρημάτων σε «εναλλακτική» δημοσιογραφική γλώσσα, που όπως ακριβώς περιορίζει τα λογικά και αναλυτικά επιχειρήματα, με τον ίδιο τρόπο περιορίζει τις μορφές στην παρουσίαση και δομή των ειδήσεων. Θεωρούμε, συνεπώς, ότι δεν μπορούμε να κάνουμε την ίδια παρουσίαση που έχουμε κάνει ως τώρα καθώς η δημοσιογραφική γλώσσα και ο τρόπος παρουσίασης των ειδήσεων διαφέρουν αισθητά από τα υπόλοιπα sites που εξετάσαμε και ως εκ τούτου τα ευρήματά μας κατηγοριοποιούνται και αρκετά διαφορετικά.

Καταρχάς να πούμε ότι το makeleio.gr έχει τη μικρότερη κάλυψη για το προσφυγικό ζήτημα από τα εξεταζόμενα sites. Επίσης πολλές ειδήσεις είναι μόνο μια φωτογραφία με κάποιο μικρό σχόλιο. Για παράδειγμα, τον Μάρτιο, υπάρχει μια φωτογραφία του Υπουργού Άμυνας Π. Καμμένου με τίτλο και σχόλιο «ΚΟΨΤΕ ΦΑΤΣΑ- Χε@@@νος από χαρά ο Καμμένος ανάμεσα σε μουσουλμάνους στο Κιλκίς». Εδώ βλέπουμε ότι πέρα από το μη-δημοσιογραφικό λόγο, οι πρόσφυγες δεν ονομάζονται με αυτή τους την ιδιότητα αλλά με τη θρησκευτική τους ταυτότητα που υποθέτει ο συντάκτης του σχολίου ότι είναι η κυρίαρχη.

Αντίστοιχα, μέσα στον Μάρτιο, αναπαράγεται Δελτίο Τύπου που έστειλαν «κάτοικοι και επαγγελματίες της Πλ. Βικτωρίας» όπου τιτλοφορείται από την ιστοσελίδα με τον εύγλωττο τίτλο: «Βρώμα, δυσωδία, πορνεία, ναρκωτικά! ΕΣΤΙΑ ΜΟΛΥΝΣΕΩΝ και ΙΩΣΕΩΝ η Πλατεία Βικτωρίας: ΑΥΤΑ ΚΑΤΑΓΓΕΛΟΥΝ οι κάτοικοι της περιοχής!». Είναι προφανές ότι το makeleio.gr ενστερνίζεται ως αληθείς καταγγελίες που υπάρχουν κυρίως εντός του ακροδεξιού λόγου, όπως τον έχουμε δει σε όλα τα αντίστοιχα ΜΜΕ σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η λογική είναι η παρουσίαση των προσφύγων ως άμεσης και διαρκούς απειλής.

Σχολιάσαμε παραπάνω ότι το makeleio.gr αποτελεί «καθαρή μετουσίωση του ακροδεξιού λόγου και επιχειρημάτων σε «εναλλακτική» δημοσιογραφική γλώσσα». Δείγμα καθαρό αυτής μας της άποψης είναι η αναπαραγωγή στις 12|03|2016 μιας κατασκευασμένης είδησης από γνωστό site ακροδεξιάς και συνωμοσιολογικής προσέγγισης, όπου υποτιθέμενοι «αντιφα» Γερμανοί, αρνούνται να παραδώσουν έναν χώρο για να μείνουν πρόσφυγες στο Βερολίνο. Πέρα από το ότι η είδηση είναι εμφανώς

κατασκευασμένη καθώς παραποιούνται λόγια, σχολιάζεται αποσπασματικά ένα βίντεο κοκ, θεωρούμε ότι το makeleio.gr δεν διαθέτει κάποιου είδους δεοντολογική προσέγγιση, όταν σχολιάζει πως «Άλλη μία απόδειξη της υποκρισίας που είναι συνώνυμο της αριστεράς σε κάθε της μορφή. Από την κοινοβουλευτική / κυβερνητική, έως την εξωκοινοβουλευτική / εξτρεμιστική».

Η ταυτότητα με την οποία το makeleio.gr επιλέγει να παρουσιάζει τους πρόσφυγες είναι αυτή του λαθρομετανάστη ή «πρόσφυγα». Για παράδειγμα στις 10/3/2016, παρουσιάζεται η εξής είδηση: «Έφθασαν οι πρώτοι λαθρομετανάστες στην κατασκήνωση του Αγίου Ανδρέα». Επίσης η εικόνα του λαθρομετανάστη ενισχύεται με την ταυτότητα του παραβατικού. Για παράδειγμα στις 13/3/2016, ανεβαίνει βίντεο στο makeleio.gr με τίτλο «ΔΕΙΤΕ τι έπαθε μια γυναίκα στο Ελληνικό! Της την «έπεσαν» και την ξάφρισαν!» και ως μόνο σχόλιο το «Περαστική ή εθελόντρια στους πρόσφυγες; Μάλλον το δεύτερο...». Ο τρόπος με τον οποίο δηλαδή το makeleio.gr επιλέγει να πλαισιώνει τις ειδήσεις του δεν είναι απλά η επεισοδιακή πλαισίωση, αλλά μια καθαρή τεχνική προπαγάνδας, η οποία δίνει θραύσματα λόγου στον αναγνώστη, αφού του έχει φτιάξει από πριν ένα αντίστοιχο κλίμα ώστε να τον οδηγήσει σε συγκεκριμένα συμπεράσματα. Η εικόνα ότι υπάρχει μια πλειοψηφία (;) βίαιων και παραβατικών μέσα στο σύνολο των προσφύγων –αν δεν είναι εξαρχής όλοι οι πρόσφυγες παραβατικά στοιχεία- συμπληρώνεται από διάφορες κατασκευασμένες αναπαραγωγές. Όπως για παράδειγμα στις 15/3/2016 όπου αναπαράγεται βίντεο-κολλάζ από διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις, που δείχνονται βανδαλισμοί. Σε αυτό το κολλάζ αντί άλλης επεξήγησης το makeleio.gr σχολιάζει: «Στις περισσότερες χώρες όλοι οι λαθραίοι, παράνομοι και μιάσματα των κοινωνικών συνόλων... «πέρασαν» μαζί με τους ανυποψίαστους ταλαιπωρημένους και κατατρεγμένους πρόσφυγες... Δυστυχώς παρίσταναν τους πρόσφυγες και «πέρασαν» δίχως να τους αντιληφθεί κάποιος από τις αρχές. Κι όταν ήρθε η ώρα μετέτρεψαν τις πόλεις σε πεδία πολεμικά.....». Βλέπουμε ότι όχι μόνο η γλώσσα, αλλά και το ύφος, η επιλογή στη σύνταξη και την τυπογραφία, αναπαράγουν ένα συνωμοσιολογικό λόγο βγαλμένο από την ακροδεξιά ρητορική, χωρίς στοιχεία ή άλλα επιχειρήματα.

Πέρα από την παραβατικότητα που παρουσιάζεται με τον τρόπο που είδαμε, αναπαράγεται το ακροδεξιό στερεότυπο ότι τμήμα του προσφυγικού πληθυσμού είναι μέλη τζιχαντιστικών ομάδων, οι οποίοι κρύβονται για να περάσουν στην Ευρώπη. Στις 16/3/2016 αναπαράγεται ακριβώς μια τέτοια είδηση όπου κάτοικος της Λέσβου λέει στον Υπουργό κο. Μουζάλα ««Έχουν έρθει από Αλ-Νούσρα και Αλ-Κάιντα, μας το είπαν οι ίδιοι, τι περιμένεις να μας σφάξουν;»». Παρομοίως, στις 1/10/2016, παρουσιάζεται δήλωση του

κου Μουζάλα με τον εξής σχολιασμό: «Το ομολόγησε ο Μουζάλας: Ποιοι πρόσφυγες; Το 75% των εισβολέων είναι κατσαπλιάδες λαθρομετανάστες!».

Συμπληρωματικά στα παραπάνω κατασκευάζεται και η εικόνα της «υγειονομικής βόμβας», με τους πρόσφυγες να θεωρούνται φορείς ασθενειών που θα κάνουν μαζικό κακό στον ντόπιο πληθυσμό. Ενδεικτικά, στις 11/10/2016, έχουμε μια είδηση ως εξής: «Επιδημία ηπατίτιδας Α βρίσκεται σε εξέλιξη..... Τέσσερα κρούσματα ηπατίτιδας σε καταυλισμό προσφύγων», η οποία επίσης δε σχολιάζεται περαιτέρω. Τα παραπάνω δένουν την εικόνα μιας άμεσης και διαρκούς απειλής που κατασκευάζεται στη μορφή του νεαρού, άνδρα πρόσφυγα, μουσουλμάνου. Εξ ου και ο τίτλος στις 25/3/2016 «ΕΛΛΑΔΑ ΕΝΑ ΤΕΡΑΣΤΙΟ HOTSPOT! Η κυβέρνηση ετοιμάζει άλλα 19 κέντρα φιλοξενίας προσφύγων και ΛΑΘΡΟμεταναστών σε όλη τη χώρα!».

Με αυτόν τον τρόπο κατασκευάζεται η εικόνα μιας χώρας που πνίγεται, που ισλαμοποιείται και άκρο του δόρατος αυτής της διεργασίας είναι οι πρόσφυγες. Η εικόνα αυτή μάλιστα, ενέχει και το εξής στοιχείο: ότι κάποια στιγμή, όταν συγκεντρωθεί ένα ικανό δυναμικό «εχθρών» αυτό θα αιφνιδιάσει τους ντόπιους που δεν θα μπορέσουν να αντιδράσουν. Αυτό το στοιχείο συνωμοσίας μπορεί να το δει κανείς ρητά σε διάφορες πτυχές του ακροδεξιού λόγου. Το makeleio.gr παρουσιάζει ως εξής την είδηση για τη δημιουργία αυτοσχέδιου καταυλισμού στο λιμάνι του Πειραιά (4/4/2016): ««ΚΑΤΣΙΚΩΘΗΚΑΝ» ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ ΚΑΙ ΔΕΝ ΚΑΝΟΥΝ ΒΗΜΑ ΟΙ ΛΑΘΡΟ ΜΗΝ ΚΑΙ...ΤΟΥΣ ΓΥΡΙΣΟΥΝ ΠΙΣΩ ΣΤΗ ΤΟΥΡΚΙΑ!»ΔΟΥΛΕΜΑ» ΑΠΟ ΤΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ:ΔΙΩΧΝΟΥΝ 202...ΦΕΡΝΟΥΝ 339!ΚΑΙ ΣΑΝ ΝΑ ΜΗΝ ΕΦΤΑΝΑΝ ΟΛΑ ΑΥΤΑ, ΟΙ ΜΚΟ...ΤΟΥΣ ΚΑΝΟΥΝ ΠΛΥΣΕΙΣ ΕΓΚΕΦΑΛΟΥ ΝΑ ΜΗΝ ΦΥΓΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ! ΣΥΝΕΧΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ».

Πέραν των παραπάνω, η εικόνα της αιχμάλωτης και ανίσχυρης Ελλάδας που εμφανίζεται σε διάφορες παραλλαγές και σε άλλα sites, στο makeleio.gr αποκτά την πιο δραματική της διάσταση. Κυριαρχούν ειδήσεις όπου αναρωτιέται ο αρθρογράφος «Πόσο θα κοστίσει η περίθαλψη των «προσφύγων» στην Ελλάδα», ενώ το πλήγμα στην οικονομία θεωρείται δεδομένο. Έτσι παρουσιάζονται ειδήσεις όπως «Χίος: Καταρρέει ο τουρισμός λόγω προσφύγων – Μείωση 76,32% στις αφίξεις εξωτερικού», ή «Καζάνι που βράζει η Χίος».

Συμπερασματικά, το makeleio.gr έχει μια πολύ στοχευμένη αρθρογραφία που σκοπό έχει να αναπαράγει με συγκεκριμένο τρόπο την ακροδεξιά ρητορική και όχι να καταγράψει κάποια είδηση ως διάδοση της πληροφορίας. Εξ ου και μια σειρά από ειδήσεις που είναι κοινές στα υπόλοιπα sites, στο makeleio.gr δεν αναπαράγονται αν δεν

εξυπηρετούν αυτό το σκοπό. Για παράδειγμα η επίσκεψη της βασίλισσας Ράνια και του Πάπα, καλύπτονται τηλεγραφικά χωρίς σχεδόν κανένα σχολιασμό, εφόσον ακριβώς δεν μπορούν να δεθούν σε μια αφήγηση που να περιλαμβάνει φόβο και υφέρποντα ή ανοιχτό ξενοφοβικό λόγο.

5.5 Αποτελέσματα από το newsit.gr

Το newsit.gr έχει ένα μείγμα έντονου σχολιασμού και παρουσίασης ειδήσεων με δραματικό τόνο αλλά παράλληλα στέκεται δημοσιογραφικά εγγύτερα στο zougla.gr παρά στο makeleio.gr. Χρησιμοποιεί δηλαδή πιο ορθή δημοσιογραφική γλώσσα. Από εκεί και πέρα στο διάστημα που εξετάσαμε έχει πολλές ειδήσεις που δεν μπορούν να ενταχθούν σε μία και μόνη στρατηγική ή θεματικό άξονα. Φαίνεται ότι ακολουθεί κυρίως μια λογική πολυσυλλεκτικής προσέγγισης και αντιγραφής από άλλα sites (churnalism), με θετική εξέλιξη ότι επιλέγει να σχολιάσει. Πιο αναλυτικά έχουμε ως εξής.

Όσον αφορά το γενικότερο πλαίσιο, ήδη από την πρώτη εβδομάδα του Μαρτίου, φαίνεται ότι το newsit.gr είναι στη λογική ότι είναι ευθύνη της Ε.Ε να βρει λύση στο πρόβλημα και αυτή η λύση με κάποιο τρόπο πρέπει να επιβληθεί στην Ελλάδα καθώς η τελευταία ουσιαστικά δεν μπορεί να σηκώσει μόνη της το βάρος της επίλυσης του προβλήματος. Από τα μέσα που εξετάσαμε είναι το πιο ισορροπημένο όσον αφορά το θέμα των ευθυνών ανάμεσα σε κυβέρνηση και Ε.Ε. Έτσι για παράδειγμα προβάλλεται η κριτική του ΟΗΕ απέναντι στην Ε.Ε με ερμηνευτικό τρόπο, «κλείσατε τα σύνορα και στοιβάξατε 24.000 πρόσφυγες στην Ελλάδα». Με παρόμοιο ερμηνευτικό τρόπο προβάλλεται η συνεδρίαση που έγινε για να προπαρασκευαστεί η συμφωνία Ε.Ε – Τουρκίας. Με εύγλωττο τίτλο «Ο Τουσκ "κλείδωσε" την Ειδομένη – Τσίπρας σε Νταβούτογλου: Μη στέλνετε 1.500 πρόσφυγες την ημέρα» δίνεται ακριβώς η εικόνα ότι η επίλυση θα έρθει από την Ε.Ε. με ευρύτερο συντονισμό και συνεργασία των κυβερνήσεων.

Αντίστοιχα υπάρχει άρθρο που αναφέρει ότι γίνεται «αισχρή εκμετάλλευση των προσφύγων» και το newsit.gr είναι το site –από τα εξεταζόμενα- που αφιερώνει ολόκληρη είδηση στις 2/3/2016 για να αναφέρει την απόφαση του Υπουργείου Οικονομίας, πως πλέον θα ισχύουν ανώτατες τιμές πώλησης για 9 προϊόντα και αυτό αφορά όλες τις επιχειρήσεις στον οδικό άξονα Αθήνα-Θεσσαλονίκη-Εύζωνοι και για τις επιχειρήσεις στο επαρχιακό δίκτυο που συνδέει τους Ευζώνους με την Ειδομένη. Παράλληλα, από τα εξεταζόμενα sites και χωρίς να έχει συγκεκριμένο προσανατολισμό, το newsit.gr ήταν το

μόνο που έκανε εκτενές ρεπορτάζ για το κύμα αλληλεγγύης από τους πολίτες προς τους πρόσφυγες και την αντίστοιχη ημέρα στο Σύνταγμα (6 Μαρτίου 2016), σχολιάζοντας με θετικό τρόπο την κίνηση και την ανταπόκριση του κόσμου.

Όσον αφορά την εικόνα των προσφύγων στο newsit κυριαρχεί η επεισοδιακή πλαισίωση με άξονα τη θυματοποίηση. Οι πρόσφυγες είναι θύματα άθλιων συνθηκών και συνολικά η προσέγγιση του συγκεκριμένου μέσου είναι η πιο ανθρωπιστική από τα εξεταζόμενα. Για παράδειγμα, στη δεύτερη εβδομάδα του Μαρτίου, αναφέρεται η κατάσταση στον Πειραιά με πολύ δραματικό τόνο αλλά και θετική διάθεση για την εικόνα του πρόσφυγα. Ενδεικτικά: «Κραυγή 3000 προσφύγων στον Πειραιά: "Είμαστε άνθρωποι" - Προκάτ πολυιατρείο στο λιμάνι». Η συνοδευτική φωτογραφία του άρθρου παρουσιάζει γυναίκες και παιδιά, που είναι σχετικά σπανιότερες στα ευρήματά μας, από ότι οι απροσδιόριστες εικόνες ταραχών, με πρωταγωνιστές νεαρούς άνδρες. Ακόμα και τα κέντρα φιλοξενίας και οι χώροι, αναφέρονται στα ρεπορτάζ με τον επίσημο τρόπο που αναφέρονται και στις κυβερνητικές δομές, λχ. «οργανωμένα κέντρα και ξενοδοχεία προσωρινής φιλοξενίας».

Όσον αφορά τις συνθήκες διαβίωσης, πάλι έχουμε εκτενή ρεπορτάζ με έντονο, συγκινησιακό φορτίο στο λόγο. Ενδεικτικά (29/3/2016): «Ειδομένη: Βρέφη στις λάσπες - Οι σκέψεις της κυβέρνησης για τους πρόσφυγες - Νέες αποκαλυπτικές εικόνες!» με συνοδευτική εικόνα νεογέννητων μωρών και σχολιασμό για τα παιδιά που «όπως θα δείτε παρακάτω, "χαλαρώνουν" παίζοντας στα λασπόνερα». Με αντίστοιχο τρόπο προσπαθεί το newsit.gr να απαντήσει και στην εικόνα που παρουσιάζεται ότι οι πρόσφυγες είναι φορείς ασθενειών προβάλλοντας ειδήσεις που επιμένουν στις συνθήκες διαβίωσης. Ενδεικτικά και πάλι από τις 13/3/2016: «Με τις συνθήκες διαβίωσης στην Ειδομένη να παραμένουν απελπιστικές για τους σχεδόν 14.000 πρόσφυγες και μετανάστες που βρίσκονται εγκλωβισμένοι, εθελοντές γιατροί προειδοποιούν ότι μετά την ηπατίτιδα, τα παιδιά, αλλά και οι ενήλικες κινδυνεύουν και από άλλες ασθένειες, όπως η λεπτοσπείρωση, εξαιτίας των τρωκτικών που κάνουν βόλτες στα λασπόνερα. Μια μέρα μετά την εμφάνιση κρούσματος ηπατίτιδας Α σε ένα 9χρονο κοριτσάκι που νοσηλεύεται σε νοσοκομείο της Θεσσαλονίκης, οι γιατροί είναι ανήσυχτοι για την υγεία αυτών των ανθρώπων, ιδίως των μικρών παιδιών που είναι συνήθως εκτεθειμένα σε κακουχίες και ανύπαρκτες συνθήκες υγιεινής».

Στην προσπάθεια κατοχύρωσης της θετικής εικόνας συμβάλλει επίσης τόσο η θετική παρουσίαση celebrities όπως η Αντζελίνα Τζολί αλλά και η προσπάθεια που φαίνεται να καταβάλλει το newsit.gr να μεταδώσει τα αιτήματα των προσφύγων στις νησιωτικές

περιοχές. Επίσης από τα εξεταζόμενα sites, ήταν το μόνο που είχε είδηση για τον ξεσηκωμό των προσφύγων στη Χίο το Μάρτιο, με αναλυτικά αιτήματα και με ήπια περιγραφή («πλακάτ και συνθήματα») και όχι κάποια απεικόνιση χάους ή εξέγερσης. Αντίστοιχα, οι πρόσφυγες στη Θεσσαλονίκη (24/3/2016) παρουσιάζονται ως «διαμαρτυρόμενοι πρόσφυγες στην πλατεία Αριστοτέλους» και όχι ως καταληψίες ή παράνομα στρατοπεδευμένοι. Επιπρόσθετα η πορεία που έγινε στις 30/3/2016 από τον Πειραιά ως την Αθήνα παρουσιάστηκε σαν κίνηση απελπισμένων ανθρώπων από τις συνθήκες ζωής τους. Νωρίτερα, σε άλλη είδηση παρουσιάζονται οι πρόσφυγες απελπισμένοι να βουτούν για να πλυθούν στα νερά του λιμανιού του Πειραιά.

Το μήνα Απρίλιο παρουσιάζονται ειδήσεις διάφορων συμπλοκών στον Πειραιά και σε άλλα μέρη. Το πλαίσιο παραμένει επεισοδιακό αν και σε γενικές γραμμές δεν αλλάζει. Ενδεικτικά αναπαράγουμε είδηση από τις 7/4/2016: *«Η αστυνομία προχώρησε σε τουλάχιστον 40 προσαγωγές, προσφύγων και μεταναστών, οι οποίοι αφού ελέγχθηκαν, επέστρεψαν στο λιμάνι του Πειραιά τα ξημερώματα της Πέμπτης. (...) Εκείνοι, όμως, φοβούμενοι πως θα μεταφερθούν σε κέντρα κράτησης συνεχίζουν να αρνούνται. Ρόλο σε αυτό παίζουν, όπως αποδεικνύεται, και οι λεγόμενοι "αλληλέγγυοι", άτομα που διαδίδουν στους πρόσφυγες πως η κυβέρνηση θέλει να τους μεταφέρει σε δομές όπου θα κρατηθούν.»*

Εδώ βλέπουμε ότι ο σχολιασμός ακολουθεί ένα μοτίβο που συναντούμε και σε άλλες συναφείς ειδήσεις του newsit.gr. Εμφανίζεται η κίνηση της κυβέρνησης μέσα από τους εκπροσώπους της (εν προκειμένω η Αστυνομία) ως λογική εξέλιξη των αιτημάτων και των κινήσεων των προσφύγων. Υπάρχει δηλαδή σε κάθε επεισοδιακή πλαίσιωση που επιλέγει το newsit.gr μια εμφανής σχέση αιτίου-αιτιατού που βοηθά τον αναγνώστη να σχηματίσει εικόνα χωρίς απαραίτητα να αναπαράγει αμιγώς στερεότυπα. Παρόλα αυτά δε λείπουν και οι ειδήσεις χωρίς σχολιασμό, όπως για παράδειγμα μια είδηση στις 14/04/2016 για το μαχαίρωμα ενός πρόσφυγα στο στήθος κάτω από άγνωστες συνθήκες εμπλοκής μεταξύ Αφγανών στον Πειραιά.

Σημασία μεγάλη για το newsit.gr και για τον τρόπο που παρουσιάζει την εικόνα των προσφύγων, θεωρούμε ότι έπαιξαν στη συγκεκριμένη περίοδο οι επισκέψεις συγκεκριμένων celebrities (Πάπας Φραγκίσκος και βασίλισσα Ράνια). Από τα μέσα που εξετάσαμε, το newsit.gr αφιερώνει σε αυτές τις δύο επισκέψεις τα περισσότερα άρθρα και δικό του φωτογραφικό υλικό. Για τον Πάπα Φραγκίσκο, λόγου χάρη, αφιερώνονται 5 άρθρα σε δύο ημέρες. Στην ουσία τα άρθρα είναι στερεοτυπικά δοσμένα, για το ρόλο του Πάπα ως

ηγέτη, τη συμπόνοια του ως θρησκευτικού προσώπου, την ιερή του θέση που όλοι αναγνωρίζουν. Επίσης, για την επίσκεψη της βασίλισσας Ράνια, το newsit.gr αφιερώνει τα περισσότερα άρθρα για το ίδιο θέμα (7), από όσα sites εξετάσαμε. Ο κύριος όγκος των άρθρων είναι από την 25^η Απριλίου. Νωρίτερα υπάρχουν 2 άρθρα (17 και 24 Απριλίου) που είναι τα ίδια άρθρα που έχουν αναπαράγει όλα τα Μέσα και είναι η είδηση της επίσκεψης της βασίλισσας Ράνια με έμφαση στην ίδια. Την ημέρα της επίσκεψης έχουν ανέβει 4 άρθρα, τα οποία είναι πολύ αναλυτικά ως προς την επίσκεψη. Επίσης αναπαράγεται δραματικά η είδηση με το άρρωστο προσφυγόπαιδο που άκουσε την ιστορία του η βασίλισσα. Υπάρχει το άρθρο που περιγράφει την ιδιωτική συνάντηση με την Μ.Βαρδινογιάννη, αλλά και μια σειρά άρθρων που ορίζονται ακριβώς από το πλαίσιο όπως το βάλουμε και νωρίτερα. Υπάρχει ένα θετικό πρόσημο στην όλη παρουσίαση του θέματος και η προσφυγική κρίση αντιμετωπίζεται μέσα από την οπτική των βασανισμένων παιδιών και γυναικών, για να πλαισιώνει την κυρίαρχη εικόνα με την οποία παρουσιάζεται η Ράνια.

Ο Σεπτέμβριος συνεχίζει για το newsit.gr στην ίδια λογική. Οι ειδήσεις που σχετίζονται με συμπλοκές και ταραχές προσφύγων παρουσιάζονται πάντα υπό το πρίσμα των αιτημάτων τους. Για παράδειγμα σε είδηση που ανεβαίνει 1/9/2016: ««Δεν έχουμε πρόβλημα με τους Έλληνες αλλά με τη ζωή στα κέντρα φιλοξενίας, όπου το φαγητό είναι άθλιο, δεν έχει γιατρούς, έχει τρομερή ζέστη και κουνούπια» είπε στο ΑΠΕ - ΜΠΕ ο 30χρονος Ζακαρία από τη Συρία».

Επίσης στις 5/9/2016, για την άγρια συμπλοκή στη Μόρια, μεταξύ προσφύγων, η αναπαραγωγή της είδησης είχε ως εξής: «3.500 περίπου ανθρώπων σε υποδομές που «δεν σηκώνουν» περισσότερους από 2.000, εκ των οποίων πολλές γυναίκες και παιδιά, με κακής ποιότητας, όπως καταγγέλλεται, φαγητό και χωρίς οι περισσότεροι να έχουν χρήματα αποτελεί το ιδανικό σκηνικό για την ανάπτυξη εθνικιστικών διαφορών αλλά και εγκληματικότητας. Όλα ξεκίνησαν, περίπου τα μεσάνυχτα, από τον χώρο κράτησης των ανήλικων προσφύγων. Όπως καταγγέλλεται, τα παιδιά από τη Συρία δέχθηκαν επίθεση από παιδιά από το Αφγανιστάν που με τη σειρά τους υποστηρίζουν πως εκβιάζονται από άλλες πολυπληθέστερες εθνικές ομάδες όπως οι Ιρακινοί». Σε αντίθεση με την αντίστοιχη πλειοψηφία των άρθρων που έχουμε δει ως τώρα, το συγκεκριμένο προσπαθεί να δει το θέμα σφαιρικότερα, επιλέγει δηλαδή τη θεματική πλαισίωση. Εξηγεί τους γενικούς λόγους και τάσεις πίσω από τη συγκεκριμένη είδηση και συνδέει με εύληπτο τρόπο γεγονότα και συμπεριφορές.

Αντίστοιχα, στις σχετικές ειδήσεις που επικράτησαν γύρω από το Ωραιόκαστρο και τις αντιδράσεις των συλλόγων γονέων, το newsit.gr μαζί με αυτές ανέβασε και την είδηση ότι ο Εισαγγελέας έκανε παρέμβαση «για την ξενοφοβική απόφαση των συλλόγων γονέων και για την προτροπή του δημάρχου για επιθέσεις σε πρόσφυγες» καθώς και ότι για το ίδιο θέμα παραιτήθηκε ο Πρόεδρος του Συλλόγου Γονέων.

Για την κεντρική είδηση της περιόδου, που είναι η μεγάλη φωτιά στη Μόρια, το newsit.gr αφιερώνει σειρά άρθρων (5) σε δύο ημέρες (19-20/9/2016). Από αυτά βλέπουμε ότι η προσέγγιση μοιάζει με των υπόλοιπων μέσων ως προς την περιγραφή και τον τόνο, για παράδειγμα: «Εξεγέρσεις, συγκρούσεις και φωτιές στο hot spot της Μόριας είναι η εικόνα στο νησί της Λέσβου, όπου η κατάσταση είναι πλέον ανεξέλεγκτη με άγνωστες συνέπειες τόσο για τη ζωή των προσφύγων αλλά και των κατοίκων του νησιού». Παρόλα αυτά υπάρχει έντονη η εικόνα ότι το μόνο που θέλουν οι πρόσφυγες είναι να τους επιτραπεί να φύγουν και ως εκ τούτου, τα επεισόδια μοιάζουν λογική κατάληξη του πολύμηνου εγκλεισμού τους. Αυτό φαίνεται και από την επιλογή, την τελευταία εβδομάδα του Σεπτεμβρίου και μερικές ημέρες μετά την καταστροφή στη Μόρια, του newsit.gr να ανεβάσει είδηση με επεισοδιακή πλαισίωση που να αναφέρεται σε προσωπικές ιστορίες προσφύγων από τη Μόρια, όπου περιγράφονται με τα χειρότερα λόγια οι συνθήκες διαβίωσης.

Ο Οκτώβρης ξεκινά με μια αντιπαραβολή διάφορων ειδήσεων που σχετίζονται με την ένταξη των προσφυγόπουλων στο δημόσιο σχολείο. Εδώ το newsit.gr επιλέγει την πολυσυλλεκτική παράθεση. Αναφέρει τόσο τις αντιδράσεις, όσο και ειδήσεις από σχολεία που επιλέγουν να δεχτούν τους πρόσφυγες με εγκαρδιότητα. Σε όσες ειδήσεις έρχονται πλέον από επαρχία και αφορούν συμπλοκές ή ταραχές, όπως στις 8/10/2016 από τη Σούδα Χίου, όπου έπιασε φωτιά, το newsit.gr επιλέγει να αναπαράγει τοπικά ειδησεογραφικά sites για τα γεγονότα, αφαιρώντας σχολιασμούς που μπορούν να δώσουν κάποια φόρτιση και μένοντας σε μια λιτή γλώσσα.

Αντίστοιχα, παρά την υπόθεση που κάναμε για το αντίθετο, δεν ενισχύθηκε αρνητικά η φόρτιση των σχετικών ειδήσεων. Το newsit.gr παρέμεινε σταθερά κριτικά θετικό στις κινήσεις της κυβέρνησης και ως προς την ταυτότητα των προσφύγων. Ενδεικτικά στοιχεία γι' αυτό είναι ότι απέφυγε να παρουσιάζει –καθ' όλη τη διάρκεια που εξετάζουμε– τυποποιημένα άρθρα γύρω από τον αριθμό των προσφύγων και όσες φορές το έκανε αυτό είχε ακριβή αριθμό. Επίσης, είχε αναλυτική παρουσίαση των θέσεων της κυβέρνησης και των αρμόδιων τμημάτων και ιδιαίτερη προβολή του σχετικού Υπουργείου Μεταναστευτικής

Πολιτικής. Για παράδειγμά στις 15/10/2016 παραθέτει θετικό σχολιασμό των δηλώσεων του κου Μουζάλα πώς «Βρισκόμαστε σε μια φάση όπου τα πράγματα είναι διαχειρίσιμα. Σε αυτή τη φάση δεν βρεθήκαμε τυχαία».

Τέλος, επικυρώνοντας το εύρημά μας ότι έχει εξαρχής θετική εικόνα για τους πρόσφυγες και επιλέγει αυτό που ο Gale (2004) είδαμε να σχολιάζει ως «ανθρώπινο πρόσωπο» στα αυστραλιανά MME, το newsit.gr είναι το μόνο από τα sites που εξετάσαμε που δημοσίευσε στις 18/10/2016 σχετική έρευνα και επερχόμενο συνέδριο από το Πανεπιστήμιο Πειραιά και το Εργαστήρι Στρατηγικής Επικοινωνίας & Μέσων Ενημέρωσης.

Συμπεράσματα

Με την ολοκλήρωση της έρευνάς μας και την παρουσίαση των βασικών ευρημάτων καταλήξαμε σε μερικά βασικά συμπεράσματα τα οποία θεωρούμε σημαντικό να αναπτύξουμε πριν να παρουσιάσουμε τα ειδικότερα συμπεράσματα με βάση τα ερευνητικά μας ερωτήματα. Πρώτα απ' όλα υπάρχει διαφορά στο επίπεδο της διαφοροποίησης εντός των ειδησεογραφικών sites τα οποία παρακολουθήσαμε. Με λίγα λόγια, ανάλογα τη φρασεολογία που χρησιμοποιούν για να περιγράψουν το φαινόμενο της προσφυγικής κρίσης, αποτυπώνει σε αυτά τον πολιτικό τους προσανατολισμό, πράγμα που επιβεβαιώνει την ορθή εφαρμογή του Μεσογειακού Μοντέλου των Hallin και Mancini και στα Νέα Μέσα, ως το βαθμό που εξετάσαμε. Ακόμα κι έτσι, ειδησεογραφικά sites που δεν έχουν κάποια κοινή πολιτική αντιστοιχία, φαίνεται να χρησιμοποιούν ομογενοποιημένη γλώσσα για να περιγράψουν τα ίδια συμβάντα, κάνουν με τον ίδιο τρόπο αναφορές σε πρόσφυγες – μετανάστες, χωρίς περαιτέρω διάκριση και με αποφυγή εμφάνισης ιδιαίτερων κατηγοριών ανάμεσά τους (πχ. αιτούντων άσυλο κοκ). Συνολικά η πλειοψηφία των sites που εξετάσαμε αναφέρεται στα ίδια γεγονότα, δίνει τις ίδιες απαντήσεις και ανταποκρίσεις από το πεδίο των ειδήσεων. Επίσης μοιράζονται κοινό υλικό από φωτογραφίες και βίντεο σε μεγάλο βαθμό, το οποίο μας αφήνει ανοιχτό το ερώτημα για την πραγματική αξία χρήσης της φωτογραφίας μέσα στην πλαισίωση των ειδήσεων στα ειδησεογραφικά sites.

Από την άλλη υπήρξε εμφανής διαφοροποίηση στο site makeleio.gr, η οποία φαίνεται να συμβαίνει και γιατί ακολουθούνται διαφορετικές οδηγίες σύνταξης από τη διοίκηση του site το οποίο δείχνει και στόχευση σε συγκεκριμένη κατηγορία κοινού. Από την άλλη παρόλο που τα υπόλοιπα sites ομοιάζουν στον τρόπο που αναφέρονται στα γεγονότα, δεν μπορούμε να μην παρατηρήσουμε ότι το zougla.gr προσπαθεί να δείξει την εικόνα ενός πληρέστερου δημοσιογραφικού site, με ανταποκρίσεις, θεματικά πλαισιωμένες

ειδήσεις, συνέχεια στα θέματα κοκ. Συνολικά δε βλέπουμε στα πρώτα σε προτίμηση πανελλαδικά ειδησεογραφικά sites να υπάρχει έντονη πόλωση για την προσφυγική κρίση, ούτε βλέπουμε ακραίες τοποθετήσεις που να μοιράζονται με κάποιο ισοβαρή τρόπο.

Παρόλο που σε αντίστοιχες έρευνες τις οποίες και παραθέσαμε (βλ. Κωστάλα, 2016), υπάρχει ανάλυση με βάση το αν το Μέσο είναι φιλοκυβερνητικό ή αντιπολιτευτικό, εμείς δεν μπορέσαμε να βγάλουμε κάποιο τέτοιο συμπέρασμα, πέρα από την προφανή διαφοροποίηση του makeleio.gr. Επίσης στο ερώτημα που εξέτασε η Κωστάλα (2016) αν θεωρείται ότι δίνεται βάρος ευθυνών για τη διαχείριση της κρίσης στην κυβέρνηση ή στην Ε.Ε, εμείς πάλι δεν είδαμε κάποια τέτοια πόλωση, πέρα από τη σαφή θέση του makeleio.gr και την έντονα δραματική γλώσσα του protothema.gr. Όλα τα sites που εξετάσαμε παρουσιάζουν κοινή θέση, ότι κυρίαρχη ευθύνη για τη συνολική εικόνα της προσφυγικής κρίσης έχει η Ε.Ε σαν ο θεσμός που επιβάλλεται να λύσει το πρόβλημα και από εκεί και πέρα η ένταση με την οποία ρίχνονται ευθύνες στην κυβέρνηση ποικίλει. Είναι σαφές όμως από την πλειοψηφία των σχετικών ειδήσεων ότι το πρόβλημα πρέπει να λυθεί σε επίπεδο Ε.Ε και συλλογικά από τα κράτη-μέλη. Σε αυτό το συμπέρασμα φαίνεται να βοηθούν και άρθρα που προβάλλονται που δείχνουν τις διαφοροποιήσεις της κυβέρνησης από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς αλλά και άρθρα που κριτικάρουν έντονα τους χειρισμούς της κυβέρνησης, όπως τα σχετικά που εμφανίζονται στο protothema.gr Πολύ συχνά επίσης τόσο η Ε.Ε όσο και η ελληνική κυβέρνηση, παρουσιάζονται ως βραδυκίνητοι, γραφειοκρατικοί και αναποφάσιστοι μηχανισμοί με διαφορετικές απόψεις στο εσωτερικό τους. Υπάρχει έντονη κριτική από τα sites που εξετάσαμε για τη διαφαινόμενη απουσία αρωγής στην υποδοχή των προσφύγων, ενώ υπάρχει συχνά και έντονη κριτική ότι δεν υπάρχει μέλημα βοήθειας από τα άλλα κράτη-μέλη.

Υπάρχει μια έντονη απουσία σαφούς πολιτικού λόγου και στοιχείου στα ειδησεογραφικά sites που εξετάσαμε και αυτό είναι επίσης σημαντικό. Αυτό φαίνεται από την απουσία πολιτικών δρώντων (θέσεις κομμάτων, στελέχη κλπ) από το λόγο όλων των σχετικών ειδήσεων –συμβαίνει ακόμα και στις σημαντικότερες- ενώ όπου το θέμα γίνεται εμφανώς πολιτικό, λόγου χάρη στην περίπτωση για την ένταξη των προσφυγόπουλων στα δημόσια σχολεία, τότε κατά βάση εμφανίζονται να ομιλούν θεσμικοί παράγοντες, όπως πρόεδροι τοπικών ΕΛΜΕ, σύλλογοι γονέων, αλλά και σε άλλες περιπτώσεις υπάρχει εστίαση σε στελέχη της κυβέρνησης, όπως ο Υπουργός κ. Μουζάλας. Ειδικά για την περίπτωση της κυβερνητικής συμμαχίας μεταξύ ΣΥΡΙΖΑ – Ανεξάρτητων Ελλήνων, θα περίμενε κανείς να εμφανίζονται στα Μέσα οι διαφορές τους στο εν λόγω ζήτημα, μια και οι Ανεξάρτητοι Έλληνες έχουν πιο σκληρή γραμμή για το προσφυγικό ζήτημα και το ζήτημα

των αιτούντων άσυλο σε σχέση με το ΣΥΡΙΖΑ. Επίσης δίνεται αρκετός χώρος ο οποίος θα έπρεπε να καταλαμβάνεται από πολιτικές πηγές, σε ΜΚΟ και στο δικό τους ρόλο.

Αυτή η απουσία θέσεων και υποβάθμισης του ζητήματος από τα βασικά κόμματα της κυβέρνησης και της αντιπολίτευσης δείχνει ότι υπάρχει ένα κενό, το οποίο πάει να καλύψει με έντονο τρόπο, ο λόγος της άκρας δεξιάς. Παρόλο που δεν φαίνεται να «περνάει» στα sites που εξετάσαμε, ο λόγος της Χρυσής Αυγής ο οποίος έχει και πολιτική νομιμοποίηση εξαιτίας της κοινοβουλευτικής της παρουσίας, εντούτοις το makeleio.gr που έχει αρκετή επισκεψιμότητα αναπαράγει εντελώς τον ακροδεξιό λόγο για λαθρομετανάστες, έχει υβριστική στάση απέναντι στην κυβέρνηση και την Ε.Ε, αναπαράγει θεωρίες συνωμοσίας για ισλαμοποίηση της Ελλάδας κ.ο.κ. Ακολουθεί το protothema.gr το οποίο έχει σκληρή γλώσσα μεν, όχι τόσο πολωμένη και φορτισμένη όσο του makeleio.gr, που επενδύει έντονα σε μια συνωμοσιολογική υφή σε μια σειρά από ειδήσεις προσπαθώντας να τονίσει το ρόλο των προσφύγων ως γενικής απειλής.

Περνώντας στα ειδικά συμπεράσματα, η πρώτη μας ερευνητική υπόθεση αφορούσε το αν υπάρχει έντονος μελοδραματικός τόνος και κατά συνέπεια αν το προσφυγικό ζήτημα παρουσιάζεται απλοποιημένο ή με πολλές πτυχές. Βασιστήκαμε γι' αυτό το ερώτημα σε μια μελέτη των Milburn και McGrail (1992) όπου αναφέρει ότι όσο πιο μελοδραματικός είναι ο τόνος των ειδήσεων τόσο λιγότερη επεξεργασία σε βάθος γίνεται από τον θεατή/ακροατή, ενώ παράλληλα η είδηση παρουσιάζεται με τις λιγότερες δυνατές λεπτομέρειες. Σε όλα τα sites που ερευνήσαμε, με εξαίρεση ένα σημαντικό ποσοστό ειδήσεων στο zougla.gr, η προσφυγική κρίση παρουσιάζεται με έντονο, δραματικό τόνο και οι συνέπειές της στη χώρα περίπου ολέθριες. Ο τρόπος που εστιάζουν οι ειδήσεις που αφορούν στοιχεία της καθημερινότητας των προσφύγων, ειδικά όσον αφορά τη βία και την παραβατικότητα, δεν παρουσιάζονται με λεπτομέρειες όσον αφορά τα κίνητρα των δραστών. Έτσι διαμορφώνεται αρχικά μια «απρόσωπη» δράση, στην οποία δεν υπάρχει κάποια σχέση αιτίου-αιτιατού δοσμένη στον αναγνώστη. Αυτός αφήνεται με τη σειρά του να εξετάσει τα γεγονότα μέσα στα ήδη περιγραφόμενα πλαίσια, τα οποία αποκλείουν από θέση ισχύος, μια σειρά εναλλακτικών ερμηνειών.

Συμπληρωματικά στην πρώτη υπόθεση, έρχεται η δεύτερη, που ασχολείται με το ζήτημα των celebrities και αν η παρουσίαση των ειδήσεων, εστιάζει περισσότερο στις διαδικασίες των γεγονότων (policy issues) ή αν εστιάζει περισσότερο στο πρόσωπο-celebrity. Εδώ έχουμε διαφοροποιήσεις. Το zougla.gr για παράδειγμα δράττεται της ευκαιρίας να εστιάζει στις διαδικασίες των γεγονότων και να παρουσιάσει την ευρύτερη

είδηση. Τα άλλα sites και στις δύο περιπτώσεις (Βασίλισσα Ράνια και Πάπας Φραγκίσκος) εστιάζουν κυρίως στην προσωπικότητα και στις κινήσεις της και λιγότερο στο προσφυγικό ζήτημα ως τέτοιο. Σε αυτό το πλαίσιο, οι δύο προσωπικότητες εμφανίζονται κυρίαρχα ως φιλόστοργες, δυναμικές και αλληλέγγυες στο προσωπικό δράμα και πόνο των προσφύγων. Υπάρχει έντονη φόρτιση σε λέξεις και πλαίσιο ενώ σε διάφορες εκφάνσεις η βασίλισσα Ράνια της Ιορδανίας εμφανίζεται με το στερεότυπο της «στοργικής γαλαζοαίματης».

Η τρίτη υπόθεση που κάναμε είναι αν γίνεται αποσπασματική και περιπτωσιολογική μετάδοση ειδήσεων (episodic framing) ή προτιμάται η θεματική πλαisiώση. Συμπληρωματικά υπάρχει και η τέταρτη υπόθεση, αν υπάρχει επεξήγηση και σχολιασμός των σχετικών ειδήσεων, δηλαδή ερμηνευτική δημοσιογραφία, στις ιστοσελίδες ή όχι. Το σύνολο των ευρημάτων μας συμπίπτει με τον τρόπο που εμφανίζουν τις πλαisiώσεις και οι άλλες έρευνες που είδαμε στην ανασκόπηση. Για παράδειγμα η έρευνα της Μ.Γιαννακάκη παρουσιάζει διάφορα ερμηνευτικά σχήματα όσον αφορά τους πρόσφυγες και αντίστοιχα η εικόνα της Ελλάδας είναι η εικόνα μιας θυματοποιημένης χώρας, που είναι βαθιά βουτηγμένη στην κρίση. Επίσης η έρευνα της Κωστάλα –η οποία όμως εκφράζει παραδοσιακά MME- συμπεραίνει ότι κυρίαρχα χρησιμοποιείται η επεισοδιακή πλαisiώση. Το δικό μας συμπέρασμα είναι ότι η επεισοδιακή πλαisiώση είναι κυρίαρχη. Το προσφυγικό ζήτημα είναι ένα «θραύσμα» εικόνων, στοιχείων και ειδήσεων που παρουσιάζεται αποσπασματικά, επεισόδιο-επεισόδιο, η οποία αποκόβεται αρκετά από τις εξελίξεις, αλλά και παραπέρα, διάφορα αιτήματα που μπορεί να έχει ο προσφυγικός πληθυσμός δεν βγαίνουν συχνά στην επιφάνεια. Συνολικά για την πλαisiώση βλέπουμε ότι αναπαράγονται μια σειρά από στερεότυπα που στοιχειοθετούν αυτές τις κυρίαρχες όψεις κάθε πλαisiού. Συγκεκριμένα:

1. Οι πρόσφυγες στην πλειοψηφία των αναφορών σε αυτούς περιγράφονται με τη λέξη **«εγκλωβισμένοι»**. Η εικόνα του εγκλωβισμένου στην Ελλάδα πρόσφυγα, ο οποίος δεν έχει καμία δυνατότητα ελεύθερης μετακίνησης παραπέρα, είναι μια εικόνα πολλών αναγνώσεων μέσα στο χρόνο που εξετάζουμε. Στην πλειοψηφία των ειδήσεων της περιόδου Μαρτίου-Απριλίου, οι εγκλωβισμένοι πρόσφυγες είναι αυτοί που δεν μπορούν να συνεχίσουν το ταξίδι τους για τις χώρες της υπόλοιπης Ευρώπης. Σιγά – σιγά υπάρχει μεταστροφή της έννοιας του εγκλωβισμένου, η οποία συγχέεται με την εικόνα της Ελλάδας η οποία είναι «εγκλωβισμένη» στην δυσεπίλυτη προσφυγική κρίση. Με λίγα λόγια περνάμε από τους «πρόσφυγες που είναι εγκλωβισμένοι», στους «πρόσφυγες που εγκλωβίζονται στην Ελλάδα». Η μικρή αυτή φραστική διαφορά, αν και ανεπαίσθητη σηματοδοτεί αλλαγή βαρύτητας: Η Ελλάδα είναι μια χώρα που δεν

μπορεί να σηκώσει άλλους πρόσφυγες και ως εκ τούτου είναι καταδικασμένοι να εγκλωβιστούν εδώ. Τέλος, παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει καμία άμεση σύνδεση των «εγκλωβισμένων προσφύγων» με τις συνθήκες «εγκλεισμού» τους. Δε γίνεται αναφορά σε κρατούμενους πρόσφυγες ή κάτι ανάλογο, παρόλο που τα κέντρα φιλοξενίας στις περισσότερες περιπτώσεις είναι κλειστά.

2. Δεύτερο στοιχείο της εικόνας είναι τα **θυματοποιημένα παιδιά και οι μητέρες**. Τα παιδιά, τα «προσφυγόπουλα», και οι μητέρες παρουσιάζονται ως αθώοι, έξω από τη συνθήκη του πρόσφυγα για την οποία δε φέρουν καμία ευθύνη. Συνεκδοχικά, οι νεαροί άντρες, σαν σύνολο, αποκλείονται από αυτή την εικόνα και ουσιαστικά φορτώνονται το βάρος της ταμπέλας του πρόσφυγα, σα να αποτελεί κάποια δική τους επιλογή και όχι αποτέλεσμα συγκεκριμένων συνθηκών (βλ. πόλεμος κοκ).
3. Τρίτο στοιχείο είναι η **γενική ταμπέλα «πρόσφυγες και μετανάστες»**. Σε όλες τις σχετικές αναφορές των sites που εξετάσαμε σχετικά με τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες, με εξαίρεση το makeleio.gr που επιμένει στη χρήση του όρου λαθρομετανάστες, συχνά τους παρουσιάζουν ως απειλή για την οικονομική κατάσταση της χώρας. Πράγματι, η ταμπέλα του «αιτούντος άσυλο» αναφέρεται σε κάποιον που προσπαθεί να επιτύχει κάτι, μέσα από δεδομένες κρατικές δομές και γι' αυτό η πιο συχνή αναφορά στους νέους άντρες είναι σκοπίμως απροσδιόριστη. Πράγματι, η εικόνα των προσφύγων ως μια οικονομική απειλή είναι μια συχνή εικόνα που χρησιμοποιείται στις αναφορές των μέσων ενημέρωσης που εξετάσαμε, καθώς η άφιξη των ατόμων που ζητούν άσυλο συνδέεται με οικονομικές αλλαγές και με διακυμάνσεις της αγοράς εργασίας, προβλήματα διακυβέρνησης του κράτους κοκ.
4. Η εικόνα της **βίας και της παραβατικότητας**. Σε πολλές περιπτώσεις οι αιτούντες άσυλο παρουσιάζονται ως εγκληματίες, ενισχύοντας αρνητικά την εκπροσώπησή τους. Η έλλειψη ακρίβειας στην αναφορά των μέσων ενημέρωσης που εξετάσαμε καθιστά δύσκολο να ανιχνευθεί η διαφορά μεταξύ των διαφόρων καθεστώτων των μεταναστών και των προσφύγων. Πράγματι, παρουσιάζοντας τους τα Μέσα με τον γενικό όρο «μετανάστες» - «πρόσφυγες» ως μια θολή μάζα, εξυπηρετούν δύο σκοπούς. Πρώτον, καθιστούν αυτή την ομάδα πολύ ισχυρή, δεδομένου του μεγέθους της, και επενδύοντας σε αυτό ενισχύεται μια απόχρωση ότι συνιστούν πάγιο κίνδυνο για την κυρίαρχη εθνική κοινότητα. Η ανάλυση των εικόνων που χρησιμοποιούνται για να συνοδεύσουν τις σχετικές ειδήσεις για τους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο αποκαλύπτει ότι οι επικρατούσες εικόνες εκείνων που εκπροσωπούν αυτούς τους ανθρώπους, ακολουθούν το στερεότυπο του «απειλητικού νεαρού αρσενικού», ενώ οι

γυναίκες και τα παιδιά εικονίζονται σπάνια. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αν συνέβαινε συχνότερα θα ανακαλούσε πιο πολλά αισθήματα όπως η αθωότητα και η συμπόνια και δεν θα μπορούσαν να συμβάλουν στην απεικόνιση των προσφύγων ως απειλή.

5. Η **αποπροσωποποίηση**. Το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό τελικά, είναι ένα σύνολο τεχνικών που οδηγούν στη συνολική αποπροσωποποίηση των προσφύγων, ακόμα κι όταν αναφέρονται προσωπικές ιστορίες. Για το σκοπό αυτό είδαμε ότι χρησιμοποιούνται τα εξής εργαλεία: α) Η παρουσίαση των προσφυγικών ροών είτε με ακριβή νούμερα (λχ. 60.948 πρόσφυγες στην Ελλάδα σήμερα) είτε με γενικές αριθμητικές εκφράσεις, «εκατοντάδες» και «χιλιάδες», που χρησιμοποιούνται για να αναφέρονται στα άτομα σαν να ήταν αντικείμενα και ως εκ τούτου, να προλάβουν κάθε είδους συμπάθεια απέναντί τους. β) Η παρουσίαση διάφορων προσωπικών ιστοριών χωρίς όμως τα πρόσωπα να παρουσιάζονται καθαυτά. γ) παρουσιάζοντας μια απλοποιημένη αίσθηση της πραγματικότητας του να είναι κανείς πρόσφυγας που το κοινό θα αγκαλιάσει εύκολα, δ) χρησιμοποιώντας τη διχοτόμηση «εμείς» εναντίον «αυτών» ως εργαλείο για την ενίσχυση συγκεκριμένων στερεοτύπων. Από τη μία δηλαδή υπάρχει μια ενοποιημένη ομάδα που ονομάζεται «πρόσφυγες» κι από την άλλη μια «ελληνική κοινωνία». Σε αυτές τις ομάδες δεν υπάρχουν ούτε εσωτερικοί διαχωρισμοί ούτε τίποτα άλλο. ε) Ειδικά για το makeleio.gr έχουμε να πούμε ότι επιβάλλει την παρουσίαση των αρνητικότερων στερεοτύπων και την προώθηση διάφορων αστικών μύθων, ενώ χρησιμοποιεί πολύ την έγκληση σε έναν ηθικό πανικό, πάντα κρατώντας την ανωνυμία των υποτιθέμενων δρώντων προσώπων.

Στη συνέχεια ασχοληθήκαμε με το αν υπάρχει αναφορά στις πολιτικές και οικονομικές προεκτάσεις που έχει η προσφυγική κρίση στα νησιά του Αιγαίου και στην Αθήνα ή όχι και αν αυτό συνεπικουρεί στο να είναι οι περισσότερες ειδήσεις αρνητικά φορτισμένες ή όχι. Σε αυτό, το συμπέρασμά μας είναι ότι έχουμε μια σημαντική στροφή από την πρώτη χρονική περίοδο που εξετάσαμε στη δεύτερη. Αρχικά η εξήγηση που δινόταν για την προσφυγική κρίση περιλάμβανε κάπως το ότι οι προσφυγικές ροές προκύπτουν από τους πολέμους, τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τα καταπιεστικά καθεστώτα, ενώ στην πορεία υπάρχει περισσότερη έμφαση στο λαθρεμπόριο ανθρώπων, άρα στις ροές που πρέπει να ανακοπούν. Αυτή η έμφαση περνάει στα sites που εξετάσαμε λίγο καιρό μετά αφού υπογράφηκε η Συμφωνία Ε.Ε – Τουρκίας (20 Μαρτίου 2016). Συνολικά από τότε έχουμε περισσότερες ειδήσεις που σχετίζονται με καταστροφή των σκαφών των λαθρεμπόρων, την επέλαση από τη θάλασσα κλπ. Αυτή η αλλαγή στην

εξήγηση, εξηγεί και γιατί υπάρχει άμεση σύνδεση των ειδήσεων σχετικά με τους πρόσφυγες, με την οικονομική κρίση. Η Ελλάδα εξαρχής παρουσιάζεται ως μια χώρα η οποία δεν μπορεί να διαχειριστεί οικονομικά και διοικητικά ένα τέτοιο τεράστιο ζήτημα. Έτσι μια σειρά από ανεπάρκειες εμφανίζονται ως απότοκα της κρίσης, ενώ δε λείπουν οι αναφορές ότι η διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος θα επιταχύνει τον οικονομικό μαρασμό της χώρας.

Έτσι η αναλογία θετικών ειδήσεων προς αρνητικές είναι συντριπτική υπέρ των δεύτερων. Δεν βρήκαμε καμία είδηση που να κεντράρει στα οφέλη που οι αιτούντες άσυλο και οι μετανάστες θα μπορούσαν να φέρουν στην Ελλάδα, δεν είδαμε ιστορίες επιτυχίας από πρόσφυγες που πέτυχαν κάποιο στόχο, ούτε άνοιξε ποτέ κάποια συζήτηση στο δημόσιο λόγο για τις παροχές που πρέπει να δοθούν στους πρόσφυγες, τι αυτές θα κοστίσουν και πώς αυτές θα βοηθήσουν και περαιτέρω την ελληνική οικονομία και κοινωνία.

Η τελευταία μας υπόθεση αφορούσε αν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην εικόνα του πρόσφυγα στα νησιά από την εικόνα του πρόσφυγα στην Αθήνα. Παραπάνω είπαμε ότι οι πρόσφυγες παρουσιάζονται ως μια ομογενοποιημένη ομάδα χωρίς διαφοροποιήσεις. Εντούτοις, εμφανίζεται όντως μια σημαντική διαφοροποίηση που δεν αφορά άμεσα τους πρόσφυγες αλλά τη διάκριση Αθήνας και περιφέρειας. Στην περιφέρεια οι πρόσφυγες εμφανίζονται πιο πολύ ως ταραχοποιά στοιχεία, παραβατικοί και ως βάρος για τις τοπικές κοινωνίες, ενώ στην Αθήνα (με εξαίρεση κάποιες αψιμαχίες στον αυτοσχέδιο καταυλισμό του Πειραιά) δεν απεικονίζονται έτσι. Στην Αθήνα οι πρόσφυγες βασικά απεικονίζονται ως θετικό αποτέλεσμα της επιτυχούς διαχείρισης της κυβερνητικής πολιτικής. Αυτό γίνεται με τον εξής τρόπο. Πρώτον είναι μικρότερες οι αναφορές σε «υγειονομικές βόμβες», «πλημμύρα προσφύγων» κοκ, αν και διαβιεί μεγάλος αριθμός προσφύγων στην πρωτεύουσα. Υπάρχει επίσης μια υποβόσκουσα αντίληψη ότι το πολιτικό και πολιτισμικό Κέντρο αφομοιώνει καλύτερα τις εξω-ομάδες από ότι η Περιφέρεια που έχει αντικειμενικές ανεπάρκειες. Τέλος έχει μεγάλη σημασία ότι ενώ υπάρχουν, σε όλη τη διάρκεια που εξετάζουμε, αρνητικές ειδήσεις από τα camps και τα hot spots των νησιών (ειδικά της Χίου και της Λέσβου) που συνιστούν μια δική τους πραγματικότητα, τα πανελλαδικά sites δεν ασχολούνται με αντίστοιχη αναπαραγωγή ειδήσεων από τα camps των Αθηνών, παρόλο που είναι πολλά και πολυπληθή. Έτσι αποκρύπτονται οι συνθήκες διαβίωσης, τα προβλήματα και ό,τι άλλο μπορεί να συνιστά πρόβλημα και προωθείται η εικόνα της επιτυχούς διαχείρισης.

Συνολικά για τον παραπάνω άξονα ερωτημάτων θα λέγαμε ότι η προσφυγική ταυτότητα είναι μια ταυτότητα σε πραγματική απειλή. Όμως έρχεται σε σύγκρουση με την απειλούμενη «εθνική ταυτότητα» στην Ελλάδα. Το πρόβλημα εδώ είναι ότι –κατά μία έννοια- και η ελληνική απειλούμενη ταυτότητα και η προσφυγική απειλούνται από κοινά στοιχεία: τον οικονομικό πόλεμο, τη φτώχεια, την υποχώρηση του κοινωνικού κράτους. Η οικονομική κρίση καθιστά ευάλωτες πολλές κοινωνικές ομάδες στην Ελλάδα και θα έπρεπε τα ΜΜΕ, τουλάχιστον αυτά τα οποία εξετάσαμε, αν παίρνουν υπόψη τους ότι μια στρατηγική περαιτέρω «απειλών από εξωτερικούς παράγοντες», περισσότερο συσκοτίζει παρά φωτίζει τα κοινωνικά προβλήματα. Με απλά λόγια, η οποιαδήποτε προσπάθεια να εμφανιστούν οι πρόσφυγες ως ο ιδανικός αποδιοπομπαίος τράγος για μια σειρά ζητημάτων, θα προσκρούει πάντα στην κοινωνική πραγματικότητα ότι –σε τελική ανάλυση- η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε δύσκολη θέση πριν από την έξαρση της προσφυγικής κρίσης και μάλλον μικρό αντίκτυπο έχει αυτή στη χειροτέρευση της ζωής των φτωχότερων. Θεωρούμε γι' αυτό το λόγο και ιδιαίτερα προβληματική την απήχηση λογικών σαν αυτή που προβάλλει το makeleio.gr, όχι μόνο γιατί δεοντολογικά είναι εσφαλμένη, αλλά γιατί αναπαράγει μια σειρά από στερεότυπα που συνιστούν διαφυγή από το πραγματικό κοινωνικό πρόβλημα σήμερα.

Θεωρούμε εν ολίγοις ότι τα ΜΜΕ παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στη δημιουργία κλίματος σύγκρουσης, κατά την οποία το μέρος που εγκαλείται από το γενικό όρο «ελληνική κοινωνία», θα βιώνει συνεχώς τη λεγόμενη αδελφική αποστέρηση και θα εγκαλείται συνεχώς να έχει περισσότερο αρνητικές συμπεριφορές απέναντι στην «εξω-ομάδα» των προσφύγων. Θεωρούμε δηλαδή πώς προνομιμοποιούνται από τα ΜΜΕ και τη γλώσσα τους διάφορες αρνητικές και συγκρουσιακές συμπεριφορές (ενδεικτικά οι στάση των συλλόγων γονέων στο Ωραιόκαστρο) απέναντι στους προσφυγικούς πληθυσμούς, ενώ αποτολμούμε την εκτίμηση ότι πιθανή χειροτέρευση της οικονομίας θα αμβλύνει ακόμα περισσότερο την ανοχή σε συγκρούσεις μεταξύ των δύο αυτών ομάδων και θα επιβραδύνει προσπάθειες επίλυσης της προσφυγικής κρίσης, διαχείρισης όσων μείνουν μόνιμα στην Ελλάδα κοκ.

Καταλήγοντας, αντιλαμβανόμαστε ότι το τοπικό πλαίσιο είναι ζωτικής σημασίας στη διαμόρφωση του τρόπου που αναφέρονται οι ειδήσεις. Αυτό μπορεί να φανεί από το πώς καθορίζονται τελικά οι ταμπέλες, τα στερεότυπα και οι κατάλληλες οπτικές γωνίες με τις οποίες προβάλλονται οι ειδήσεις. Μπορεί επίσης να φανεί πώς ένα ισχυρό στερεότυπο όπως λόγου χάρη ότι στο Κέντρο τα προβλήματα λύνονται ευκολότερα από ότι στην Περιφέρεια ή ότι στο Κέντρο το κράτος είναι ισχυρότερο και παρεμβαίνει αμεσότερα,

συνδέεται επίσης με συγκεκριμένα γεγονότα που ασκούν μια ιδιαίτερη έλξη στην κάλυψη τους. Τελικά η ανάλυση και η επίλυση του ζητήματος της προσφυγικής κρίσης είναι ζητήματα που πλημμελώς απασχολούν τα ελληνικά ειδησεογραφικά sites που εξετάσαμε, καθώς δεν καλύπτεται η πραγματική ανάγκη να αντιμετωπιστούν οι παράγοντες που ωθούν στις μετακινήσεις πληθυσμών. Ταυτόχρονα ενώ υπάρχουν αρκετά άρθρα στο δείγμα μας που μιλούν αόριστα σχετικά με την ανάγκη για περισσότερη βοήθεια, τελικά δεν προσφέρεται καμία προσπάθεια να βρεθούν στατηγικές επίλυσης, δεν ερμηνεύονται οι ειδήσεις για να οδηγήσουν σε κάποια περαιτέρω επεξεργασία, ενώ το κοινό προετοιμάζεται να έχει ισχυρά ξενοφοβικά αντανακλαστικά τα οποία θεωρούμε ότι θα αποτυπωθούν αρνητικά σε οποιαδήποτε επόμενη χειροτέρευση της σύνολης κατάστασης.

Βιβλιογραφία

- Βερναρδάκης, Χρ. (2005). «Κοινή Γνώμη, Δημοσκοπήσεις και Κοινωνική έρευνα: επιστημολογικές αντιθέσεις και 'πολιτικά παιχνίδια». Στο: Αφουξενίδης, Α. και Αλεξάκης, Α. (επιμ.), *Πολιτική Κοινωνιολογία: Έξι κείμενα αφιερωμένα στην Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Γιαννακάκη, Μ. (2015). «ΜΜΕ και προσφυγική κρίση». Ομιλία στο Φόρουμ για την Ελευθερία των Μέσων Ενημέρωσης και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Θεσσαλονίκη 17 - 20 Δεκεμβρίου). Διαθέσιμο στο: goo.gl/fl2Yn0 (συντομευμένη εκδοχή του αρχικού URL για λόγους ευχρηστίας. Το κείμενο θα το αναζητήσετε στο site mariayannakaki.gr)
- Δημούλης, Δ. (2011). «Ο βασιλιάς είναι γυμνός. Εννέα σημεία για την άμεση και πραγματική-ουσιαστική δημοκρατία», *Θέσεις*, τεύχος 116
- Δημούλης, Δ. και Lunardi, S. (2015). «Για τη λειτουργία του ελληνικού κράτους στην κρίση». Στο: *Θέσεις*, τεύχος 131.
- Ελλύλ, Ζ. (2011). *Η πολιτική αυταπάτη*. Αθήνα: Νησίδες
- Εμβάλωτης, Α. (2011). *Στατιστικές μέθοδοι στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Τόπος
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016). "Διαχείριση της προσφυγικής κρίσης: Έκθεση της Επιτροπής για την πρόοδο που έχει σημειωθεί στην εφαρμογή της δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας". Ανακτήθηκε από: [http://europa.eu/rapid/press-release IP-16-2181 el.pdf](http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2181_el.pdf)
- Κουντούρη, Φ. (2010). «Η επικοινωνιακή διάσταση της πολιτικής: Η διαμόρφωση του κομματικού σκηνικού υπό την κυριαρχία των ΜΜΕ στο δημόσιο χώρο». Στο: *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τεύχος 35, σ. 57-88
- Κωστάλα, Μ. (2016). «Η προσφυγική/μεταναστευτική κρίση στον ελληνικό Τύπο κατά την προεκλογική περίοδο των βουλευτικών εκλογών της 20ής Σεπτεμβρίου 2015». Στην ιστοσελίδα: <https://medianalysis.net/2016/08/12/%CE%B7-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%86%CF%85%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%A%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84/>

- Λαμπρίδης, Ε. (2004). *Στερεότυπο, προκατάληψη, κοινωνική ταυτότητα: Μελετώντας τις δυναμικές της κοινωνικής αναπαράστασης για τους τσιγγάνους*. Αθήνα: Gutenberg
- Σπουρδαλάκης Μ. (2003). «Το κομματικό φαινόμενο: Εξέλιξη και συγκυρία». Στο: Τσάτσος Δ. και Κοντιάδης Ξ. (επιμ.). *Το μέλλον των πολιτικών κομμάτων*. Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 39-63.
- Σπουρδαλάκης, Μ. (2007). «Πολιτικά Κόμματα και Πολιτικά Συστήματα». Στο: <http://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PSPA178/Spourdalakis%20kommatika%20systimata.pdf>
- Φαρμακίδης, Κ. (2012). «...στους θαρραλέους της λαθραίας μετανάστευσης...». Στο: *Περιοδικό Εκτός Γραμμής*, τεύχος 30. Διαθέσιμο στον: <http://ektosgrammis.gr/website/stoys-tharraleoys-tis-lathraias-metanasteysis>
- Φωτιάδης, Α. (2015). *Έμποροι των συνόρων: Η νέα ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική επιτήρησης*. Αθήνα: Ποταμός
- Cull, N.; Culbert, D.; Welch, D. (2003). *Propaganda and Mass Persuasion: A Historical Encyclopedia, 1500 to the Present*. Oxford: ABC-CLIO
- Curran, J. και Gurevitch, M. (2001). *MME και κοινωνία*. Αθήνα: Πατάκης
- Cooper, H. (2010). *Research synthesis and meta-analysis: A step-by-step approach (3rd ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Foucault, M. (2011). *Ιστορία της σεξουαλικότητας: Η βούληση για γνώση*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Wetherell, M. (επιμ.) (2005). *Ταυτότητες, ομάδες και κοινωνικά ζητήματα*. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Agamben, G. (1998). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press
- Althaus, S., Tewksbury, D. (2002). 'Agenda Setting and the "New" News Patterns of Issue Importance Among Readers of the Paper and Online Versions of the New York Times'. In: *Communication Research*, vol. 29 no. 2, pp. 180-207
- Burke, P. (1991). 'Identity Processes and Social Stress'. In: *American Sociological Review*, vol. 56, pp. 836-849.

- Campbell, D.T. (1965). 'Ethnocentric and other altruistic motives'. In: Levine, D., Nebraska *Symposium of Motivation*, Lincoln, NE: University of Nebraska Press
- Cicconi, S. (1999). 'Hypertextuality'. In: *Mediapolis*. Ed. Sam Inkinen. Berlino & New York: De Gruyter. pp. 21-43.
- Ellemers, N., Spears, R., & Doosje, B. (2002). 'Self and social identity'. In: *Annual Review of Psychology*, 53, pp. 161-186
- Entman, R. M. (1993). 'Framing: Toward clarification of a fractured paradigm'. In: *Journal of Communication*, vol. 43, pp. 51-58.
- Entman, R. M. (2004). *Projections of power – Framing news, public opinion, and U.S. foreign policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Entman, R. M. (2007). «Framing bias: Media in the distribution of power». In: *Journal of Communication*, vol. 57, no. 1, pp. 163-173
- Esses, V.; Medianu, S.; Lawson, A. (2013). 'Uncertainty, Threat, and the Role of the Media in Promoting the Dehumanization of Immigrants and Refugees'. In: *Journal of Social Issues*, Vol. 69, No. 3, pp. 518--536
- Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London and New York: Edward Arnold
- Fenton, N. (2010). *New Media, Old News: Journalism and Democracy in the Digital Age*. London: SAGE Publications Ltd.
- Flew, T. (2008). *New Media: An introduction. Third Edition*. Oxford: Oxford University Press
- Freese, L. and Burke, P. (2010). 'Persons, Identities and Social interaction'. In: B. Markovsky, et al. (eds.) *Advances in Group Processes*, Vol. 11. Greenwich, Conn.: JAI Press
- Fotopoulos, S. and Kaimaklioti, M. (2016). 'Media discourse on the refugee crisis: on what have the Greek, German and British press focused?'. In: *European View*, iss. 15, pp. 65–279
- Gale, P. (2004). "The refugee crisis and fear: Populist politics and media discourse". In: *Journal of Sociology. The Australian Sociological Association*, Vol. 40, no. 4, pp. 321–340

- Gamson, W. A. & Modigliani, A. (1987). 'The changing culture of affirmative action'. In: Richard. G. Braungart (ed.), *Research in Political Sociology* 13, pp. 137-177. Greenwich, CT: JAI Press.
- Hallin, D.C and Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hofstede, G.; Hofstede, G.J. (2005). *Cultures and Organizations: Software of the Mind. 2nd Edition*. USA: McGraw-Hill
- IDMC (2016). 2016 Africa Report on Internal Displacement. Accessed in: <http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2016/2016-Africa-Report/20161209-IDMC-Africa-report-web-en.pdf>
- Lippmann, W. (2004). *Public Opinion*. New York: Dover Publications
- Lister, M. et al (2009). *New Media: a critical introduction. Second Edition*. London: Routledge
- Lowery, Sh. (1995). *Milestones in Mass Communication Research: Media Effects*. New York: Longman Publishers.
- Luther, C. A. (2002). 'National identities, structure, and press images of nations: The case of Japan and the United States'. In: *Mass Communication and Society*, vol. 5, no. 1, pp.57–85.
- Macrae, N.C.; Stangor, C.; Hewstone, M., (1996). *Stereotypes and Stereotyping*. New York: The Guilford Press
- McCombs, M. (2003). 'The agenda-setting role of the mass media in the shaping of public opinion'. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <http://www.virtualrhetoric.com/onlineclass/moodledata/11/McCombsAgenda.pdf>
- McCombs, M. (2005). 'A look at Agenda-setting: Past, present and future'. In: *Journalism Studies*, vol. 6, no. 4, pp. 543-557
- Milburn, M. and McGrail, A. (1992). "The Dramatic Presentation of News and Its Effects on Cognitive Complexity". In: *Political Psychology*, vol. 13, no. 4, pp. 613-632
- Mitchell, W.J. (1992). *The Reconfigured Eye*. Cambridge, Mass.: MIT Press
- McKinlay, A. and McVittie, C. (2011). *Identities in Context: Individuals and Discourse in Action, First Edition*. Blackwell Publishing Ltd.

- McMillan, S. (2002). 'A four-part model of cyber-interactivity'. In: *New Media & Society*, Vol 4 (2): 271–291
- Moscovici, S. & Paichelier, G. (1978). 'Social comparison and social recognition: Two complementary processes of identification'. In: H.Tajfel (ed.), *Differentiation Between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations*. London: Academic Press
- Neal, M. (2013). "Media Content Analysis: Qualitative Methods". In: Oxford Handbooks Online, <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780195398809.001.0001/oxfordhb-9780195398809-e-29>
- Neuendorf, K. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Nikunen, K. (2016). "Hopes of hospitality: Media, refugee crisis and the politics of a place". In: *International Journal of Cultural Studies*, Vol. 19, no. 2, pp. 161–176
- OECD broadband statistics update, (2016, 19 Φεβρουαρίου). Ανακτήθηκε από: <http://www.oecd.org/sti/broadband/broadband-statistics-update.htm>,
- Oetzel, J.G; Ting-Toomey, S. (2006). *The SAGE Handbook of Conflict Communication: Integrating Theory, Research, and Practice*. Thousand Oaks, USA: SAGE Publications, Inc.
- Petriglieri, J. (2011). 'Under Threat: Responses to and the Consequences of Threats to Individuals' Identities'. In: *Academy of Management Review*, Vol. 36, No. 4, pp. 641–662.
- Powers, W. (1973). *Behavior: The Control of Perception*. Chicago: Aldine Publishing Co.
- Rivenburgh, N. K. (1992). 'National image richness in US-televised coverage of South Korea during the 1988 Olympics'. In: *Asian Journal of Communication*, 2(2), 1–39.
- Runciman, W. (1966). *Relative deprivation and social justice: a study of attitudes to social inequality in twentieth-century England*. New York: University of California Press
- Scheufele, D. A. & Tewksbury, D. (2007). 'Framing, Agenda Setting, and Priming: the Evolution of Three Media Effects Models'. In: *Journal of Communication*, vol. 57, no. 1, pp. 9-20.

- Segeberg, Al. & W. Lance Bennett (2011). "Social Media and the Organization of Collective Action: Using Twitter to Explore the Ecologies of Two Climate Change Protests". In: *The Communication Review*, vol. 14, no. 3, pp. 197-215
- Shelton, N. J.; Jennifer A. Richeson & Jacquie D. Vorauer (2006). 'Threatened identities and interethnic interactions'. In: *European Review of Social Psychology*, vol. 17, 1.
- Sherif, M. & Sherif, C. W. (1969). *Interdisciplinary relationships in the social sciences*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Sherif, M. & Sherif, C. W. (1979). 'Research on intergroup relations'. In: W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Shields, R. (2003). *The Virtual*. London and New York: Routledge
- Smith, A. D. (1991). *National identity*. Las Vegas: University of Nevada Press.
- Stryker, Sh.; Owens, T. and White, R. (eds.) (2000). *Identity, Self, and Social Movements*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Stryker, Sh. and Burke, P. (2000). 'The Past, Present, and Future of an Identity Theory'. In: *Social Psychology Quarterly*, vol. 63, pp. 284-297.
- Tajfel, H. and Turner, J. C. (1986). 'The social identity theory of inter-group behavior'. In: S. Worchel and L. W. Austin (eds.), *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago: Nelson-Hall
- Tajfel, H. and Wilkes A. (1963). 'Classification and quantitative judgment'. In: *British Journal of Psychology*, vol.54, pp.101-114
- Tajfel, H. (ed.) (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.
- Ting-Toomey, S. (1994). 'Managing Intercultural Conflicts Effectively'. In: Samovar, L. & Porter, R., *Intercultural Communication. 7th edition*. Belmont, CA: Wadsworth
- Ting-Toomey, S. (2014). 'Managing Identity Issues in Intercultural Conflict Communication: Developing a Multicultural Identity Attunement Lens'. In: *The Oxford Handbook of Multicultural Identity*, DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199796694.013.005

Ting-Toomey, S.; Atsuko Kurogi (1998). 'Facework competence in intercultural conflict: an updated face-negotiation theory'. In: *International Journal of Intercultural Relations*, Volume 22, Issue 2, pp. 187-225

UNHCR, (2015). Global Trends. Forced Displacement. Accessed: <http://www.unhcr.org/576408cd7.pdf>

Vasilaki, Ch. (2016). 'Greece: The dangers of reporting on the refugee crisis'. In: <https://www.indexonensorship.org/2016/07/greece-dangers-reporting-refugee-crisis/>

Withers, M.; Kevin G. Corley; Amy J. Hillman. (2012). 'Stay or Leave: Director Identities and Voluntary Exit from the Board During Organizational Crisis'. In: *Organization Science*, vol. 23, no. 3, pp. 835-850